

The background is a complex, abstract composition. It features several stylized gears in shades of red, orange, and yellow, some of which have concentric circles in the center. These gears are scattered across the frame, with some appearing larger and more prominent than others. In the upper right quadrant, there is a vibrant, multi-colored nebula or galaxy core, glowing with hues of orange, red, and purple. The overall color palette is dominated by warm, fiery tones, with some cooler green and blue accents at the bottom. The texture is painterly and somewhat chaotic, suggesting a sense of movement and complexity.

**FRANJO
DERANJA**

Netko od danas sve brojnijih cinika
reći će kako ovaj – i ovakav – svijet
nije ni zaslužio ništa bolje
nego da nakon *konačnog kaosa*
uslijedi novi!? Još jedan novi!
Novi svijet ili novi kaos?

E, o odgovoru na ova pitanja ovisi
kako na sve to gledate?!
Jeste li za novi svijet ili za novi kaos?!

(Red; priča I.)

Salonski Pilko

Franjo Deranja
Salonski pilko

Nakladnici
Društvo hrvatskih književnika – ogranak Rijeka
Glosa d.o.o. Rijeka

Za nakladnike
Božidar Petrač
Ksenija Čulina

Urednik
Igor Žic

Naslovnica i grafičko uređenje
Tempora Rijeka

Tisak
Tiskara Velika Gorica, Velika Gorica

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Sveučilišne knjižnice Rijeka pod brojem 130225066.

ISBN 978-953-278-149-6 (DHK – ogranak Rijeka)
978-953-6081-91-2 (Glosa)

Franjo Deranja

Salonski Pilko

(Proricanje prošlosti – eliksir vječite ludosti)
– obično o (ne)običnom –

*Bolje je znati neka pitanja, nego
sve odgovore!*

James Thurber

Novi Vinodolski, 2013.

***Unucima – Anji i Tianu – da svijetom
hode samo kao znatiželjnici, turisti,
a nikada trbuhom za kruhom!***

1. RED

JEDNOM, NEKAD DAVNO, SVE JE POČELO NEREDOM.
U kaosu!

I, jednom, opet, sve završit će u kaosu!

Ali, u ovom međurazdoblju, između onog, početnog i, opet, konačnog kaosa, red je da bude barem malo – *reda*!

Zrak je u ono vrijeme bio drugačiji!

Kolikogod bi to netko, vjerojatno i s pravom, mogao dovesti u pitanje, ali i u onom najobičnijem fizičkom značenju, zrak onog davnog vremena, koji su ljudi tada udisali, bio je, ipak, treba reći, *nešto drugo*. Ljudi su u to doba također bili *nešto drugo*; nekako... drugačiji. S tim su zrakom, zrakom onoga vremena, ljudi unosili u sebe i neke druge i – zapravo, prve, prvotne, prvobitne – drugačije energije.

Na to danas i ne mislite dok dišete. A disati morate.

Ali što sve, pak, danas udišete? O tome morate – misliti. Pokatkad, barem!

Često sam dosad radio ono što nisam htio. Ili – još gore!? – ono što nisam volio!? A – radio sam. Počesto sam glavninu od svega tog – što sam radio – *mora*o raditi. Uostalom, moraš raditi... da bi živio. A živiš, pak, kako reče veliki Ranko – naravno, Ranko Marinković – da bi radio. I tako ukруг!?

Smislio sam i krilaticu, da bih olakšao to moranje i prihvaćanje nekih neumitnosti, krilaticu prema kojoj sam u nekim krugovima, ponajprije

u krugu svojih prijatelja, bio pomalo i (pre)poznat, a glasila je: *sve što moram, radim dobrovoljno!*?

Tako je to bilo najčešće, s moranjem i prihvaćanjem, što će reći: s mirenjem, a onda – i s mojim pisanjem. I pisao sam, uglavnom, kada sam morao. Pitao sam se, također, mora li čovjek baš uvijek i najčešće u životu raditi upravo ono što ne voli?! Pitanje je, u pravilu, retoričko i nitko na nj ne očekuje suvisao odgovor.

Uvijek – i oduvijek – bio sam stvoren više za učenika, a manje za učitelja. Radije sam učio, nego poučavao.

To me uvijek podsjeti na onu već odavno potrošenu: uči li čovjek dovoljno od prošlih i tuđih iskustava? Od drugih. Ili uvijek iznova uči na svojem iskustvu, što je – priznali to ili ne – skuplji način učenja! Odgovor je uvijek isti i – znamo ga!?

Vraćam se pisanju, ili, zapravo, govorenju o pisanju. Pisanju o – pisanju. Ima li što besmislenije, ali i potrebnije, pa stoga i dragocjeno – pisati, i to, pisati o tuđim iskustvima, gledajući ih kroz neku svoju dioptriju?! Moja su iskustva skromna i kada bih samo o njima i kroz svoje *viđenje* mogega vremena, koga bi to zanimalo?! Ali, do nekih i nečijih iskustava dođeš i ako ih samo *promatraš*, i to izdaleka, ako živiš tuđe živote na neki svoj način, pa se ti životi i iskustva drugih prelamaju u tebi...

Možeš i na taj način, na sve te načine, također mnogo toga – proživjeti!?

Uostalom, zar ne žive neki i tvoj život na njihov način? Dijeliš ovo isto vrijeme s mnogima, koliko god počesto bio – sam!? Prečesto smo sami!? I kada smo u mnoštvu (*Među ljudima smrdi, ali je toplo* – rekao bi Krleža) i kada smo sami, posve sami i osamljeni, živimo svoj život na bezbroj načina i još više kroz živote – i uz živote – drugih ljudi!

Pobratimstvo lica u Svemiru, – rekao bi Tin.

Red je sve to – reći! Reći i napisati.

A kad je već riječ o tome, o *redu* – pa, ako je to uopće moguće, i o *savršenom redu* – onda treba reći da nikad nisam bio poklonik tog fe-

nomena, te atribucije što se najčešće vezuje uz perfekcionista; mislim na fenomen urednosti, redovitosti i *reda*.

Na mojem radnom stolu reda je bilo samo netom prije nego je taj komad pokućstva u mojoj radnoj sobi počeo služiti svojoj svrsi. Prije nego je počeo služiti kao radni stol. Od tada više nikad na njemu nije bilo reda. Kao što nema *reda* niti u mojoj *glavi*!? Ali time se pomalo čak i ponosim! Košmarom u *mislima* i neredom na svojem stolu!

Upravo u tom dvostrukom neredu dobro se snalazim. Možda ovo što izgovorim, ili napišem, neće teći nekim osobitim redom, ali red je – zaista, red je! – da vam sve to i kažem! Zadržati za se, ne bi bilo pošteno! Ne bi bio – red!

Možda jednom iz ovog mojeg nereda i kaosa proiziđe i nekakav red?!

E, pa, stoga, neka jednom bude drugačije! Da otvorim dušu!? Ali, nemojte misliti da ću vam se ispovjediti!? Da ću se ispovijedati i baš sve ispričati!? Ni to baš ne bi bio red! Ponešto će ostati i ne(do) rečeno. Svjesno i namjerno. I tako je bolje!

U svemu tome, kolikogod izgledalo košmaro i kaotično, bit će više smisla nego što ga je u životu. Bit će u svemu, u svemu tome mojem, ipak, neki – red!

I red je da tako bude. Nek' barem negdje bude reda! U svijetu i u životu baš ga i nema. Na to smo navikli. To je postalo normalno!?

Ali, s obzirom na to da se nikada nisam busao kako sam baš posve normalan, to jest: normiran i uredan, nek' barem ovdje – kod mene, upravo ovdje, mislim – bude drugačije!

Neka bude – red!

Ionako, kad jednom – a, nasreću, ne znamo kada?! – sve, opet, završi u neredu – između onog početnog i jednom, opet, konačnog kaosa – evo, malo mojeg *reda*.

Redosljed je, naravno, sasvim spontan. Onako, nasumce. Kako drugačije!?

I još ovo: nakon onog, kako rekoh, konačnog kaosa, možda uslijedi novi? Novi – početak!

Netko od danas sve brojnijih cinika reći će kako ovaj – i ovakav – svijet nije ni zaslužio ništa bolje nego da nakon *konačnog kaosa* uslijedi novi!? Još jedan novi! Novi svijet ili novi kaos?

E, o odgovoru na ova pitanja ovisi kako na sve to gledate?! Jeste li za novi svijet ili za novi kaos?!

U međuvremenu, možemo popravljati ovaj, jedini nam – svijet!

Danima već sanjam isti san?!

Problem je u tome da ponekad i počesto, kao ni Richard Bach, ne razaznajem precizno razliku između sna i jave. Meni je to normalno jer sam u *svojoj stvarnosti* stvorio jake slike u – mašti! Imaginacija je, želim reći, jača strana moje – stvarnosti!?

Kamo s ovim slikama što me opsjedaju, bilo u snu ili javi, proteklih dana? Godina, čak! Što drugo nego ih zapisati, opisati?!

Možda ih se na taj način uspijem – osloboditi?!

II. OSLONAC

PRETVORITI HENDIKEP U PREDNOST, bila mi je svojevrsna opsesija, što me je zapravo spasilo. Od čega sve spasilo, tek će se vidjeti, ali mrak u kojem sam se našao bio je toliko opterećujući da sam jednostavno, a to, pak, nikako nije moglo za mene tada biti jednostavno, morao doći do – slika!?

U pomoć sam pozvao učenja nekolicine ljudi koji su s duhovnošću, na osebujuć način – što ne znači da je to moralo biti i isključivo znanstveno – imali već iskustva. S regresoterapijom, također. Sve su to rubna područja življenja, pa i rubna područja znanosti. Poslužio sam se samo nekim područjima kojima se bavio, primjerice, Michael Newton, ili Stephen Covey, pa, recimo, Napoleon Hill...

Tako sam počeo.

Uza sve to, imaginacija je iznimno značajna – osobito u mojem primjeru – ali ju treba i razvijati. Raditi na tome. Na sebi! Sve je ovo lako reći, ali u naravi iziskuje mnogo truda...

Moju znatiželju za upoznavanjem svijeta oko sebe, u pojedinim primjerima nije čak mogla slijediti ni tehnologija, što je, ionako, uvijek brža od razvitka pojedinih ljudskih potreba na globalnom planu, posebice u komercijalnom svijetu posvemašnje tržišne ponude. Ponude svega i svačega. Bio sam izbirljiv. Oslonio sam se na ono što sam već imao. U sebi, recimo!? Oslonio sam se na – sebe! Ako, možda, i nije osobito pouzdan, taj oslonac barem mi je poznat!?

Kotač i konj, ili, kako sam ta dva fenomena, dvije pojavnosti, dva događaja u povijesti čovječanstva nazvao onako, za svoju *kućnu* uporabu, *ko-ko* modelom, utjecali su na tijek povijesnih događaja. Kotač i kotač povijesti. Kotač u *kotaču povijesti*!

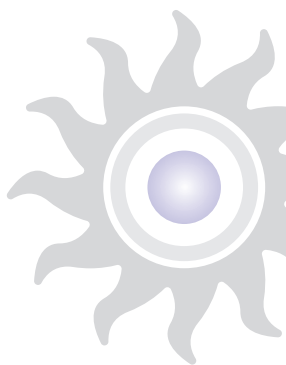
Pa onda: konj! Konj u *kotaču povijesti*!? Konj je zaista iznimno značajan u povijesti koja ga je *zajašila* i od tada drugačija – drugačije jahala na njemu. Na konju i u tom (p)okretanju *kotača povijesti*!

Primjerice, Hanibala je *isprašio* Scipion Afrički koji je bitku premjestio s rimskog podneblja na tlo Afrike i pješaštvu pomogao konjicom.

S današnjeg motrišta jasno se vidi da su neke pojave i ideje, pronalasci, umotvorine i rukotvorine, utjecale na tijek razvitka i ubrzanije koraćanje čovjeka – i čovječanstva – prema današnjem vremenu?! Je li to uvijek i nužno sretnije vrijeme? – ovo naše vrijeme – nikako da spoznamo!? Ali je sve to bilo nužno i neizbježno da se upravo tako (ot)kotrlja i dokotrlja upravo do ovog našeg doba!?

Nedvojbeno je da su dvije inovacije, ideje što su dovele do dviju pojava, pridonijele tom napredovanju, a gotovo je nemoguće zamisliti kako bi čovječanstvo izgledalo da nije bilo toga, usuđujem se reći, tog *ko-ko* fenomena?!

Već bi se kasnije, kad-tad i vjerojatno ubrzo, pojavilo nešto slično – ili isto!? – reći će netko pomirljivo i optimistično. Ipak, pojava kotača izravno je utjecala na razvoj, pa stoga i na napredak čovjekove sive kore i ponekih moždanih vijuga. Nešto kao što je na razvoj čovjekova mišljenja utjecalo suprotstavljanje palca drugim prstima. Šapa je postala rukom. Hvatačkom rukom!

Kad bismo još, barem jednom, saznali odakle čovjeku dandanas tolika količina mozga – viška?!

I što je to što je znao možda nekad davno?!

Ili je to – pazi sad! – preventiva za budućnost!?

Jer, budućnost bi mogla biti opasnija nego što je to dosad bila – prošlost!?

Doduše, i prošlost bi mogla *postati* opasnom, koliko se njome bavimo?!

I ona nama?!?

Koliko je zlorabimo, popravljamo, dotjerujemo i u tome – pretjerujemo!

U svijetu stalne borbe za opstankom i održanjem, nakon prvog *ko*-otkrića, trebalo je reagirati drugačije i brže. Kretanje uz pomoć i primjenu kotača postalo je složenije. Moralo je postati i kvalitetnije. Pred čovjekom i čovječanstvom bile su nove kušnje. I nove mogućnosti.

A tek drugi *ko*-fenomen – konj! Kronologija je u ovim primjerima nebitna, premda je konj stariji od kotača...

Koliko je, pak, konj unaprijedio čovjekov način razmišljanja, vidjelo se odmah, već – tada! Ubrzo nakon pripitomljavanja divljih konja i njihova uprezanja u poljoprivredne alatke, pa tek potom i u bojne naprave i ratnička kola.

Unatoč tome, Krist je, kao kralj, u Jeruzalem ušao na magarcu, što je bio izraz – i odraz – njegove skromnosti i smjernosti. Ali čovjekova arogancija, pa uz to i želja za dominacijom, potaknuli su upravo takav razvoj događaja, da su kotač, pa onda kola, te nakon stanovita vremena i konji, konji pod jahačem, ratnikom, pa konji upregnuti u kola, učinili čudo!

Prvo je nekoliko tisućljeća bio lovac. A onda je postao – osvajač!

Što bi ono bio dao za konja jedan drugi Richard?!

Richard Treći...

U pravilu, dva milenija kasnije, spominjanje magarca i njegova jahača ne asocira ni na što plemenitije od posprdnog, figurativnog – *pasti s konja na magarca*.

Poteškoća s poviješću jest i u tome što ju najčešće pišu osvajači, pobjednici.

Povijest s drugog motrišta, povijest poraženih, pišu – umjetnici!? Ali njihov glas tiši je u odnosu na topot konjskih kopita ili, u novije doba odjek zvuka bojnih zrakoplova, pa tutnjanje tenkova i prasak bomba...

Zavrtio, tako, Hanibal kotač povijesti i postao jedan od najmoćnijih osvajača svojeg doba. Trajali su mu ratovi dugo i predugo pa se malo umorio, i on i njegova silna vojska. A ni mentalno više nije bio u punoj snazi, što je vjerojatno sve uzeo u račun Scipion, kojemu će se,

pošto se uspješno suprotstavi velikom Hanibalu, pridodati još i ono *afrički*. Preselio je Scipion vojsku i vojevanje na afričko tlo i pješastvu pripomogao konjicom. Kotač, onaj isti kotač povijesti što ga je Hanibal zavrtio, preuzeo je Rimljanin svojom vojskom i konjicom, te uništio Hanibala, postavši tako slavnim Scipionom Afričkim.

Zavrtio se kotač! Kotač koji se nikako i nikada ne može zaustaviti, a kamoli zavrtjeti unatrag. Bez obzira na cijenu tog napredovanja. *Strijela vremena* je neumoljiva: svi su procesi u ovom našem zemaljskom svijetu, a i u Svemiru, nepovratni. Novi mogu biti nalik nekima što su se već dogodili. A jesu li i oni posve novi, ili su već jednom ovdje – bili?!

Nakon obilne kiše, popraćene grmljavinom, u gradu je nestalo struje. Dispečerski centar otklonio je uzroke prekida opskrbe električnom energijom, pa su opet zasjale svjetleće reklamne ploče na zgradama najrazličitijih tvrtki i na bankama.

U mojem gradu voda je prodrla u elektroničku centralu banke u koju sam upravo ušao.

– Ne možemo ništa! Danas nećemo raditi! Barem dok ne dođe struja. Kompjutori su nam *mrtvi*!

– objašnjava službenica.

– Bilo je jednostavnije prije, kada smo i bez struje mogli rukom klijentu ispisati uplatnicu ili isplatu novca, – pojašnjava.

Ako, pak, i bez nekog naizgled jačeg nevremena, u gradu nakratko nestane struje, lako se može čuti reakcija ponekog građanina: – Koji je to konj od dispečera opet isključio struju, i to iz čista mira!? – reći će neki postmoderni, visoko tehnologizirani *Kaligula*.

III. PODNE

*U svijetu je danas najmanje
deset milijuna hafiza!¹*

PADALO JE I PLJUŠTALO ČITAVU NOĆ. I, kako to često biva, oko sedam, čim se malo razdanilo, kiša je stala. Uvidio sam, nakon toliko godina proživljenih ovdje, na rubu mora i sjeverno-jadranske obale, gdje se susreću mediteranska i gorskokotarska klima, obje, istodobno, u jedinstvenoj mikroklimatskoj zoni, kako kiša često prestane upravo kad se počne rađati novi dan...

U ovo vrijeme, za rujanske ravnodnevice, kiša je očekivana u bilo koje doba dana. Dok ne okrene na buru. Jesen je u Primorju, vrlo često, u razdoblju ciklone, prezasićena vlagom i dobro je da se to vrijeme izmjenjuje u gotovo pravilnim intervalima s anticiklonom.

Eto, sada se naoblaka djelomice raskinula, ali na strani prema zapadu. Pokazalo se tamo malo neba, čak neočekivano svijetlomodre boje, a još uvijek pritajene sunčeve zrake, što su se odjednom odnekud pojavile, stvaraju dojam kao da će sunce izići jutros iznimno – sa sjeverozapada?!

Izmiješale se strane svijeta!...

Uostalom, zar nije *sve relativno, moj Alberte?!*

Kada bi nastavio kročiti naprijed, samo naprijed, ustrajno prema Zapadu, naš bi hodač, jednom kad-tad, došao na Istok...

¹ *hafiz* – čovjek koji zna čitav Kur'an naizust

Od kada je ostavio piće i cigarete, pa promijenio način prehrane, prelazeći na strogi vegetarijanski režim (...*pitajte starije, iskusne vegetarijance, kako se to radi*, savjetovala je u jednoj prigodi agitatorica tog načina prehrane, kao da želi reći kako ne valja to činiti previše spontano, amaterski), a to je sve poduzeo odjednom, u istom danu, Krunoslav je počeo patiti od nesanice. Ustrajan, kakav je bio urođenom odlikom svoje naravi, osobinom svojstvenoj možda i njegovu horoskopskom znaku, ostajao je na tom radikalnom režimu, a to znači i na, posljedično, posve uskraćenom vremenu namijenjenom spavanju i zdravom, okrepljujućem snu.

Ispočetka nastojao je noću barem samo ležati, gledajući u strop.

Neženja, okorjeli samac, imao je zaista vremena razmišljati o svemu. O životu, i to, dakako, prije svega o svojem, pa onda i o životima mnogobrojnih poznatih – prijatelja i znanaca – ali i o nekima koje nikada nije upoznao, a želio je...

Pomalo nezamjetljive vanjštine, u svemu uobičajen i običan – i stasom, i svijetlosmeđom bojom kose, kakvih je muških glava valjda najviše, pa uvijek jednako blijedog ali bespriješkornog tena s licem bez madeža i ožiljka – mogao je proći trgov, crkvom ili birtijom da ga malo tko uoči te da se kasnije sjeti kako ga je vidio...

Ovako, neprestance budan, i danju i noću, počeo je kratiti vrijeme čitanjem. U dugim noćima, od kojih su mu preduge bile i one ljetne, a kamoli – još duže, gotovo beskrajne – zimske noći, zaista je imao vremena...

Ostavilo je to pomalo traga na njegove kriterije, na opći *psihološki profil*: postao je cinik. Znao je cijenu svačemu, ali nije znao vrijednost ničemu!

Postajao je sve više pripravan za ulazak u – politiku?! Mogao bi od njega postati dobar općinski načelnik!

Stanko je vjerojatno, i to ne samo vjerojatno nego gotovo sasvim sigurno, počeo *raditi* na Miroslavu² – na Miroslavu i njegovu opusu – iz posve razumljivih povoda i razloga; zbog prvotnih simpatija prema njemu i oduševljenja njegovim talentom, veličinom i obuhvatnošću njegova djela.

Međutim Stanko se mijenjao i s vremenom promijenio i poglede i stajališta, proniknuo u neke skrovite zakutke Miroslavova djela i, posebice, njegove osobe te promijenio mišljenje o njemu, i to iz temelja!? A napisao je o njemu i njegovu djelu zamalo koliko je veliko i Miroslavovo djelo, o kojemu je i o čemu pisao Stanko!

Sada obrađuje život i političko djelovanje Ante (Starčevića)...

Danas u Stankovim očima Miro više nije velik i visok, primjerice kao sekvoja, već je tek *bonsai*?!

Čovjek uči dok je živ, ali se i mijenja dokle god živi, pa je Stanko i u ovom primjeru naučio kako je nužno da biste nešto, ili nekoga, vidjeli u pravoj veličini – ili njegovoj malenkosti?! – od toga koga i što promatrate, barem malo – udaljiti se!

Napredujući tako, u tom odmicanju od Miroslava, Stanko je došao do *zlatnih pravila*: salonski anarhizam jedina je ideologija kojoj bi intelektualci trebali biti odani, a prosvijećeni apsolutizam jedini je razuman oblik vlasti...

Ipak, lako je u svemu tome uhvatiti se u zamku!? U stupicu, što ju sebi namjestimo a da je nismo svjesni!?

Čitajući i razmatrajući sve, analizirajući to i psihoanalizirajući o svemu, o mnogočemu o čemu je Miro napisao tomove i tomove (...*on je jednostavno htio biti velik pisac!* – govorio je Milorad ali kao da ga ni danas ne žele čuti), zanemari se onaj dio, bitan djelić, zaista tek djelić *nečega*, i to upravo onoga o čemu Miroslav *nije* pisao. Paradoksalno je ali istinito da se o nekome – bilo piscu i/ili leksikografu?! – može donijeti sud i na temelju toga, da ovaj o nečemu i o nekome nije napisao ništa ili je napisao vrlo malo. A u zatajenom

² Stanko Lasić, Miroslav Krleža

Janku imao je ispočetka uzora, još zarana, dok su poimanja veličine malenih – i *malenkosti* velikih – bila nedovoljno izdiferencirana. Maleni još nisu ni bili postali *veliki*...

Tako je osvjedočeni *salonski komunist*, Miroslav, postao Jankov *salonski pogrebnik*.

Šutnja – i prešućivanje nekoga – nije uvijek zlato!

Prešućivanje, pak, i zatajivanje liječnika, koji je svojim bolničkim krevetom, u Drugom ratu – u ratu koji je bio prije ovoga o kojemu proteklih godina svi govore – spasio Miroslava Antine sablje (riječ je o drugom Anti; *prezime mu zna se...*), dopustio da liječnika-spasioca likvidira drugi *pilko*. Antistaljinistički staljinist. Terenski komunist! – *Vrana zaboravila, pa je Vranešić smaknut...*!

U ovom, pak, primjeru šutnja je postala – blato! Pogrebnikovo blato...

Kada je mladi omladinac Luka počinio – doduše neuspio, ali ipak – atentat na Slavka³, opće je mišljenje bilo kako je bio nagovoren...

Danas u svijetu od svih bombaša (samo)ubojica trećina je žena! Jesu li svi oni – i sve one – nagovoreni?

Što s onima koji su *oduševljeni idejom*? Jesu li oni spram ovih, nagovorenih, njihovi mentori?

Je li Lukin mentor bio Miroslav? Je li ga on potaknuo, *nagovorio*,⁴ kada je rekao da je Slavko krvolok i tiranin svojeg naroda...?!

³ Luka Jukić, atentator na Slavka Cuvaja (Zagreb, 8. lipnja 1912.)

⁴ M. Krleža (o Slavku Cuvaju, podbanu i banu Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije): ... Krvolok i tiranin svog hrvatskog naroda, koji je za odlikovanje dosljednog provođenja antislavenske politike i za promicanje tuđinske vlasti dobio barunsku titulu.

Miroslav je bio komunist⁵, i to znatno prije drugih, pred kojima je kasnije morao reterirati, pa mnogo toga i odšutjeti, a od obračuna s ljevicom⁶ – kojoj je pripadao svojim temeljnim uvjerenjima – i od obračuna *na ljevici*, sklonio ga je Josip koji je s njim prijateljevao i mogao mu doći, u najdelikatnijim vremenima u kućni posjet u bilo koje doba dana i noći...

Kasnije je Miroslav, nakon *mangupa iz vlastitih redova*, imao posljedica i od *desnih* kritičara i negatora, pogotovo nakon što je *otišao u vječna lovišta*, a koji su mu se za života klanjali ili barem potajno divili?!...

Ljubiša je rekao – i nikad porekao – kako bi se pogled na famoznu *sedamdeset i prvu* (a koje vam je godine, rekli bi danas mladi, bila ta vaša sedamdeset i prva?!) znatno promijenio kada bi mogao reći što je tih godina bio u jednom susretu dogovorio s Draženom?!...⁷

Dražen je bio zaprijetio da će sve – ako Ljubiša išta kaže o tom tadašnjem *dealu* – demantirati?!...

I Ivan je imao drugačije mišljenje o tadašnjoj ulozi studenata u *maspoku*!⁸

Je li Ustav iz 1974. ipak i zaista pokazao koliko je Josip u duši (?) bio zapravo pritajenim Hrvatom, pa omogućio time kasniju hrvatsku samostalnost?!

Koliko je uopće moguće vraćanje na neke granice iz prethodnih i ranijih, davnih epoha, o čemu bi rado Dobrica⁹...

⁵ sudjelovao na kongresu Kominterne 1924. kao belgijski izaslanik (?)

⁶ Predrag Matvejević: (...) Krleža je pripadao lijevoj političkoj kulturi. Desnica to lakše prešućuje nego što prašta. (...) Krleža nije zaboravljen, nego zaobiden i ušutkan... (*Nacional*, br. 794)

⁷ Ljubiša Ristić, Dražen Budiša

⁸ Ivan Supek

⁹ Dobrica Ćosić

Istodobno nove tendencije i ulazak u nove asocijacije (*EU*) brišu granice nekadašnjih nacionalizama i tradicionalizama, afirmirajući – nasuprot stanovitom proricanju i promicanju novih odnosa na tom planu – buduću posvemašnju kulturnu autonomiju. Dakako – bez granica?! Svojevrсни kontrapunkt: proricanje prošlosti, o čemu još snatre *ultra*-radikali, i povratak u – budućnost! Za svojevrсни budući oblik čovječanstva, Europe i svijeta, kao *jedinstvenog* kulturnog supraplemena!?

Europa je kolijevka svih kulturnih tradicija u povijesti civilizacije, ali i svih krvavih i najbrutalnijih ratova!¹⁰ Europa je i najveći proizvođač oružja danas, ali je ta ista Europa (*EU*) i dobitnica *Nobela* za mir?!

Kada bi se Biblija čitala više – više nego što se čita (!) – bi li se možda još nešto moglo pronaći ili dobiti poticaj za još neki novi tehnički izum, osim onog dosad jedinog poznatog, Blumrichovog?¹¹

Ako je danas u svijetu više od deset milijuna *hafiza*, ljudi koji znaju Kur'an naizust, vjerojatno je, osim svega, za toliki broj Muslimana manja mogućnost da će upravo oni biti potencijalni *ultra*-radikali, jer ih Kur'an tome ne uči...

Postoji li – i gdje se nalazi – *Zlatni kovčeg* u kojemu su znanja pretходnih naraštaja iz davnih epoha?! Postoje li, uopće, dokazi o njegovu postojanju?

¹⁰ od križarskih ratova i *stogodišnjih ratova* (116-godišnji rat između Kraljevine Engleske i Kraljevine Francuske, te stogodišnji hrvatsko-turski rat), do holokausta i Srebrenice

¹¹ Joseph F. Blumrich je, čitajući o Ezekijelovom viđenju spuštanja nečega s plamenim jezicima i kretanja *toga naprijed-natrag*, konstruirao *kotač-u-kotaču* za fino navođenje svemirskog broda na lansirnu rampu.

Čovječanstvo reagira kao cjelovit, jedinstven organizam?!...

Ako je pojedinac u nedoumici što učiniti u stanovitaj, nepoznatoj i novonastaloj situaciji – učinit će nešto tradicionalno?!

Čovjek je kao pojedinac oličenje sveukupnosti kolektivnog psihosocijalnog nasljeđivanja i totalnog pamćenja! A čovječanstvo sve to, pogotovo!

Je li moguće da su ovi isti ljudi, njihovi davni predšasnici, prije današnjih vještina i bez pomoći strojeva u graditeljstvu, ostvarili one piramide u Gizi, u Peruu, Meksiku; portal-pročelje jordanske *Petre*...?!

Do danas piramidu ni u umanjenoj formi nitko nikada nije uspio besprijeorno rekonstruirati!?

Jesu li neki drugi i drugačiji ljudi nekada znali o tome i o još mnogočemu mnogo više?!..., – fragmentirao je Krunoslav čitave epohe i ljude u njima, a u ušima mu je bubnjala još jedna neprospavana noć. Oči su ga pekle, ali su, nasreću, istodobno i suzile pa mu je to svojevrsno drugo jutarnje umivanje, poslije onog kod kuće, opet bilo dobrodošlo.

Ovo epizodno i fragmentarno razmišljanje, evociranje i komentiranje svega pomalo asocira mu i aktualnosti s Europom, i to na slikovite *puzzle*.

– *Moja je država, ako su balkanske puzzle u pitanju, bila dosad veća nego što će biti u europskom puzzle-okviru*, – bila je kruna Krunina promišljanja o asocijaciji što je politički začeta i krenula još početkom šezdesetih, prema zamisli Roberta Schumana, francuskog ministra vanjskih poslova. Zna Krunoslav da je još 1946. gospodin Winston pozvao na stvaranje *neke vrsti Sjedinjenih Europskih Država*...

– Da je netko otvorenije izišao tih dana, nedugo nakon završetka Drugog svjetskog rata, s idejom o jednoj takvoj, novoj alijansi, nakon što su saveznici tek slomili sile Osovine, – malo tko bi bezrezervno bio prihvatio takvu ideju, – rekao bi David Icke, velemajstor za sve vrste urota na globalnom planu, dok je neispavani Krunoslav slagao u umornoj glavi svoje nove *puzzle*. Misli mu odlutaju asocirajući neke davne događaje, *Svetu alijansu*, pa kasnije ujedinjenje mnogobrojnih državnica na području današnje Njemačke. Bismarckovo *Carstvo*!

Europa über alles!

– Na ovim našim prostorima neprekidna su razdoblja ujedinjavanja i osamostaljivanja, – pomisli i zaključi Krunoslav. – Klatno povijesti ne prestaje njihati sel? Ali, tko održava i *navija* taj mehanizam što je stalno u gibanju? – pitao se Krunoslav...

Uskoro će podne. Vrijeme je da se počne vraćati. Znao je zanemariti tu nužnost povratka. Ovog jutra okrenuo se navrijeme i – krenuo. Natrag. Može se napredovati i u kretanju – (u)natrag!? U suprotnom smjeru od dosadašnjeg. Sada je išao prema istoku. Razmišljao je o Istoku... Ali, kad bi dovoljno dugo hodao tako, u smjeru istoka, došao bi opet, logično i prirodno, na – zapad! Zapad?! San mnogih. Mnogih koji poznaju Istok. A nisu dospjeli upoznati Zapad!

– Kako je sve to relativno, moj Krunoslave!? – pomisli i nastavi hodati, dok su ga oči pekle i u glavi potmulo tutnjalo od predugog razdoblja nespavanja...

Kinezi u svojoj tradiciji imaju pet strana svijeta: Istok, Zapad, Sjever i Jug, a peta strana je u sredini – Kina!

U daljini čulo se odbijanje sata na zvoniku stolne crkve, što je u razdoblju Krbavske bitke i tadašnjeg biskupova sklanjanja u nju, pred najezdom Osmanlija, imala počast stanovito vrijeme biti i katedralom.

Podne je.

Kako su običaji različiti: ovdje podne obznanjuje pop, a negdje drugdje – top!

Ako si u nedoumici, učini nešto tradicionalno?! – opet će Kruno...

Ovdje su i pop i top dio jedne te iste tradicije!? Samo, svako od toga dvoga, u drugom i drugačijem kontekstu!

Miroslav bi, u drugačijim okolnostima, simplificirao ga je Krunoslav, rekao: *Prva artiljerija – Srbija! Prva čitaonica – Hrvatska!*

Uvijek je, i u svemu, značajan kontekst. I, uvijek, negdje je – podne!

IV. PRESKAKANJE

DJED PO OCU BIO JE U JUŽNOJ AMERICI. Nije se drugačije moglo živjeti u škrtom, krševitom primorskom zavičaju. Bilo je to uobičajeno odlazanje od kuće, i to, počesto, nedugo nakon ženidbe. Žene su ostajale kod kuće, u mnogim primjerima već i trudne, a očevi – događalo se i to – nisu nikada vidjeli svoju djecu koja su se rađala i odrastala bez njih. Ako su imali sreće, vraćali su se kao oronuli i izmoždjeni ljudi, ne prepoznajući u gradskoj luci ni one svoje, nekad mlade pa ostavljene a sada ostarjele žene i odavna odraslu djecu...

Djed po majci najveći dio prekratkoga života proveo je u Sjedinjenim Državama a umro od *španjolke* u 32. godini...

Otac je najbolje godine proveo u Njemačkoj, a tast je bio drvosječa u Kanadi...

Mene je preskočilo!? Nisam odlazio od kuće, na dulje vrijeme. Samo vojska u onoj državi godinu i pol, pa nekoliko puta po sedam dana u rezervu...

Ali, nekidan žena mi govori: – Čuj, a da sina pošaljemo nekamo?! Nekamo daleko! Ovo će potrajati još tko zna koliko?! Ova vražja kriza, ili što već: recesija, kako to sve češće govore?!

– Misliš?!

– Ma, nego što!? Barem će imati posla, zaraditi za život i štogod poslati djeci.

– Još samo da saznamo kamo bi valjalo poći?!

– Što dalje!

– Hoćeš li da ode stazama za jednim od mojih djedova? Možda za tvojim ocem, ili...?

– Nek' ide kamo god da ode, samo neka ne čeka više!

– Znači, što dalje?

– I – što dulje! – odgovori žena a u oku joj se vidi kako bubri i sja suza, suza izdajica...

– Ovo podneblje je valjda ukleto?! Ukleto i prokleto, – nastavi ona. – Ili se odlazi zbog neimaštine, kao što je to bilo nekad i najčešće. Ili se, odavde i iz nekih drugih krajeva odlazilo zbog ratova ili, pak, bježalo pred njima!

Ovaj put treba otići prije nego se opet dogodi neimaština! Nekima je već i ona zakucala...

Mirko ulazi u kafić. Naručuje rakiju.

Kada ga slušam i gledam kako savija škiju, sjetim se nekih svojih dana i tjedana u Sarajevu, pa u Međugorju...

Spojivo to nekome ili ne, meni jest! Spojivo?! Sarajevo i Međugorje?!

Možda bi lakše bilo spojiti i prispodobiti Sarajevo i Mostar, ali hoću, baš hoću, Sarajevo i Međugorje...!

Mirko je svojedobno bio došao iz Cazina. Bilo je to prije, ... ha, tko će ga znati? Možda i prije pedesetak godina. Žena Muslimanka a on Hrvat. Bosanski Hrvat. Ovdje su im se rodile dvije kćeri.

A kćeri? Što su kćeri?!

Kada ih slušam kada razgovaraju, međusobno njih dvije sestre i kako se čuje kada govore, među domaćima, one su Primorke. Što bi drugo mogle biti?!

Ali nije lako u mojem kraju steći status domaćeg a kamoli autohtonog građanina, sugrađanina.

Kome još nije jasno, od ovih mojih, domaćih, da smo mi autohtoni već odavna u manjini! Da su Riječani, oni nekadašnji Riječani, kakvi su nekada bili, danas u sve očitijoj manjini! Zagrepčana, onih s *agrameškim štihom*, toliko je malo da su danas već ugrožena manjina?!...

Dok razgovaramo, on uz rakiju, a meni dolazi crna bevanda, spominjemo se rodbine, moje i njegove. Uskoro će blagdani, pa je to najčešće povod za prisjećanje...

O mojoj rodbini i nemam što posebno reći. Ima ih od Zagreba do Splita...

Ali Mirko!? Kad je on, pak, počeo!

Jest da sam nešto znao o njegovima, ali da ih je po svijetu, pa još toliko, nije mi bilo ni u primisli.

– Sestra je u Australiji, a sestrična u Novom Zelandu. Brat mi je jedan u Detroitu, drugi u Punta Arenasu, u Čileu. Ženina sestra u Švedskoj. Ima ih nešto i po Njemačkoj...

– Onda se teško nađete svi zajedno, je li?

– Kako ne!? Nađemo se, najčešće gotovo svi, za Sisvete. S ovim trećim bratom koji živi u Rijeci rjeđe se viđam nego s ovima koji su posvuda, po svijetu. Zamalo da je tako, znaš?! Malo tko da ne dođe. Mislim na ove koji su razasuti svijetom, je li?! Ako ne dođe tko ove, doći će iduće godine, – na to će Mirko.

– Svi su tvoji, osim tebe, otišli malo dalje, ha?

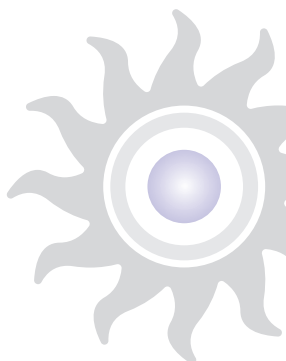
– Kamo sreće da sam i ja otišao za nekima od njih! Odmah!

– Kako to misliš? Zašto bi bio odlazio ako ti je ovdje dobro? – upitam, nastojeći da bude to kao da me samo zanima, tek tako, ali da nisam previše znatiželjan.

– Hajd' bogati! Sad bih barem štogod imao, tako da mi kćeri ne bi trebale misliti što će i kamo će?! Ovako, moram misliti što ću s njima. Ova starija se doduše udaje, ali s ovom mlađom ne znam kamo ću?! Morat ću ju poslati nekome od ovih mojih. U svijet.

– Barem možeš birati. Kamo će i kome će!? Možeš s njom kamo hoćeš. Od obiju Amerika do Australije, je li, bogati?!

– Neka, ali ipak bih radije da su mi kod kuće i da im je ovdje Amerika. Ali nije!?

Sjećam se dobro kada mi je sin, a tome je već podosta godina, rekao kako jedan naraštaj treba zarađivati novac za najmanje dva obiteljska pokoljenja?!

Tako da jedan naraštaj zarađuje a drugi troši!? Naravno, sebe je uvrstio u ovu generaciju koja bi sada, u ovom našem i pogotovo njegovom dolazećem vremenu samo trebala trošiti?!...

Nema druge, mislim u sebi! Morat će i moj sin i Mirkova kćer, ako ne i obje kćeri, nekamo u svijet. Priključiti se tamo nekoj manjini sve brojnijih pridošlica. Onima koji barem znaju zašto su otišli od kuće. Kao nekad i njihovi očevi, djedovi...

Očito, došlo je opet vrijeme u kojem nema *preskakanja*. Svaki će naraštaj morati raditi i zaraditi ako želi trošiti! Stoga: rađaju se, i to redom, u novom redosljedu a u starom kraju – novi *gastarbajteri*!

V. DVOJNICI

DOKTOR MEDICINE OTO BRATUŠEK, kojeg je otac, porijeklom Slovenac, svojedobno postao veći zaljubljenik u moj rodni gradić nego mnogi njegovi a kasnije i moji autohtoni sugrađani, govorio mi je često o ratu. – *Domovinski rat, ako ni u čemu drugom, ostavio je dobre posljedice u medicini. U dijelu medicine, i to u kirurgiji. Unaprijedila ju je naša ratna kirurgija. Nažalost, došlo je do toga – znamo kako – ali nasreću, snalazili smo se i snašli smo se, unatoč okolnostima u kojima smo morali raditi,* – govorio je moj znanac, Oto. Rekao je, također, da će o tom razdoblju, u kojem je znao operirati, sanirati mnoga ranjavanja – ali i amputirati pojedine dijelove tijela ranjenih branitelja – rješavajući u jednom danu nekoliko teških stanja, napisati knjigu. Već prolazi i drugo desetljeće od završetka Domovinskog rata, a doktor Oto Bratušek, sada već umirovljeni specijalist ortopedije, nije napisao niti retka. Nedavno mi je, onako usput, ispričivijedao zgodu što se može ubrojiti u rubriku čudnovatih i nevjerojatnih, ili u onu nekad popularnu novinsku *vjerovali ili ne!*? U odnosu na ono o čemu je Oto želio i trebao pisati, pa makar i govoriti, ovo je samo bezazlena epizoda. Također iz ratnog razdoblja.

I tako, već kad moj znanac Oto nije napisao ništa o kirurgiji koju je unaprijedio Domovinski rat, red je da barem sačuvam tu zgodu što ju je označila, doslovce, trostruka nezgoda, i to u jednom danu. Dapače, ne samo u jednom danu nego zamalo u jednom satu! I to, sa sretnim svršetkom. Poznajem osobno sva tri aktera tih zbivanja, pa znam da Oto Bratušek nije ni u čemu pretjerao.

Nedugo, svega koji sat nakon početka povijesne vojno-redarstvene operacije *Oluje* – počeo je svoje pripovijedanje doktor Oto – u improvizirani lazaret, kakvi su uglavnom svi objekti takve namjene u vrijeme ratnih zbivanja, ekipa vojnih specijalaca donijela na rukama ranjenika. Ušli su na uski prolaz šatora, u kojem je odmah na sredini

travnatoga tla bio operacijski stol. U dnu tog prostora, pomalo zaklonjena složenim kutijama sanitetskog materijala, za stolicem sjedila je medicinska sestra. Poput doktora Bratušeka, medicinska sestra Nevenka također je bila mobilizirana na ličko bojište, s obzirom na mjesto stanovanja, zanimanje i ratni raspored još iz prijeratnog razdoblja.

– Dobro je, sestro, ovo ću sam srediti. Samo je prostrjel nadlaktice, – reče Oto Nevenki, dok je ranjeni branitelj stiskao zube i mirisao na alkohol. Prijatelji su se bili snašli kako mu pomoći da lakše podnese bolove.

– Upišite: Ivan Gretić, – doda doktor, da bi sestra mogla evidentirati ranjenika i njihov prvi posao toga jutra.

Saniranje rane trajalo je dvadesetak minuta i Gretić je donekle smireno izišao iz šatorske ratne bolnice.

Iz daljine su se čuli odjeci detonacija i zvučna slika ratnih operacija poprimala je sve potpuniju i potmuliju dubinu.

Nije prošao sat od kako su dopremili prvog ranjenika, četvorica su na nosilima već donijeli novoga. Ležao je potrbuške. Nakon što su ga unijeli pod šator boje američkih maskirnih desena, doktor priđe obradi novog pacijenta. Bio je pogođen šrapnelom u stražnjicu.

– Nema potrebe, sestro, i ovo ću moći sam brzo sanirati, – reče doktor Oto, dok se medicinska sestra nije trebala ni pridići sa svojeg radnog mjesta. – Ako je tako, doktore, onda u redu. Tu sam, to znate! – dodala je, pokazujući spremnost da priskoči.

– Sve će biti dobro, je li momče?! – reče Oto Bratušek obraćajući se branitelju koji je bio još uvijek blijed, ne znajući točno kolika je niti kakva je, pak, njegova rana.

– Samo, sestro upišite ime: Ivica Gretić, – reče doktor, pokazujući da poznaje i ovog branitelja.

– Upisala sam ga već, doktore, – reče Nevenka.

– E, niste. Ovo je novi Ivica. Ivica Gretić, još jedan! – sada će doktor, pomalo se i šaleći kad je vidio da rana nije preteška a sestra se ne

snalazi u ovoj podudarnosti imena dvojice pacijenata. – Hoću reći: Ivica Gretić Drugi! Je li? – našali se doktor.

Nevenka upiše još jedanput identično ime i prezime i za novog čovjeka, a onda uskoro u šator, nedugo nakon što je odatle izišao drugi Ivica Gretić, unesu još jednog mladića, novog ranjenika. Ovaj put nosila su ga dvojica branitelja, na rukama složenima u sjedalicu, jer je bio prostrijeljen u gležanj.

– Oho, i ti si dobio! – reče sada već pomalo iznenađeni doktor, prepoznajući i ovog ranjenika dok se pripremao da vidi posljedice njegova ranjavanja. – Polegnite ga ovdje, pa ćemo vidjeti što je?! – reče Oto dvojici suboraca, nosača.

– I ovo ću, sestro, moći bez vaše pomoći. Vidim da rana nije duboka, vitalni organi nisu oštećeni, a ni krvarenja nije bilo previše. Upišite samo ime: Ivica Gretić, – doda doktor.

Sestra sad već pokaže potpunu zbunjenost i nedoumicu.

– Ali, doktore Bratušek, upisala sam već dvojicu s istim imenom i prezimenom!? Obojica su bili Ivica Gretić. Je li moguće...? – zausti Nevenka.

– Jest, moguće je, – odgovori joj doktor. – I sva trojica su u rodu, – pojasni on. – Sva su trojica bratići, imenjaci i prezimenjaci.

Kad mi je to ispriповjedio, doktor Bratušek se i ovaj put osmjehnuo na rijetku podudarnost i na prisjećanje kako je medicinska sestra tada bila zbunjena. Sva trojica Gretića iz našeg su gradića, iz našeg zavičaja, rodnog grada doktora Bratušeka.

Carême je ležao na odjelu intenzivne njege. Sondama je bio povezan s izvorima životnih tekućina i pričvršćen na respirator koji mu je održavao ritam disanja pa time i razinu kisika u centralnom živčanom sustavu, te na taj način u čitavom vitalnom sustavu.

Onako dug, što u drugim okolnostima znači: iznadprosječno visok – ali kad čovjek leži onda je prije svega dug – s koščatim nogama što su

se nazirale pod plahtom i prstima izvirivale podno postelje, pa još blijeda i ispijena lica, rijetke sijede i preduge kose, podsjećao je prije na dobro opremljenog kadavera nego na glasovitog osobenjaka kojem je već danima duša u nosu...

Nije komunicirao s okolinom, pa liječnici nisu imali uvida u njegovo subjektivno stanje. Objektivno bio je loše, s malim izgledima da će preživjeti ovo posljednje trovanje. A da je ovo novo trovanje bilo zaista posve novo, te da će biti i posljednje, nije znao nitko osim njega, kontroverznog Carêmea.

A upravo ovo, posljednje, bilo je i najjače. Ona ranija, kojih se, znači, sjeća samo on, bila su onako, nekako *u hodu*?! Othrvao im se a da gotovo nitko, možda tek poneki od najbližih suradnika, nije zamjećivao neke od njegovih povremenih vrtoglavica, prikrivenih i potiskivanih bolova u želucu, povraćanja što ih je nastojao obaviti kriomice, kratkotrajnog ležanja u prostoriji *marendarija*, u hotelu u kojem bi se zatekao ili u nusprostorijama luksuznih restorana u kojima je sve radio...

Volio je eksperimentirati. Kakav bi to bio kuhar, kuhar profesionalac, pa i poznati slastičar, virtuoz za slastice, kad ne bi iskušavao sve dostupne oblike i mogućnosti izražavanja u gastronomskim i konditorskim umijećima!?

U kuhinjama najpoznatijih hotela, gdje god je dosad radio, bio je pravi vladar. Mađioničar među tanjurima, zdjelama i kuhačama! Velemajstor! Čarobnjak! Iluzionist?!

Nisu ga tek tako prozvali – nazivali i častili – *kraljem kuhara* i *kuharom kraljeva*!

Rado su bili u njegovu društvu i oni koji su bili dobrih namjera, ali i oni drugi, mrzovoljni. Zaljubljeni i skeptici, kada je u pitanju ljubav. Ljubav prema dobrim jelima. Zaljubljenici u ljubav i u dobra jela!

Njegovi klijenti i obožavatelji, stoga, bili su i dobronamjernici i cinici...

U Carêmeu se tako, moglo bi se zaključiti, skupilo sve ovo, od svih krajnosti u osobinama i ličnostima jednih i drugih!?

Svi koji su mislili, znali ili željeli provjeriti kako *ljubav ide kroz želudac*, svi su imali motiva biti blizu i u milosti, bolje je reći, pod utjecajem jednog ovakvog jedinstvenog *masterchefa*!?

Počeo je sa slasticama, a onda poželio da ga se prepozna i prema glavnim jelima. Nije želio biti i ostati samo velemaistor za deserte. Želio je da ga prepoznaju po cjelokupnoj *menu carte*.

Na vrhuncu karijere *masterchefa* Carême je bio onda kada je priredio cjelokupni program predjela, glavnih jela i deserta za međunarodnu pregovaračku delegaciju šefova država ili vlada BRIC-a. Visoki gosti, predstavnici četiriju zemalja što će se tek koju godinu kasnije proćuti prema najbržoj ekspanziji financijskog i investicijskog rasta – Brazila, Rusije, Indije i Kine – okupili su se u Bombayu. Bilo je to ujedno i vrijeme kada se pripremalo prekrštavanje Bombaya u Mumbai, pa je Carême i u toj podudarnosti velikih datuma potvrdio svoju reputaciju neprikosnovenog vladara za velikim hotelskim štednjacima. Nastavak njegova gastro-pontifikata uslijedio je 1995. kada je proslavljeno novo ime metropole Mumbai.

Trebalo je, tada, pomiriti toliko heterogen sastav klijentele za stolovima Hotela *Taj Mahal*. Neka su jela bila prihvatljiva za sve sudionike te svjetske konferencije. Jela od rakova i školjaka, primjerice, ili jesetrin kavijar. Međutim, meso svinja ili goveda nije moglo biti primljeno jednako kod pojedinih državnika, bez obzira koliko oni sloveli za kozmopolite. Neki su zaista to i bili, ali su u pojedinim prigodama, pogotovo u prigodi ovakve vrsti, željeli zadržati i neka bitna obilježja tradicijske gastronomije svojih domovina. Carême je vladao i svim značajnim pojedinostima, također, iz obaju programa, a to su *halal* i *košer*.

Janjeće meso jeli su svi, kao i kozletinu, pa sireve od ovčjeg, kozjeg i kobiljeg mlijeka, također...

Bile su tu, recimo *latkes* i još neka slična virtuoorna jela od krumpira ili *babaganuš* od patlidžana, i onda slastice, kao što je, primjerice, *rum baba*, pa dorađena *sacher* torta, i to na Carêmeov osobit način, na kojoj bi mu pozavidjeli i tvorci te slastice iz obadva bečka hotela što se i danas spore oko autorstva planetarno popularne *zaherice*.

Uspijevao je u svemu u čemu se očekivala njegova umješnost i kulinarska svestranost!

Carême je bio snalažljiv. Spretno se nosio s izazovima struke u kojoj je želio biti najbolji! Od malih nogu učio je brzo, koristeći se iskustvima starijih i poznatih specijalista u području kulinarstva.

Naravno da je navrijeme upoznao *bibliju gastronomije* – Velikog Pellaprata. Prvo ime francuske gastro-tradicije, Henri-Paul Pellaprat, bio mu je često pred očima, njegovo učenje na pameti. Pellapratova knjiga sa stotinama stranica i tisućama najraznovrsnijih recepata, *L'Art Culinaire Moderne*, uvijek mu je bila pri ruci, i to na francuskom izvorniku. Čak je i svoj tečaj za mlade darovite i ambiciozne kuhare, ugledajući se na svojega uzora, prozvao prema njegovom: *Le Cordon Bleu*. Samo mu je dodao još oznaku rednog broja *II*. Znači: *Le Cordon Bleu II*. Pošteno. Odao je priznanje začetniku škole i podsjetio na tog velikog kuhara i pedagoga.

Najznačajniji i najhrabriji izlet u nepoznato, na polju gastronomije, bio mu je put u Tokio, prijestolnicu kulinarstva. Zaista, primat pripada japanskoj metropoli, a slijede ju Pariz i New York. Poticaj za polugodišnji odlazak na specijalizaciju u Tokio Carêmeu je bilo usavršavanje i stjecanje certifikata u spravljanju najotrovnije ribe *fugu*. Otrov *fugua* tisuću je puta jači od cijankalija i ako se kod čišćenja te ribe-otrovnice malo pogriješi gost će umrijeti još u restoranu!

Carême je i tu bio izvanserijski. Mnogi mladi Japanci, nakon jednogodišnje škole, što ju vodi sedamdesetogodišnji majstor, *masterchef*, Kunio Miura, često i do tripud polažu ispit za spravljanje *fugu sashimija*. Za dvadeset minuta očistiti najotrovniju ribu i složiti dvadeset i četiri njezina odreska u oblik cvijeta krizanteme, mnogima je prevelik i pretežak zadatak. Carême je i tu bio izniman i nakon šest mjeseci dobio certifikat! Hoće li ga to kasnije stajati skuplje nego što je itko mogao pomisliti, tada, kada je svojoj karijeri pridodao još jedan dragulj priznanja za genijalnost!? Blizina otrova i opasnost od smrti radi užitka u jelu, bile su zbog ribe *fugu* tako blizu. Asimptotski su se približavale sa svakim zalogajem *ribe fugu*, zbog čijeg slasnog ukusa – govore Japanci – *vrijedi riskirati život?*!

Carême je neprekidno napredovao i širio svoj repertoar.

U području konditorskih maštarija dao je sebi punu slobodu i stvorio, opet – čuda! Slastice s izvornim receptima iz doba renesanse, inovacije s kombinacijama različitih sastojaka i dodataka što ih je mogla zamisliti samo razigrana imaginativna stručnost, ingenioznost poput one izvanserijskoga Carêmea.

Kojeg Carêmea? Onog prvog, originalnog, ili njegova sljedbenika?! E, tu se već moglo govoriti o miješanju lončića za novovjekog majstora među loncima i tavama!

I, tada, onda kada je bio na vrhuncu renomea i karijere, počelo je njegovo postupno zastranjivanje. To, pak, još nitko nije zamjećivao. Obično se to dogodi ljudima koji ostvare neka iznimna postignuća, dosegnu vrhunce u poslu i zanimanju, u specijalnostima u kojima se nađu samo rijetki pojedinci.

Jer, kako svatko napreduje do točke iz koje se više dalje ne može, došlo je vrijeme iz kojeg Carêmeova genijalnost i svestranost više nisu mogle drugamo nego u – nastranost!?

Postoje poveznice između tih krajnosti, o čemu nismo razmišljali dok ih ne postanemo na posve određen način svjesni!? Čulo se uvijek, od zgrade do zgrade, kako neki fanovi govore o svojem idolu kako ga *užasno* vole i kako su njime očarani do – *perverzije*.

Kada je uvidio da može spraviti jela i slastice koje žele pojesti svi, počeo je fantazirati o nečemu što je posve druga, obrnuta, zapravo izvrnuta krajnost ovom prvom postignuću: nakon godina i godina spravljanja jela što su ih željeli i što bi ih htjeli svi, sada, pak, o jelima koje neće smjeti – nitko! Počeo je u svojim fikcijama snatriti o – otrovima!?

Carême je otišao u perverziju, ali to još nije nikome rekao, niti pokazao. Nitko mu to dotad nije ni prerekao, jer nije vjerovao u proricanja, i nitko mu to nikada neće stoga ni prореći, ali niti porеći! Nakon što je stekao slavu i postao omiljen među ljudima, postao je opasan upravo za te iste ljude!

Zajednički nazivnik njegove nove opsesije bio je opet eksperiment. Ali eksperiment, ovaj put, s otrovnim biljem. Držao se samo bilja. Upamtio je već odavna kako je otrov u manjim količinama počesto kroz dugo vrijeme povijesti civilizacije služio kao lijek.

U svojoj je uobrazilji zamislio kako će s vremenom malim količinama otrovnih biljaka uspjeti pronaći, iscijediti i postići njihovu ljekovitost. Sve to odlučio je provjeriti i ostvariti na – sebi!

S obzirom na to da je u kuhinjama najpoznatijih hotela radio sve više kao savjetnik i supervizor, odgojivši već dotad ponajbolje *master-chefove* svjetske reputacije, imao je vremena da kod kuće eksperimentira.

U velikom vrtu, što mu se nalazio iza obiteljske kuće na rubu grada, a gotovo je bio nalik *Biblijskom vrtu*, samo u malome, imao je žalfije, lavande, stolisnika, lovora, koromača, nekoliko stabala masline i trešnje, pa maline, jagode, nekoliko vrsta jestivih ali i otrovnih gljiva, te – oleandra...

Počeo je s malim količinama...

Eksperiment je trajao danima, prerastao u mjesece, pa se postupno protegnuo i na godine...

Nadao se da neće naštetiti svojem zdravlju. Barem je tako mislio. Nije mogao znati koliko će eksperimentom reducirati svoju svijest, spoznaju o tome što time čini. Što čini sebi!?

Jednog jutra, nakon što se nije pojavio u *Excelsioru*, gdje su ga očekivali radi nadziranja spravljanja raskošnog jelovnika za sudionike umjetničke kolonije najpoznatijih slikara toga doba, pronašli su ga kod kuće, u krevetu. Bio je ukočen, otvorenih očiju i pogleda uprtog u strop. Tjelesna temperatura bila mu je neznatno povišena. Organizam se počeo boriti i nositi se s otrovom...

Obavijestili su mu sina, koji je, prije nego što će otići u Kanadu, živio prvo godinama u Francuskoj. Tamo ga je otac povukao još dok je bio stjecao slavu na jelima velikog Pellaprata.

Yves je odmah pošao tragom informacije što ju je dobio, da mu je otac smješten u KBC-u *Deus Caritas Est...*

Vizita je bila u tijeku, kada je Yves ušao na kat gdje se nalazio i Odjel intenzivne njege. Najavio se službujućoj medicinskoj sestri što je bila na recepciji tog bolničkog krila. Nevoljko se suglasila s objašnjenjem kako mu je ocu iznimno teško zdravstveno stanje i da ga mora vidjeti upravo dok traje jutarnji obilazak liječničke ekipe.

U sobi u kojoj mu je bio smješten otac, s još trojicom bolesnika, Yves je zatekao čelnog liječnika upravo na podnožju postelje bolesnika neposredno uz njegova oca. Nije znao jesu li njegova oca već bili pogledali.

Obrati se liječniku koji je nešto potihlo govorio svojim kolegama i kolegicama, liječnicima i glavnoj medicinskoj sestri...

– Oprostite, vi ste profesor Baldisar? – upita Yves liječnika koji je stajao okrenut njemu leđima a licem prema postelji s bolesnikom.

– Jesam. Izvolite! – odgovori liječnik.

– Sin sam ovog ovdje bolesnika, kojeg ste možda već obišli, pretpostavljam?! – nastavi Yves.

– Onog? Onog, ondje, pored prozora?

– Da.

– Ne, nismo još bili kod njega. Počeli smo od onog kreveta u dnu sobe, – pojasni doktor Baldisar. Sad idemo do vašeg oca...

– Htio bih s vama nekoliko riječi o njemu i njegovu stanju, doktore. Professore Baldisar! – bio je obazriv Yves u tituliranju glavnoga odjelnog liječnika.

– Dobro, dobro. Sad ćemo vidjeti, – nastavi uljuđeno profesor doktor Emanuel Baldisar, što je sada već Yves mogao pročitati na metalnoj pločici zakvačenoj za rever bijele odore.

– Da vidimo, – reče doktor podižući listu zajedno s pločom okačenom na podnožju bolesničke postelje Yvesovog oca.

– Car, – pročitao profesor bolesnikovo prezime. – Car Emerik, je li tako?

– Jest. Točno tako, – potvrdi Yves.

– Vaš otac... imao je, ... koliko znamo, ... teško trovanje. Još ne znamo čime, ali nastojimo ući u trag uzroku njegova stanja, – počne profesor, glavni liječnik Odjela intenzivne njege.

– Da, moj je otac poznati kuhar, pa je možda i tu moguće tražiti uzroke, je li?; uzroke njegovu stanju, mislim, – nastojao je pojasniti ponešto o svojem ocu Yves. – Radio je u najpoznatijim hotelima, u najvećim hotelima svijeta, gospodine profesore. Bio je uzeo i pseudonim prema uzoru kojeg je iznimno cijenio...

– Da, vidio sam i odmah sam asociirao, premda nisam baš na tom polju... nešto, hoću reći, ... onako, kao kod kuće, reklo bi se, je li? – objašnjavao je i opravdavao se profesor doktor Baldisar.

– Njegov uzor bio je glasoviti francuski kuhar Marie-Antoine Carême.

Slučajnost ili sudbina? Tko zna? Ali on je Car, kao što vidite. Rođen je kao Car. To je prezime naše obitelji, a roditelji su ga krstili Emerik. Mojem djedu, njegovu ocu to se ime dopalo još dok je radio u dalekim prekomorskim zemljama kao drvosječa i rudar. Kada je otkrio u sebi sklonosti za kulinarnost, moj otac nije trebao previše izmišljati da bi sebi nadjenio ime prema svojem uzoru, velikom Carêmeu. Povezao je to, u neku ruku, i s prstom sudbine. Na neki način, zar ne, razumijete me?! Čak, kada se ispiše pravopisno pravilno, prvo prezime pa ime, prezime se od imena odvoji zarezom, a postiže se gotovo identično ispisivanje Carêmeovog imena ako se ovaj interpunkcijski znak podigne na mjesto akuta. Inače bi se, radi korektnog ispisivanja svojeg pseudonima, otac bio pisao kao Carême II., to jest: Karem Drugi. Ali, smatrao je da nije ništa izmislio niti iskonstruirao, shvaćate? Kolege su ga s pravom smatrali, u nekom smislu, nasljednikom onog povijesnog Carêmea. No, njegovo umjetničko ime, da tako kažem, zaista je, i s izvorne strane, opravdano: Car-Eme. Od Car Emerik, razumijete me, zar ne?

– Shvaćam vas, gospodine, – prihvati profesor razgovor o imenu Yvesovog oca.

– Svi smo mi nekako dobili svoja imena, je li? I prezimena. To, pak, nismo ni mogli birati, zar ne? Moji su izvorno bili Bal d' Saar, ako niste znali? Neki su ostali Baldisar, a neki su otišli do varijante Baltazar. No, vratimo se vašem ocu.

Radimo na tome da vidimo u kakvom su mu stanju vitalne funkcije...

No, kada to i ustanovimo, nastavak terapije ovisit će o onome što ćemo saznati u međuvremenu, a to je: što je uzrok njegovim tegobama? A one su velike, gospodine, kako ste rekli: Yves? Je li?

– Da, tako je. Razumijem vas, profesore, – pratio je Yves Car doktora Baldisara.

– Znaite, budimo realni, gospodine, ako ne uspijemo otkriti uzroke stanju vašega oca, pa još ako se stanje ne počne barem malo mijenjati nabolje, ... nećemo ga moći unedogled držati na aparatima, shvaćate, nadam se? Ovo, sada, puko je vegetiranje. Zasad, bez ikakve promjene nabolje...

Emerik Car, alias *naš Carême*, ležao je već treći dan na postelji Odjela intenzivne njege. Još nisu počeli problemi zbog dugotrajnoga ležanja, i to ležanja uglavnom samo na leđima. Ali, neki drugi problemi, što bi tek trebali uslijediti, mogli su se naslućivati.

– Jer, mozak bez kvalitetne opskrbe kisikom, nakon eventualnog oštećenja u vremenu dok nije dopremljen ovamo, u bolnicu, tek će postati primarnim pitanjem što će prevagnuti u objektivnom procjenjivanju stanja vašeg oca. Ali i o izgledima za poboljšanje njegova stanja, što će biti presudno...

Emerik je sve to slušao, dok ničim nije mogao to dati niti naslutiti ljudima u neposrednoj blizini. Njegov je središnji živčani sustav funkcionirao besprijekorno. Poteškoća je bila u tome što se nije mogao ni pomaknuti, niti učiniti najmanji pokret prstom a kamoli rukom, da bi pokazao ljudima uz njegovu postelju da ih čuje i da prati svaku riječ. Obamrlost njegove muskulature bila je posvemašnja, potpuna. U svojem napredovanju u eksperimentu bio je došao do točke u kojoj je pobudio funkcioniranje molekule koju svi imamo ali je nismo svjesni, jer u nama od pamtivijeka – spava. Ali sada, kada je

Emerik Car naizgled i za sve oko njega spavao, u njemu je živnula *DMT molekula* koja je jedna od još nedovoljno proučenih poveznica između fizičkog i duhovnog svijeta, a da toga nije ni bio svjestan! Bio je već zapravo uspaničen, što se, također, ni po čemu nije moglo primijetiti izvana. Ali, dosjetio se spasonosne mogućnosti: njegov *mentalni šifrnar* mora u mnogočemu, ili barem u ponečemu, biti sličnog rastera kao i mentalni sklop njegova sina.

Odlučio je poslati mu poruku. Nešto slično povezanosti daljinskoga upravljača s uređajem kakav je, primjerice, TV-prijemnik. Hoće li to, tu njegovu poruku, *primiti* njegov sin? Njegov Yves. Čekali su ga godinama i jedva dočekali prvijenca i, kako se kasnije pokazalo, jedinca. Krstili su ga prema njegovu ocu Ivi, Ivanu. Žena je to prihvatila bespogovorno jer je Yves bio muško dijete. Mandalena se nadala da će njihovo drugo dijete biti djevojčica, ali to nije dočekala. Umrla je pod neobičnim okolnostima. Nije se moglo utvrditi od čega točno, ali je samo Carême Drugi znao da joj je u jela stavljao male, sasvim male količine rastvora kuhanog lista oleandra!...

On, Carême Drugi, više od svega, pa i od svoje žene, volio je sebe i svoje napredovanje u struci. Na tom području želio je perfekciju...

Čini se da je Yvesova mentalna mapa ipak bila u mnogočemu strukturirana slično onoj Emerikovoj...

– Doktore! Profesore Baldisar! Moj otac je živ, i to u najvitalnijem dijelu, u glavi, u mozgu, u središnjem živčanom sustavu. On živi!

– Kako znate, kad ni mi još to nismo uspjeli dokučiti, niti izmjeriti svojim instrumentima, – upita doktor gotovo nonšalantno, ne vjerujući da Yves ima neke pouzdanije pokazatelje od osoblja medicinske struke.

– Znam. Ne mogu vam pojasniti kako to znam, ali kao da sam čuo, ne znam, kao da sam osjetio...

– Što ste osjetili, gospodine?

– Kao da mi se čini... kao da mi nešto govori da ga neka i dalje držite na aparatima, jer on nas čuje. On nas i vidi... Evo, novog znaka, nove poruke. On nas zaista i vidi!

– Ne razumijem to, što govorite! Da nas možda čuje, to bih još mogao uzeti u razmatranje, ali kako nas može vidjeti, kada su mu kapci zatvoreni, i to zatvoreni već danima, gospodine dragi!?

– Siguran sam da nas i vidi! – nastavljao je Yves. – Evo, nove spoznaje: poruka, nešto kao poruka; osjećam, osjećam to – da nas otac vidi. Govori, govori mi, kao da mi želi reći tom porukom, da nas gleda i da nas vidi, da ste vi na dnu njegove postelje, a ja sam sa strane, nije li tako?! A sestra i vaš mlađi kolega je iza mene...

– Ali, gospodine, to vidite vi, zar ne? A ne vaš otac... Kako bi bilo, gospodine Yves – sada ga profesor pogleda malo preko naočala i spusti intonaciju – da i vama osiguramo ovdje jedan pregled, onako ambulantno? Ne morate ležati kod nas...

– Vi se sa mnom šegačite, profesore!? – bio je ustrajan Yves koji je u sebi prepoznavao glas svojega oca. I njegove poruke. Osjetio ih je toliko intenzivno da je bio siguran da dolaze od njega, upravo od njegova oca. Njihova *DMT molekula* bila je probuđena, dok je Emerik Car – Carême Drugi! – ležao naizgled beživotno bez ikakva znaka da bi se uskoro mogao probuditi! Bio je svakog trenutka sve više svjestan činjenice da njegove poruke čuje samo njegov *sin*. Morao bi tu mogućnost iskoristiti i na relaciji prema profesoru, doktoru Baldisaru...

Zašto ne? I on posjeduje iste ili barem slične mentalne šifre, kôd ili mentalnu mapu. Čovjek je. Mora pokušati!

Nije ni bio svjestan značenja i veličine tog spontanog čina. Uostalom, kako biti svjestan nečega što čini i uspijeva ostvariti – nesvjesno?! Izvan i iznad svijesti!

Posrijedi je bilo nešto što je vjerojatno atavizam. Nešto što je nekad vjerojatno funkcioniralo među ljudima kao uobičajeno, a sada je rijetkost i težnja znanstvenih istraživanja kako proniknuti u nešto što je nekada bilo upravo posve svojstveno ljudima!?

Ekstrasenzorna komunikacija!

Emerikova mentalna snaga preusmjeri njegov *DMT*. Sada prema profesoru...

- Čekajte! Možda ste u pravu? – rekne prvi doktor Odjela intenzivne njege, dok su ga njegovi kolege iz pratnje u jutarnjoj viziti nijemo promatrali. Profesor je osjetio neobičan pritisak u sljepoočnicama i, odjednom, pritajeni i potmuli šum u ušima... Nije moguće da bi i profesoru mogao trebati pregled? Isto onako, ambulantno!... – Čujem poruku sličnu onoj o čemu vi govorite, – odjednom će doktor Baldisar. – Da, da. Vaš je otac mentalno u redu. Samo fizički nije u stanju to pokazati...
- Eto, sad mi vjerujete, nadam se?! Očito moj otac ne može istovremeno komunicirati s nama obojicom. Ali, možda će se i to moći uskoro uspostaviti. Možda postoje razine i različiti intenziteti te komunikacije? Znaite, ono: imate dva daljinska odnedavno za jedan TV-prijemnik. Na jednom mijenjate kanale, a na drugom...
- Dobro, dobro, nemojte sada!..., – prekine ga profesor.
- Ali, to bi se moglo uspoređivati, zašto ne? – ustrajavao je Yves.
- Pratit ćemo stanje vašeg oca. Sad kada ste mi pojasnili da su mogući neki osobiti načini komuniciranja među ljudima, a ne samo među uređajima...Uostalom, gledali smo dokle seže ljudska mašta, a znamo da je o tome na neki način slično uspostavljena i komunikacija između umrlog mladića i njegove djevojke u koju je bio zaljubljen. Premostio je ljubavlju, valjda, taj ambis između fizičkoga i duhovnog svijeta, ako sam dobro razumio? Film *Duh*, je li, ako se ne varam.
- Bravo doktore! Patrick Swayze i Demi Moore. Imate pravo! Jako dobro, odlično ste se sjetili i usporedili.
- Da, ali to je puka imaginacija. To nije ničim povezano s ovim primjerom. I zašto bi, uopće, bilo povezano?
- Kako nije, doktore? Profesore! Ljubav je poveznica! Shvaćate?!
- Da, u onom filmu, baš tako. To se željelo reći. Ali, ovdje?
- Pa i ovdje, također. To je moj otac. Volim ga. I on voli mene. A vama to želi samo reći da s nama uspijeva razgovarati, komunicirati, na osobit način i da ga nastojite i dalje liječiti.
- Dobro, dobro. Nastojat ću vas razumjeti, gospodine, kako ste rekli: Yves. Da, točno: Yves!

Emeriku i Yvesu bilo je od tog trenutka znatno lakše. Otac mu je ostao na Odjelu intenzivne njege još nekoliko tjedana, a on, Yves, otišao je natrag u Kanadu. U francuski dio te zemlje gdje je nastavio raditi na novom programu svemirskih istraživanja u detaširanom odjelu NASA-e. Profesora Baldisara uskoro su premjestili na istraživački odjel biomolekularne medicine, u istoj bolnici. Ostao je u kontaktu e-mail-porukama, i-Podom i mobilnim telefonom s Yvesom, a Yves *DMT*-molekulom sa svojim ocem. Emerik Car, ili pravopisno propisno ispisano kada je prezime na prvom mjestu a ime nakon njega: *Car*, *Emerik*, ili *Carême Drugi*, ostao je i dalje vegetirati na uređajima za medicinski potpomognuto preživljavanje, živ i *samo-otrovan*. Yves je participirao dio troškova bolničkog smještaja, jer su mladi istraživači radili na dešifriranju *DMT-molekularnog* komuniciranja, što je nekad u neko davno predcivilizacijsko vrijeme bilo uobičajeno međusobno *komunikacijsko* povezivanje među ljudima. Onodobno *umrežavanje*. Danas je još nešto od toga ostalo u instinktu životinja, pa neke od njih bježe pred *tsunamijem* i dan prije nego što će ta nepogoda naići!?

Ovaj put Emerik imao je sreće samo djelomice. Pravda je s njim imala više sreće! Sreća je u tome da više nikoga nije mogao usmrtili svojim eksperimentalnim pripravcima, a sve ostalo su sjećanja na njegova sjajna jela i slastice iz razdoblja kada je bio kulinariski artist. *Masterchef*.

Nikada, pak, nije i neće nadmašiti izvornoga Carêmea koji je imao svoje zvjezdane trenutke u vremenu kada su državnici ondašnje Europe na Bečkom kongresu od rujna 1814. do lipnja 1815. za zelenim stolom gospodina Metternicha dijelili ovaj dio starog kontinenta. Nakon Napoleonova poraza. A oni, Francuzi, premda gubitnici nakon tog Napoleonova fijaska, na toj su višemjesečnoj seansi ipak uspjeli voditi glavnu riječ. Ne samo u gastro-konditorskom dijelu konferencije, dakle na stolu, nego i u diplomaciji, što će reći: za stolom. Tu je blistao njihov ministar Charles-Maurice de Talleyrand-Perigord. Neokrunjene zvijezde kongresa bili su, eto, Carême i Talleyrand.

Ovaj Carême, Carême Drugi, nadmašio je samog sebe i svoju taštinu time što je olakšao dušu kada je sinu Yvesu priznao kako je pripravkom

od lista oleandra usmrtio svoju suprugu, njegovu majku. Ali, Yves mu tada nije povjerovao a ni danas mu ne vjeruje. Jer ga voli – kao oca. A on, Emerik Car, otrovao je Mandalenu jer je posumnjao da Yves nije njihovo dijete. I, zaista, kad se bolje pogleda kao da su Oto, njihov susjed, liječnik, i Yves Car u stanovitom srodstvu...

Možda je u tome i objašnjenje zašto su pojedine mentalne mape najčešće tako nedostupne, zatvorene.

Treba vremena da se priredi podloga i stvore uvjeti za buđenje *DMT molekule*... A preduvjet za to ne mora biti isključivo krvno srodstvo. Ljudi su međusobno slični i prema još mnogočemu drugom...

Kako su profunkcionirale komunikacijske veze na tom području između Emerika Cara i njegova Yvesa, koji mu i nije sin? Objašnjenje jednostavno: ljubav!? Ljubav na neviđeno. Ljubav na neprovereno?! Vjerovali su da su u rodu. Da su otac i sin. Obojica su o tome željeli tako misliti. Obojici je lakše bilo u to vjerovati.

Podudarnosti su svojevrсна čuda! Ako ih se vidi?!

Mnogi bi se brakovi već odavno raspali kada bi netko proveo posvemašnju provjeru DNK, pogotovo pojedinih roditelja i, navodno, njihove djece. Pogotovo roditeljstvo jednog od dvoje roditelja, i to poglavito očinstvo! Ljudi radije vjeruju nego da dopuste provjeru. Mnogi tako ostaju u srodstvu a da to stvarno nisu, a oni neki, drugi, koji niti ne žive s tom zaista svojom djecom, u izravnom su srodstvu premda to niti ne znaju! Osim toga, ako ćemo sve ovo donekle relativizirati, svatko od nas, navodno, ima na ovom svijetu barem jednog svojeg dvojnika kojemu je frapantno nalik?! Odakle ta podudarnost? Kao malo čudo...!

Uostalom, čitav ljudski rod je u – srodstvu!?

Kao i, pogotovo, ona trojica Gretića, tri bratića, ranjeni istoga dana u *Oluji*...

VI. KOŠULJA

– ZAŠTO SI OBUKAO BAŠ TU KOŠULJU? Najnoviju. Najbolju! – žena će prijekorno.

– Zašto pitaš? Možda ne smijem, ha?

– Pa, mogao si ju čuvati za neke bolje prilike, – ona će na ovo moje.

– Za kakve bolje prilike? Idem među ljude... – nisam htio popustiti.

– Pa, recimo za sprovod. Ili, ako budeš morao, ne-daj-bože, doktoru, je li tako? – ustrajavala je.

– Što kažeš? Za sprovod, ha?! To bi možda i htjela?! Na moj sprovod!?

Sprovod meni, i to čim prije, je li? Ili doktoru? Sa mnom. Radi neke malo jače bolesti, a?

– Ma, ne! Ni govora! Što ti je?! Nemoj izvrtati svaku moju!

– Znamo se, i to dobro, ha? Draga moja, je li?!

– Neka! Samo se ti rugaj sa mnom. Evo, idem ti donijeti onu drugu, sasvim pristojnu. Znaš, onu košulju što si ju dosad nosio najčešće. Najradije...

– Onu što sam ju kupio u Trstu?! Još onda kada se tamo išlo po sve i sva?! Onu, ispranu već hiljadu puta?! Nemoj, molim te!

– Što joj fali? Lijepa i moderna. Još uvijek. I dobro ti pristaje. Nisi baš dobio na težini, odonda.

– Kakva težina. Tko bi uz takvu rospiju dobio na težini?! Piješ mi krv, stara! Znaš?! Pusti me da obučem ono što mi se sviđa i što sam odlučio! Ni ja tebi ne određujem što ćeš ti obući kad ideš svojim prijateljicama, je li tako?

– Znam da se šegačiš i da ne misliš tako. Sad sam ti rospija, a jučer sam bila tvoj Miško, ha?! Tvoje sunce, je li? Sada sam rospija? Ma nemoj?!

– Malo sam pretjerao, oprosti! Nisam baš tako mislio, ali – da znaš! – povrijediš me svaki put kada mi neke osnovne stvari želiš skrojiti! U životu. Pusti me, već kad idem sam. Bit ću s tim ljudima neko vrijeme. Znaš da ne kartam. Samo kibiciram.

– Sreća da ne kartaš! Još bi nam samo to trebalo. Bojim se da bi već zakartao i auto i kuću...

– I tebe!? Ha? Ti se to, možda, bojiš za sebe, je li?

– Eh, tko zna?! Možda bih se oslobodila ove pokore...

– ...kada bi otišla nekome drugome, u njegove dvore, a – vilo?!

Vraća se iz sobe.

– Evo ti ova druga. Nešto je, kao, čini se, malo i tamnija. Kao da bi mrvu bacala na slonovu kost.

Već sam zamalo i zaboravila kako izgleda. Nisi ju dugo nosio. Stalno si u majicama. Čak je i prikladnija za tamo kamo ćeš...

– Ma, kako samo znaš sve, majko mila!?...

– E, to si dobro rekao! I žena sam i majka, sad kad više nema matere. Ni oca, ni matere! Tko bi te upozorio na neke važne stvari, na to što ćeš obući, a bogme i obuti, je li tako?! Da nema žene?! Vidi kakav je Mate! Ili, Vjeko, Bože me sačuvaj?! Nema im tko reć! Sami su na svitu, kao suho drvo! Niti su uredni, ni oprani, niti ispeglani, što se i vidi!

– Hajde, daj mi već jednom tu košulju! Tu talijansku. Već kasnim...

– Kako kasniš? I kamo, ako ne igraš, nego samo gledaš?! I to su mi neki gušti: kibicirat' karte?!

– A ti? Ti sa svojima?! Kada se vas tri-četiri kokoške, uglavnom zrele žene u još zrelijim godinama, što vam se na vašu sreću još ne vide toliko, koliko ih se nakupilo, kada se, je li, nađete pa tračate... Kako bi se ti gušti trebali zvati, a?

– Ne gnjavi s tim! Već si mi dojadio s tim svojim zabadanjem u to što mi radimo kad se nađemo. Nama to paše i nama je lijepo. Nikome ne smetamo i svaka plati svoju kavu. Ili čaj. Kako koja. Vi tamo čučite i – šta? Ništa od toga. Da barem imate kakve koristi od tog kartanja. Kartate, kao se čuje, samo za turu pića, je li?!

Kada sam izišao, prvo iz kuće, pa iz dvorišta na ulicu, sa zvonika je tuklo pet. Znao sam da moji još nisu počeli. Uvijek se malo čeka. Marta voli zakasnuti...

A bez nje se ne počinje.

Marta je krepka starija, ili – budimo iskreni – stara žena. Još poštenije: starica. Nitko nije znao koje je godine bila rođena. Pretpostavljali su, oni koje je to kopkalo, da bi to mogle biti, onako, otprilike, tridesete godine prošloga, dvadesetog stoljeća. Znači, prešla je osamdesetu već poodavna. Ali intelektualna hitrina, brzina jezika, čak i fizička okretnost bile su joj kao da je najmanje dvadesetak godina mlađa. Ma što?! Neki su i nakon pedesete za posvemašnji otpis iz svakog kruga zamišljenih mladaca među veteranima koji još nešto mogu nekome i negdje značiti!?

Došla je svojedobno u nekadašnje drvoprerađivačko poduzeće, u računovodstvo. Te tvrtke nema već desetljećima, a Marta je i u mirovini već četvrt stoljeća. Ponešto znam o njoj već otprije jer mi je otac radio u tom nekadašnjem DIP-u. Spominjao bi ju, povremeno, kada je početkom kalendarske godine, tada već kao skladištar pred mirovinu, trebao predati neke liste zaduženja. Za materijale, alate i tome slično. Bila je pedantna, bespogovorno dosljedna, ali i kooperativna. Nije ju se moglo tek tako prevariti, preveslati, kako ovdje znaju reći Primorci, ali je znala pokazati da ti je u nečemu progledala kroz prste. Manjak si mogao imati samo u nečemu što je moglo zaista i nestati, ili je netko mogao ukrasti. Ali ti, ti koji si za nešto odgovoran, nisi nikako smio ukrasti ili to nešto odnijeti. Tu je bila pravedna, više nego popustljiva. Nije se udavala, ali nije bila asocijalna. To ne znači da je bila previše ili nekritički društvena. Štoviše, poštivali su je svi koji su je bolje poznavali. Oni koji bi se možda malo zaletjeli, misleći i očekujući da će naići na ženskicu koja ne zna

brinuti o sebi, naletjeli bi na plutajuću minu. A nije bila santa leda. Imala je svoje ljubavi, ali u tome nije imala sreće. Nije rodila, ali se šuškalalo da je tamo odakle je došla, a to je bio neki slavonski gradić, imala nekoliko pobačaja. Možda je upravo to prevagnulo u njezinu donošenju odluke da promjeni sredinu i dođe u Primorje. Za novi početak. Nikad nije kasno početi život ispočetka. Jednu od epizoda što čine život.

Imala je stan što joj ga je već odavno dala firma, redovita primanja, a od hobija – karte...

– Marta, otac te zakarta! – dobaci joj Bačo iz kuta.

– Baća, zakartali tebe, i ćaća, i braća!, – odmah se snađe, na umu i na jeziku hitra Marta.

Nisu joj se mogli narugati a da im ne uzvрати jednakom mjerom. Kartali su domaće igre, *briskulu*, *trešet*u i *marijaš*, a kada su znali da će imati dovoljno vremena ostati u istom sastavu, bacili bi i *preferans*.

Društvo šareno i prema zanimanju pojedinaca i prema njihovim godinama. Boro je bio privatni autoprijevoznik, Ranko stomatolog, a Ivo pomorac. Pomorac bez broda i bez posla. Marta bi im svakome ponaosob mogla biti majka. Vjeko, umirovljeni poštari, bio je, uza me, drugi vjerni i redoviti promatrač ovih tih igara strastvenih igrača.

Nekada ranije nije mi bilo jasno odakle pojedincima ta strast za igranjem karata, a još mi je bilo manje shvatljivo odakle strpljenje onima koji su kartaše samo promatrali. S vremenom mi je ovo potonje postalo razumljivo i prihvatljivo. I zanimljivo. Pratio sam i karte i igrače kartama, ali i promatrače, kibice, koji bi navraćali, pogledali, pogledali nakratko možda jedne i druge – i odlazili...

Valjda je to dolazilo odatle što sam volio ljude. Rado sam ih promatrao. Njihovo ponašanje i njihove reakcije na neke bezazlene ali njima bitne situacije. Volio sam, očito, biti u društvu. Možda je još točnije ovo: nisam rado bio kod kuće, boravio u kući?!...

Ljeti su te kartaške seanse bile na nekoj od mnogobrojnih terasa, na kojima bi vlasnik dopuštao takva druženja, a zimi u nekom resto-

ranskom prostoru u kojemu vlasnik nije očekivao veliki promet a bilo je to njegovo vlasništvo. Bio je kod kuće i ugošćavao kartaše.

– Ideš?

– Idem.

– Pratiš li?

– Pratim.

– Hop! Vidi što čini?! Jesi li poludio?! Tebi nisu svi doma...

– A tebi jesu, a?!

– Imao si bolju! Opet si zbrzao! Je l' ti to trebalo?!

– Valjda jest!? – odzvanjalo bi mi još neko vrijeme dok sam odlazio iz ovoga benignog društva koje je kartalo samo za piće što bi ga, neki od njih, popili tek jednu čašu bevande ili šalicu kave, dok su se tako zabavljali satima. I, redovito tako – ponedjeljkom, srijedom i petkom. Vikend je bio slobodan...

Kad sam se vraćao bila je već mrkla noć. Nisam na to obraćao pozornost dok sam buljio u stol i karte. Ulična rasvjeta već je očito odavno bila upaljena, što je uobičajeno kada se u ovo doba vratimo na zimsko računanje vremena. Zrak još uvijek ugodan. Produljeno bablje ljeto.

U kući, kad sam ušao u dnevnu sobu, Zlata je za stolom sjedila pred nekim modnim časopisom. Kada kćerka navrati iz Rijeke ostavi joj na desetak modnih revija što ih je ona, Maja, već odavna pročitala.

Nije ni podigla pogled prema meni, kada upita:

– Odakle ti ovo?

Pogledam na stol i vidim da je taj papirić priredila da mi upravo na takav način i u trenutku povratka postavi to pitanje. Na papiriću, zgužvanom kao da je bio i opran zajedno s komadom odjeće u kojem se dotad nalazio, pisalo je *Antonija*...

Slijedio je vjerojatno, zapravo očito, broj telefona ali se nije mogao iščitati u cijelosti.

– Gdje si to našla?, – upitam ju nastojeći se snaći i dobiti na vremenu, premda sam odmah znao sve odgovore. Moja je žena, pak, znala pitanja. Sva pitanja što će ih uskoro postaviti...

– U tvojim trapericama. Onim još iz Udina. Ne nosiš ih već odavno. Isprane su.

Znam dobro te traperice. Došle su na naše tržište privatnim kanalima preprodavača, a tu smo marku čak dugo vremena tako i čitali, izgovarajući doslovce naziv s *markice*, prišivene u struku hlača: *Super Rifle*.

Bila je 1971. Mladi ponekad, kada se prisjećamo onih događaja iz vremena kada smo mi bili adolescenti, Karadorđeva i pada političkog vodstva u Hrvatskoj i još nekim drugim ondašnjim republikama, pa toga čestog spominjanja te *sedamdeset i prve*, napola u šali pitaju nas ostale, malo ozbiljnijih godišta: *Hej, pa koje je godine bila ta vaša sedamdeset i prva?!*

Igrala se utakmica lokalnih rivala. Treća regionalna liga. Ništa osobito za bolje poznavatelje nogometa, ali za međugradske relacije pravi derbi.

Ona je stajala malo podalje. Držala je u naručju djeteta. Dečkić, koliko sam mogao razabrati, više prema plavičastoj boji odjeće nego prema djetetovu licu i glavici s dugom svijetlom kosom. Znao sam ju. Antonija, kći mojega nekadašnjeg nastavnika iz osnovne škole. Jedinica. Nismo razmijenili ni riječ. Možda pogled. Nisam ju zamjećivao, osim što sam registrirao njezinu prisutnost. Tada.

Kasnije, nakon više godina, nakon više susreta u prolazu i, naizgled, obostrano suzdržanih pozdrava, zastali smo malo duže. Dogodilo se. Kaže se da ništa nije slučajno, pa tako, valjda nije bilo ni ovo.

Spomenuli smo mogućnost zajedničke kave. I to je uslijedilo. Kada krene, onda se neki događaji ne mogu čak ni nadzirati, a kamoli usmjeravati, ali ovo je bilo za mene otkrivanje davnih događaja, pa onda pomalo i stjecanje naknadne pameti!?

Antonija mi je bila rekla kako je već odavna željela da, ovako, zajedno popijemo kavu. Željela je i više. Da se bolje upoznamo. Međutim,

tada nisam pokazivao ni da ju primjećujem, a kamoli da mi je barem malo stalo do svega toga za čim je ona, kako mi je tek sada otkrivala, tada zapravo čeznula. I to je potrajalo. To moje neznanje. To, da me čeka da makar nešto primijetim?! Dokazala mi je to uvjerivši me činjenicama: s kim sam se družio, s kime odlazio na kave, u kakvoj sam odjeći najradije bio...

Zaista, bilo je sve to – tako!

No ni ona nije mogla tako dživjeka!

Epilog je pomalo nevjerojatan, premda očekivan i poznat iz nekih drugih primjera i primjera drugih: otišla je s prvim koji je prema njoj pokazao kakvo-takvo zanimanje. Za nju kao djevojku, ženu. Makar možda privid zaljubljenosti!? Zanimjela je i rodila. Na svijet je što iz kratkotrajne zanesenosti, pa malo vjerojatno i zaljubljenosti, a onda, očito, i iz inata, došao Domagoj.

Slušao sam i nisam se baš mogao odmah snaći. Uvjerila me, nadalje, u još mnogo toga, navodeći ostale pojedinosti: kako je susretala mene sa Zlatom, koju sam boju odijela nosio u nekim prigodama najradije, koje kravate...

Osobito joj je u sjećanju bila i ostala, sve do danas ona moja bijela košulja s dugmadi, malom dugmadi na vrhovima kragne. Kaže mi, sada me podsjetila da je tada odmah bila pomislila kako je vjerojatno kupljena u Trstu. Bijela košulja s dugim rukavima. Meni najdraža. Tada, ali i sada.

A što da kažem Antoniji?! Danas ženi koja je još kao tek stasala djevojka potajno odabrala mene?! Za svoju nesuđenu ljubav!? Pogrešan izbor tuđe zvijezde?! Zvijezde koja joj nikada nije zasjala. A je li uopće ta zvijezda bila nečiji pravi izbor? I je li sjala ikome ikada?!...

Pitao sam ju kako joj sinčić i koliki je već? Je li narastao? U koji razred ide?...

Popili smo kavu i razmijenili brojeve telefona. Papirić sam stavio u stražnji džep traperica u kojima sam tada bio. S Antonijom na kavi. Prvi i jedini put. Papirić je ostao u trapericama. *Super Rifle*. Ne

sjećam se kada sam ih nakon toga opet odjenuo. Nosila su se odijela, radi posla, pa samterice zimi, zatim opet odijela, te košulje na hlače – s kravatom ili bez nje...

– Od kada to traje? – upita me Zlata, podižući prvi put pogled prema meni, prvi put otkad sam ušao u kuću.

Još mi jednom prostruji misao na Antoniju i sve što mi je tada rekla, na njezinog izvanbračnog Domagoja i na njezinu neobičnu zvijezdu s prigušenim sjajem. Na mene s njom. Samo u mislima zajedno. U njezinim mislima i mašti... A prošao je od tada, od kada sam to saznao, lijepi broj godina. Uvjeren da sada, u svojem kućnom, bračnom i obiteljskom okruženju ne bih naišao ni na kakvo razumijevanje, čak niti na mrvicu povjerenja da je to sve zaista tako i bilo, odlučim odgovoriti, što drugo, nego:

– Oduvijek.

Pomislim kako bi me netko možda najradije želio sada obući u luđačku košulju. U istom trenu padne mi na pamet kako su neki ljudi – i ljudi, i žene, želim reći, je li?! – vjerojatno iz nekih sličnih razloga, poput ovih što ih je u nekom njezinu vremenu mladenaštva imala Antonija, odlučili život proživjeti sami.

Kao, recimo, Marta.

VII. PULENA

– LJUDI! HEJ, NARODE! DOJDITE VIDIT ČUDO! Dojdite svi vidit kakvu su beštiju našli ljudi u moru! Na dnu mora! – trčao je mali Berto kroz mjesto vičući iz svega glasa. Sin danas jedinoga ribara u Šušnjevići, Paška Vičića, bio je – kako se moglo vidjeti – uzbuđen kao i oni koji su pronašli tu, kako reče mali, musavi i čupavi Berto, *beštiju*.

– Ljudi, čudo od beštije...! Čudo, kakvo niko nije još vidija! – trčao je bosonog najširom i najduljom ulicom. Ali, malo tko je provirivao na prozore, a kamoli izlazio na vrata...

Na obali se okupio omanji broj znatiželjnika. Bili su to uglavnom članovi obitelji nekolicine zanesenjaka, ovih, slučajnih pronalazača, koji su se bili rano jutros uputili nasred Ružmarinskog kanala. U posljednje vrijeme petorica prijatelja ronili su na boce s kisikom. Koliko je riječ o amaterima, što će reći zaljubljenicima u sport i podmorski safari, bilo je vidljivo i iz toga što nisu imali ni povraza a kamoli podvodnu pušku za ribolov i odstrjel podmorskih kapitalaca, riba i jastoga kojima je obilovalo more na ovdašnjim modrim *poštama*. Imali su samo kamere.

Događaj je, u trenutku kada se sve to zbilo, izmamio naglo, duboko i ubrzano disanje i mahanje rukama jednog prema drugom, onog jednog u dvojcu s kamerama koji je u tom trenutku pod morem ugledao nešto nesvakidašnje. Marin je želio čim prije, odmah, pokazati Leu da se nešto događa?! Da se dogodilo! Prvo, očito, dogodilo se, to nešto – nekad davno, a onda, evo, i njemu sada!?

Sunčeva zraka odbila se od *oka* na takav način i pod takvim kutom da se poput laserske zrake naprosto zarila u staklenu plohu Marinove maske. Kroz masku u njegove oči! U pogled!

Trenutak kasnije već su obojica pogledima upoznawali i rukama ispi-
pavali *to nešto, na dnu*, obraslo algama i školjkama...

Da su mogli vikati, zasigurno bi kriknuli i vrištali o ovom frapantnom
otkriću. Ovako, osim sporazumijevanja rukama i pokretima tijelom,
bilo je to još i potmulo, nemušto mumljanje na dvadesetak metara
ispod mora. Bilo što drugo u tim okolnostima nije ni moglo biti...

Uskoro su – još uvijek izvan sebe od uzbuđenja i iznenađenja – bili
na površini, ispod *guca*.

Ovaj put jedan od one trojice logističara s čamca, Alen, preuzeo je
obvezu da dozove supruge, pa onda i novinare, televizijsku ekipu...

Došle su samo dvije supruge, jedan otac, trojica braće i jedna sestra.
Da, ovaj jedan ovdje, desno od nas nekolicine, jest novinar. Radi za
lokalne novine, za gradski list. Možda i to bude dovoljno da se vijest
pronese. Da krene u svijet!?

Momci koji su se upravo vratili iz podmorja uvjereni su da je vijest
prvorazredna. Ali, što se tu može učiniti ako su oni malo pretjerali jer
su previše *u tome*?! Možda su preblizu?! Treba se malo odmaknuti,
prespavati. Da se dojmovi slegnu, reći će oni koji uvijek imaju
vremena za racionalno gledanje *na sve stvari*...

Ponekad neobjašnjiva podudarnost, bezazlen događaj, pa i, naizgled,
sitnica, potaknu na neko otkriće. Poslože se te okolnosti tako da
gotovo ni iz čega izroni nešto osobito, iznimno. Baš kao sada!

Ne treba ići predaleko u prošlost da bi se došlo do onoga kako su
neke podudarnosti dovele do velikih otkrića, kako je stvaranje, pri-
mjerice, zelene plijesni na zaboravljenoj organskoj bazi dovelo do
otkrića penicilina.

Nije ni to išlo baš lako: prvo je to otkriće načio francuski student
medicine, pa ga je razradio tek tridesetak godina kasnije britanski
mikrobiolog a onda su Amerikanci pomogli da se penicilin masovnije
primjeni tek u Drugom svjetskom ratu.

U ovoj prilici riječ je o nesvakidašnjem lomu svjetlosti. To se moglo
ali se i nije trebalo dogoditi upravo sada, jutros!? Da ekipa strastvenih

ronilaca nije taj dan zaronila dublje od petnaestak metara i da nisu imali boce s kisikom, tko zna bi li do tog otkrića uopće došlo?! I kad bi došlo? U ovo naše vrijeme, ili jednom, tko-zna-kad?! I da nije bilo sunca što je u tim jutarnjim satima već prodiralo dovoljno duboko u morsku modrinu što se tu već pretapa u polumrak. I da nije došlo do tog otkrića sada, u ovo naše doba i u dvadeset i prvom stoljeću, ništa se posebno ne bi promijenilo ni kasnije, znatno kasnije. Ne bi se, vjerojatno, osobito promijenio ni taj tajanstveni predmet...?!

Mali Berto bio je na rivi kada je brod s ljudima u gumenim odjelima već bio nadomak vezu, a prvi mještani koje je Marin upravo dozvao mobilnim telefonom kročili na obalu. Berto je čuo prve vijesti o *nekoj beštiji što su je ronionci pronašli na dubini od dvadesetak metara...*

Dovoljno da krene vijest kroz naše mjesto!

Ali nije svaka vijest baš svakome i osobita novost...

Šaćica ljudi, mještana svakojake dobi, slušala je dvojicu koji su vijest donijeli.

– Ne znam, ne mogu reći što je. Obrasla je, sva je pokrivena, ali trebat će ju izvadit'! Pomalo, da se ne polomi. Tko zna od čega je, ali vidi se da je zamalo k'o dva-tri oveća čovika, – govorio je Marin.

– Najbolje je ono na glavi, ako je to glava? – nadoveže se Leo.

– Ma, je, glava je jer ono je oko, siguran sam. Ono je oko, ali kao da je od dragog kamena, – pojašnjavao je opet Marin.

– Pa, to te i zaslipilo, reka' si! Je li tako?! – želio je Leo da ljudima bude jasnije što je to i kako, na koji način Marin ugledao.

Kada je počeo dupsti i rezbariti, to drvo tvrde od kamena ili željeza, znao je da će taj posao potrajati. Maslinovo drvo, nakon što je deblo raslo tisuću godina u Getsemanskom vrtu, bilo je – činilo mu se – upravo takvo, tvrde od kamena, od željeza!

Oruđe je trošio i alat odbacivao svako toliko, ali je posao nastavljao. Kao sin prvog brodograditelja i poljoprivrednika, izumitelja vina,

računao je da će i on poživjeti. Ako ne kao otac mu, punih devet stoljeća, a ono barem pola očeva vijeka. U tom bi razdoblju trebao napraviti brod i opremiti ga.

Ženu je počeo izrađivati u slobodnom vremenu, nakon što bi s pomoćnicima odradio svoju dnevnu, zamalo cjelodnevnu smjenu na gradnji nove arke...

Njemu se više nisu čudili, kao što je to bilo s ocem, kada je počeo graditi brod daleko od vode, od rijeka i mora...

Nisu se čudili jer ga je sada već pratio glas i oznaka porijekla – bio je sin prvog brodograditelja.

Ženu je izrađivao u predvečerje i nitko nije prvih dvadesetak godina mogao ni naslutiti što će to biti, a još manje kako će izgledati. Više je vremena provodio radeći u sumrak i u noć s ovom budućom ženom, ženom od maslinova drva, nego sa svojom zakonitom odabranicom. Nitko mu se nije usudio ništa prigovoriti. Bio je opsjednut poslom na gradnji broda...

Na mjestima očiju – kad je tome došao trenutak – ugradio je inkrustacije od dragog kamena. Svojim ga je rukama, također, iskopao na mjestu posvećenom upravo zbog tog svjetlucavog vrijednog dara iz zemlje, iz kamenita tla! Bio je zadovoljan.

Gradio je brod prema uzoru na očevu arku, a kip žene, izgled glave i proporcije tijela prema liku svoje majke. Biblija ju nigdje ne spominje imenom, ali ju predaja s drugim izvorom navodi i imenom: Naama, što će reći *lijepa* i *dobra*. I na taj način Ham se htio odužiti uspomeni na svoju majku, gotovo anonimnu Noinu ženu.

Zavjetovao se uspomeni na majku. Zakleo se!...

Pamtio joj je oči. Još uvijek i nakon toliko godina, otkako više nije bila među živima, živjela je u njemu, u njegovim slikama sjećanja...

Kada je brod napokon izgrađen, arka Noina sina Hama, nasljednik prvog brodograditelja u povijesti čovječanstva već je bio star. Nije dočekao ni približno godine svojega oca, pa je arka ostala na kopnu, na obali, podno Ararata, što je tada već postupno izranjao nakon potopa.

Kada je već bio pred konac svojega tihog života, tihog kakav je život živio i njegov otac, Ham bi često i najradije stao na obalu mora, netremice gledajući u svoje djelo, u brod i kip na njegovu pramcu. Bio je ponosan na to što je ostvario. Radovao se pojedinostima na toj svojoj teškim i dugotrajnim radom ostvarenoj graditeljskoj zamisli, a monumentalnost te ostvarene ideje bila je nešto što se podrazumijevalo: sve to, zbog jake želje, predanosti nakani i posvećenosti roditeljima i njihovoj ljubavi, pa i posvećenja nauma njima, nije ni moglo izgledati drugačije. Taj njegov brod!

Nije ga mogao odjednom ni obuhvatiti jednim pogledom, ako ne bi stao dovoljno daleko. Dovoljno daleko od broda. Stoga bi i stao podalje, gledajući ga, pa onda, opet, blizu, bliže, dovoljno blizu, radi jedne jedine osobitosti. Najviše se radovao kada bi granulo jako ljetno sunce, a oči kipa nalik na njegovu majku sjajile bi se i odašiljale zrake obojena svjetla na sve strane, a ponajviše na onu stranu na kojoj je stajao promatrač. A taj promatrač najčešće bio je Ham.

Ljudi su ga već pred konac zatjecali, susretali i puštali, ostavljali ga da stoji i gleda u brod, danonoćno...

Činilo se da sjaj u očima kipa nalik na Naamu vidi i noću?! Bio je to odsjaj zvijezda u dragocjenim inkrustacijama, kada je noćno nebo bilo vedro. U noćima, pak, kada je nebo bilo zastrto oblacima, zrcalio se u njima sjaj Hamovih očiju...

A onda je, nedugo nakon toga, možda jedva tristo godina, što je za tadašnje poimanje protjecanja vremena gotovo beznačajno, pogodila taj kraj neviđena oluja.

Oluja i visoko more odnijeli su Hamov brod – arku Noina sina...

Kao da su ju neke izvanzemaljske sile donijele do obale i, naprosto, unijele u more!?

Brod je počeo svoju plovidbu, nošen strujama, i mora i vjetrova, bez čovjeka, bez tvorca, bez ljudskog i bilo kakvog drugog živog stvorenja. Ni izdaleka ispunjen raznolikom posadom kakva je bila na arci njegova oca Noe.

Ali, unatoč svemu tome, kao da je bio ispunjen nekim nesvakidašnjim životom i – živ?! Taj brod.

Je li se to počelo ostvarivati Noino prokletstvo, i već to u prvom koljenu, na njegovu sinu Hamu, a ne tek – kako uslijedi kasnije – na Hamovu sinu Kanaanu...?!

Plutao je taj neobični i osebujni brod, vrijedan divljenja i praćen neobjašnjivim prokletstvom!? Godinama su ga nosile struje i zanosili olujni vjetrovi. Plutao je i plovio sam, kao uklet. I jest bio uklet?!

Susretao je druge brodove i brodolomce, spašavao mnoge a da to nije mogao ni znati, služeći onako ogroman i postojan kao otok spasa, a podložan nevremenu na trenutke kao orahova ljuska. Uklet i – dobrodošao!

Da su ga mogli vidjeti mnogi antički znanstvenici, našli bi u njemu sličnost i s našim planetom: krhak kao orahova ljuska, ogroman za ljudska poimanja a otok spasa za čovječanstvo!?

Sjajile su inkrustacije u glavi kipa nalik na Hamovu majku. Da su mogle govoriti što su sve vidjele, govorile bi neprestance! Gledale su, promatrale su i pripovijedale bi!

Prolazila su desetljeća, stoljeća...

Hamova arka susretala je plutajući morima svijeta najrazličitije brodove. Brodove i ljude. Odatle možda potječe i ona uzrečica, tu su joj valjda korijeni, kako *ploviti se mora...*

Hamova arka bila je svjedokom postajanja, izrastanja i nastajanja mnogih kultura. Na njoj su se neko vrijeme nastanila plemena mladih darovitih ljudi koji su na njoj razmjenjivali ideje o svijetu i znanosti. Uvidjeli su već zarana kako je svijet povezan i isprepleten, pogotovo kada je arka Noina sina Hama plutala Mediteranom.

Vidjelo se kako se isprepleću araboislamska i zapadna civilizacija, kako i jedni i drugi istodobno spoznaju najznačajnije pojedinosti o heliocentričnom sustavu, gledajući upravo u zvjezdano noćno nebo ili prateći putanju sunca tijekom dugih ljetnih dana.

Svjedočila je divovska arka kako sa Sicilije dolaze prvi budućí naseljenici Malte, kako se nasukava brod apostola svetoga Pavla koji ostaje na tom tlu i za to vrijeme među Maltežanima širi kršćanstvo...

Vidjele su inkrustacije na mjestima očiju u Hamovu kipu kako vikinzi svojim drakarima kreću put novih kontinenata i otkrivaju Ameriku znatno prije Kolumba, kako napučuju Siciliju i organiziraju život s mnoštvom ljudi pomiješanih svjetonazora, ljudi raznih kultura i vjeroispovijesti, uspostavljajući višestruko uzajamnu, međusobnu suradnju, živeti zajedno bez konflikata...

Vidjele su te oči kako kultura kasnije zapadne civilizacije kreće upravo odatle, s podneblja tadašnje južne Italije.

Vidjele su te inkrustacije kako inkvizicija spaljuje i vještice i knjige. Kako i istočni svijet, svijet araboislamske kulture također spaljuje *karapandže*, svoje vještice...

Vidjele su te *oči* kako kapetan Cook 1788. godine dolazi do austral-skog kopna, u Zaljev *Botany*, dovodeći prvih 759 kažnjenika iz Velike Britanije...

Vidjele su sve to te oči!

Brod je plutao i lutao, ali kao da ga je vodila neka neobjašnjiva sila ili neka nevidljiva ruka na kormilu: nikada nigdje nije zalutao, niti ostao u nekom zaljevu, uvali...?!

Brod je nakon godina, desetljeća i stoljeća plutanja postupno tonuo. Drvo se napijalo i napajalo vodom, morem. Postajalo je sve teže. Tako je mnoge godine, mnoga stoljeća, morem plutao brod kojem je sada već najveći dio trupa bio pod morem. Vidio se, izranjao je, samo pramčani kip. Kip žene nalik na Hamovu majku...

Izgrađen i izrađen, izrezbaren – dljetima i čekićima – prema njezinu liku!

Pomorci koji su prolazili na brodovlju – ljudi koji su upravljali brodovima – koji bi ugledali glavu i ramena, dio tijela, tu monumentalnu figuru, kip, i to tijelo samo do struka, tijelo žene, izrađeno iz maslinova drva, što je izvirivala iz mora, pa te oči što su bljeskale, sjajile i uzvraćale plavičastim odsjajem boje mora, mislili su da je riječ o nekoj nadnaravnoj sili, utvari, snoviđenju, zaštitničkoj poruci, ili – prijetnji?!

Ako taj neobičan a često i zastrašujući prizor ne bi ugledalo više od jednoga ili dvojice, ne bi o tome najčešće niti govorili. Da se ne bi pomislilo da ih je dug i predug boravak na moru možda – raspametio!?

Prolazili su brodovi, ljudi, godine i desetljeća, stoljeća...

Prolazio je morima i ukleti i zakleti brod, arka Noina sina, Hama.

Jednom nakon tisućljeća, kip se odvojio od trupa broda. Plutao je tako sam. Bio je nalik na trup uginula kita. I njega su se bojali ljudi i zaobilazili ga brodovi. Nisu mu znali porijeklo?! A mogao bi im oštetiti trup, bok, kormilo...?! – mislili su.

Struje i vjetrovi nosili su plutajući kip nalik na Hamovu majku, Naamu.

I – donijele ga u Mediteran.

Prolazile su godine i morske struje dovaljale su kip, što je sada već bio sav obrastao algama i školjkama, a doticao je dno i odvajao se od njega, plutajući pridnenim dubinama, jednoga dana, jedne godine, prošloga stoljeća, sve tako, u ovaj naš kraj – u Ružmarinski kanal ...

Podizanje *beštije* s morskoga dna ljudi su, prvo, pokušali s broda ribarskom dizalicom. Na koloturu.

Nije se tako, na taj način, moglo ništa postići. Kip se nije ni pomaknuo.

– Nećeš beštiju dić' bez velike dizalice, – rekne Andrija. – Tribalo bi pozvat pravu dizalicu! Onu brodsku, za more, znate li ljudi? *Velog Jožu!* Ha, šta velite?! – sjeti se odmah nakon što je izustio ono prvo.

– Di ti je *Veli Jože*, čoviče?! Već su ga odavna zmaštrali i speštali u staro željezo, – na to će Luka.

– Dovuć' ćemo ju nekako do uvale. Onamo, do one vale. U Drinovu valu, – predloži Mate.

– Bogami, dobro govoriš, – prihvati Vinčenco. – Samo neka onaj veći Paškov brod uhititi mrcinu u tegalj, – pojaśni on ovaj zahvat, što bi, sad već prema mišljenju ove dvojice, trebalo biti pravo rješenje.

– A da još pričekamo da malo učini i jugo?! Bilo bi lakše. Bila bi i mrcina upola lakša, – razrađivao je ovu zamisao Luka.

Tako je i bilo. Paško je priprazio brod dok se čekalo jugo. Prognoza je jugo najavljivala već za idući dan...

Slušali su *Pomorski meteorološki*, ali i talijanske radio-stanice. Bile su preciznije kada je riječ o predviđanju vremena za pomorce i ribare...

Kada je došlo vrijeme, malo prije nego će jugo ojačati, svih pet ronilaca pripremilo je konope. Obujmili su kip na dnu mora i vezali ga za ribarski brod. Zamisao je bila da ga Paško dovuče do dubine uvale dokle brod može svojim gazom. Kasnije će ga ljudi konopima nastojati izvući na kraj...

– Ove konope neće tribat polivat ka ča je tribalo one ča su bili počeli škripat i pucat, kada je papa Siksto organizira' podizanje obeliska na Trgu svetoga Petra, – reče Vincenco, koji je slovio za nekoga tko *zna sakega vranića*...

Sve je tako i bilo.

Danima je – otkad je izišao iz mora – kip na obali. U Drinovoj vali.

Prolaze tjedni, prošao je i mjesec, a uskoro će se moći početi brojiti i drugi mjesec otkad je kip od maslinova drva, toliko star, da neće nitko znati reći ni поближе dok se to ne utvrdi stručnim postupcima...

Djeca su, igrajući se i pentrajući se hrptom kipa, počupala dobar dio algi i školjaka, pa je počeo izvirivati na danje svjetlo glatki trup izrezbarene *beštije*...

Svima je, nakon što je nasukana na žal, počela sličiti na dupina, ili uginula kita...

Od jutros nema jednog oka?!

Inkrustacija je izdržala na svojem mjestu, u glavi kipa nalik na Hamovu majku, sve te silne godine, čitav milenij, ali nije izdržala ni mjesec-dva otkad je izvučena na kraj!?

Jesu li destrukcija, lopovština, sebičnost, latentna i nepopravljiva ljudska osobina? Ili je to, možda, čovjekov normalni atavizam, nagnuće prema skupljačkom nagonu. Prema gomilanju pokatkad i nepoznatih vrijednosti? Nagnuće prema kolekcionarstvu...

Možda je zbog svih tih osobina, pogotovo onih prvih, destruktivnih, dobro što je ljudski vijek skraćen s onih Noinih stotina i stotina, gotovo životnog vijeka od tisućljeća, na stotinu, stotinu i dvadeset godina nekad, pa onda u naše doba i na kraće trajanje prosječna čovjekova života? Što bi sve čovjek napravio – a što bi tek uništio?! – kada bi živio samo koje desetljeće dulje, nego što živi danas?!

– Ljudi, tribalo bi nešto poduzest, – reče Vinčenco, mjesni znatiželjnik koji je nešto znao i o astrologiji i o astronomiji, pa se ujedno usudio i natuknut štogod i o arheologiji. Rado je ulazio u špilje što su postojale od pamtivijeka u kraškim priobalnim stjenovitim predjelima. Donosio bi odande sige što su imale neobične i neočekivane oblike, pokatkad nalik na ljudska lica, glave. – Nestat će, malo po malo, cile ove mrcine, a da se neće znat ni odakle je, niti što predstavljaju, – zabrine se naglas ovaj nesuđeni, *domaći Indiana Jones*...

Otkad su došli neki ljudi, predstavljajući se službenim osobama iz Grada, prošlo je već petnaestak, pa i dvadeset dana...

– A šta se čeka? Koga se sad još triba čekat? – upita Mate, onako, kao da pita sebe. Ali i sve oko sebe.

– Čeka se ... čeka...! He, čeka se! Pisali su, tad, i zapisivali nešto i rekli... da će pisat' gori, u ministarstvo.

– I, šta onda slidi? – na to će Luka.

– A, onda se opet triba čekat'.

– Što triba čekat'? Opet?!

– Rekli su da triba čekat... atribuciju, – pojasni Vinčenco.

– A kad ona triba doć'?

– Ki, kad triba doć'?

– Pa, ta... kako si reka': atribucija, a?

– Ha, ne znan ti ja to! Vidi' će se. Vidi' ćemo...!? Vidi' će se. Kad dođe...!

VIII. KARTE

*Različiti pogledi na našu
prošlost ne bi trebali
razdvajati naše dvije
države u budućnosti!...¹²*

Da nisam bio brom, ko zna da li bih dogurao dovde?!
(Vuk Karadžić; Beč, 1850.)

...ili: kako se naš Žarko obreo
na istoku bivše države?!

Dopustili su mi uvid u općinski arhiv. U zbirku katastarskih karata, zračnih snimaka i popratnih geodetskih izmjera, dokumenata što su tu još od prethodnih uprava i odjela administrativne jedinice, Općine Krasnica.

Nisam bio siguran što ću sve pronaći, ali je dobro što sam znao što i gdje to početi tražiti. Želio sam provjeriti kronologiju događaja povezanih uz početak urbanizacije dijela obale u mojem zavičaju, pa kasnije i ekspanziju gradnje vila za odmor. Takva se izgradnja više kasnije nije ponovila, a ne bi bilo ni moguće ništa slično jer je obala u to vrijeme bila naprosto devastirana, i to u najviše primjera radi privatnih interesa.

Doajen geometarske struke, Franko Lušić, pripovijedao mi je o vremenu dok je još radio u Upravi za katastar, kako je prema nalogu tadašnjeg predsjednika Općine Krasnica, trebao u rekordnom vremenu od svega dva i pol mjeseca, izraditi urbanistički plan za još neizgrađeni dio obale na zapadnom ulazu u grad.

¹² Aleksandar Vučić, potpredsjednik Vlade Republike Srbije, za posjeta Hrvatskoj (28. travnja 2013.)

Nije prošlo mnogo od preuzimanja tog zadatka kada ga je Žarko, *predsjednik Žarko*, već počeo požurivati, i to svakih nekoliko dana, premda je bila riječ o području dugom oko dva kilometra i širine stotinjak metara obale. Franko je trebao prije pripremiti mjerničku podlogu, snimiti postojeće stanje na terenu, na kojem nije bilo stambenih objekata, osim dviju zavjetnih crkvice iz srednjeg vijeka kada je ovuda harala kuga, te krševito tlo s makijom i nešto crnogorice.

– *Nitko ne bi taj posao preuzeo na rok kraći od najmanje godinu dana i to bi još radio sa suradnicima*, – govorio mi je nakon više godina od te narudžbe i tada ipak obavljenog, tog, za ovaj kraj povijesnog posla.

– *Bilo mi je neobično zašto se i kamo mu se toliko žuri. Obala je bila netaknuta, a je li u to vrijeme već bilo interesa za neke investicije na tom području znatno izvan grada, nisam mogao znati*, – govorio je Franko kako je doživljavao taj novi posao, narudžbu predsjednika tadašnje općine.

Najzad, jednog jutra – sjeća se dobro geometar Franko – donio je predsjedniku plan. Kartu grada. Urbanistički plan za obalni dio što su ga njih dvojica – Žarko i Franko – nazvali radnim nazivom „Zapad”. Točnije i potpunije, preciznije „Krasnica – Zapad”.

– Kada sam na predsjednikov stol rasprostro plan, pogleda me i kaže:

– *Konačno! Odlično! Karta je na stolu, ha?! Bravo! Karte su na stolu!* – nije nastojao ni prikriti zadovoljstvo *naš predsjednik*, dandanas pamti Franko.

– Nisam baš razumio trebam li to primiti kao pohvalu, ili kao kritiku?! Možda kao oboje zajedno i istodobno, – prisjećao se Franko. – Tada me predsjednik, nakon što je preletio pogledom čitavo područje iscrtano i išpartano na pravilne čestice unutar novonastalih gradilišta, pogleda u oči i kaže, kao da će time zadobiti moju naklonost veću nego dotad: – *Karte su na stolu! Sjajno! Bravo! A, sad mi reci, Franko, imaš li koga?*

– I što misliš, što sam ja, budala, odgovorio, – otvarao se dalje i sve više moj znanac, geometar. – Rekao sam onako, naivno i iskreno da nemam nikoga...!?

– Predsjednik tad iz ladice svojeg radnog stola izvuče rokovnik i počne čitati. Bila su to imena kojekakvih pojedinaca, biranih prema *bog-zna-kojem* kriteriju ali očito značajnih za njega, našeg predsjednika. Bila su to neka *vojna lica, španjolski borci*, politički dužnosnici na razini ondašnje države, republike i nekadašnjih kotara.

Za desetak minuta predsjednik je, pripovijedao je moj znanac, općinski geometar, rezervirao najbolja mjesta na obali za buduće kuće, vikendice, naših budućih i povremenih sugrađana...

– Da sam se sjetio, da sam htio, da sam bio takav, poput *mojeg predsjednika*, mogao sam izmisliti desetak imena i sačuvati nekoliko gradilišta što bih ih kasnije mogao prodavati, ili – ako bih htio – darovati nekima od svojih znanaca, rođaka, ili kome bih htio, da sam htio?! – rekao je Franko.

Gradska kavana je u ovo doba prijedpodneva poluprazna. Još je rano. U vrijeme dnevnog odmora bit će življe: doći će oni koji rade u blizini.

Stalni posjetitelji prelistavaju novine što ih vlasnik ponudi svako jutro...

Razgovaramo uz kavu.

– I, danas je...sve to – tu: tu je, što je! Obala je izgrađena. Nema mjesta za hotele, koji su trebali biti izgrađeni upravo tamo, na tom predjelu, ali nisu dospjeli?! Nisu dospjeli preteći navalu vikendaša, je li? – pitam svojeg sugovornika.

– Da, i danas se misli kako su oni došli i zaposjeli taj atraktivni predio, u planu nazvan „Zapadom”, jer zaista i jest na zapadnom ulazu u grad, – pojašnjava Franko. – Kao da je predsjednik morao dati ta gradilišta! On ih je pozvao ili su se već ranije obraćali njemu da im proda ili dodjeli, a neki čak da im daruje ta zemljišta.

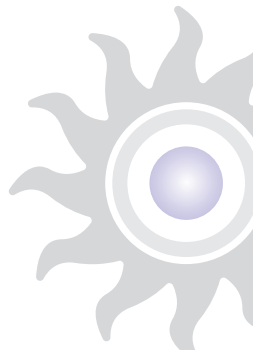
– Vjerojatno mu nisu ostali dužni, ako nitko i nije vidio novac, – želio sam nastaviti dok je moj sugovornik bio još ovako raspoložen, očito i dandanas gnjevan i ljut, prije svega na sebe, kada govori o tome i prisjeća se tog vremena...

– Jasno! – bio je kategoričan Franko. – Žarko je – ako se ti možda ne sjećaš!? – tih godina naglo napredovao. Bile su to šezdesete, sedamdesete...

Prvo je otišao u neke saborske komisije, a onda u Saveznu skupštinu. Sve neka postavljenja bez izbora i reizbora. U Beogradu je bio do koju godinu pred odlazak u mirovinu. Karijeru je završio kao savjetnik u konzularnom predstavništvu.

– Prijatelji, vikendaši, znanci s dojmljivim dužnosničkim atributima, revanširali su mu se za uslugu, očito!?

– Nego?! A novo hotelsko naselje moralo se locirati tri kilometra izvan grada, kad je, već puno prije toga, ova obala pretvorena onim famoznim urbanističkim planom u najatraktivniji teren zvan „Zapad“, bila izgrađena – i preizgrađena – vilama i vikendicama, poznatih i manje poznatih ali najčešće tada utjecajnih vlasnika!

Službenica u općinskom arhivu bila je vrlo susretljiva. Na upit može li se dobiti uvid u plan urbanizacije tog dijela obale, odgovara da se sve može, ali kada postoji...

Nakon što je vidjela moj izraz lica na kojem je očito bilo nemoguće prikriti iznenađenje, pa još i na moje ponavljanje pitanja složenog od njezinih posljednjih riječi – Što: *kada postoji?* – lakonski je dodala uz svoj dodatak ukrašen upitnikom: *Zar ne znate, gospodine, da je naša arhiva izgorela? Sve što tražite dobili biste na uvid ali je ovo, baš sve ovo što biste željeli vidjeti – izgorelo!*

Na moje novo pitanje koliko se prema zakonu (!?) arhiva u ovakvim ustanovama treba čuvati, dobio sam također ljubazan odgovor: – *Deset godina, gospodine.*

– *I?*

– *Kako to mislite: i?!*

– *Mislim: je li se čuvala toliko?* – upitao sam i, naravno, ugrizao se zamalo, jer je od tog vremena prošlo znatno više od desetljeća, pa još više i od dva desetljeća...

– I? Jeste li izračunali?

– Što, jesam li izračunao?! – hinio sam da ne razumijem.

– Koliko je prošlo od požara, mislite? – nastavio sam uzaludnim trudom i računanjem.

– Sve je otišlo u zastaru. Prvo u dim, pa u zastaru, poštovani gospodine! Ondašnja službenica već je odavno u mirovini, a uzrok požara tada bila je elektroinstalacija,

– odgovori mi ona opet ljubazno i nastavi raditi na istom mjestu, čuvati arhiv do nekog novog požara?! Ili, možda, poplave?

Što sam mogao nego uvidjeti da se tu ništa ne može

– ni pronaći, niti vidjeti...

Uostalom koja bi korist bila od te moguće *rekonstrukcije*?! Dovoljno je vjerovati izravnim sudionicima tih zbivanja i suvremenici toga doba.

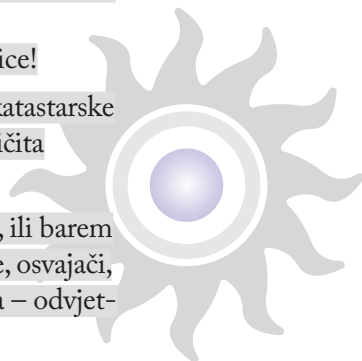
Protagonistima. Geometru Franku, primjerice!

Karte, bilo zemljopisne, bilo avio-snimke ili katastarske karte, često su bile dobrom podlogom za različita sporenja, sumnje, trgovinu...

Od ovih prvih – i na njima – od pamtivijeka, ili barem od kada postoje, te karte, *hrane* se vojskovođe, osvajači, političari, a od ovih drugih, manjeg obuhvata – odvjetnici, geometri, lokalni čelnici...

I danas su u nesuglasju pojedini stručnjaci, premda međusobno dobri znanci, ali i znalci u toj oblasti, kojima (ni)je svejedno kako je rasprodana, ili – bolje rečeno – razgrabljena *zapadna obala*, predio na ulazu u naš grad sa zapada. Je li se to moralo baš tako dogoditi?! A razdoblje uz koje se vezuje ta devastacija terena i ime velemajestora za zemljišna pitanja uvijek su šezdesete i sedamdesete prošloga stoljeća i naš prvi čovjek općine, pa zatim *naš čovjek* iz republičkih institucija i, kasnije, iz Savezne skupštine – Žarko.

– Ovdje bi se, samo možda u minijaturi, mogla primijeniti ona dosjetka što govori: *Zapad je kazna za Istočni grijeh*, zar ne?!

– Odakle si tu izvuk'o, stari?! Ali... može! Može ostat'! – suglasi se Franko i pripali novu cigaretu.

Umirovljeni geometar još je uvijek znao poći na teren. Prepoznavao je situacije i zemljišne čestice i njihove vlasnike prema najmanjim insertima katastarskog plana naše općine. Možda mu je avio-snimak bio malo teže obuhvatljiv, ali mikrolokacije su mu bile specijalnost! Makro-planovi, velika područja, zračne snimke bile su, očito, rezervirane za *velike igrače*.

Franko je bio veliki stručnjak za male raspone: za izradu, primjerice, urbanističkog plana „Krasnica – Zapad”, terena na obali, nakon čije je rasprodaje Žarko naglo napredovao. Da kojim slučajem Žarko nije bio takav, malen igrač široke ruke, pa uz to još i gostoljubive duše, zacijelo nikad ne bi bio dogurao tako daleko, toliko daleko odavde, s ovog „Zapada”...

Na istok bivše države!

IX. KLJUČ

*Imam samo ovu malu, pileću nogu, –
rekao je Nick, a u njegovu izrazu lica i
iz očiju vidjelo se da je nadvladao svoj
hendikep, te – iz mnoštva aktivnosti
kojima je ovladao – da ga je, čak, i
kompenzirao...*

NEKADA, JOŠ NEDAVNO, PITAO SAM SE ŠTO TO ZNAČI
– *OPROSTITI SEBI*?

Priznajem, nisam nalazio jednostavna odgovora!?

Dogodi mi se da krenem ujutro u novi dan, nespretno!?

Spotaknem se o neke dijelove pokućstva pokraj kojih prolazim desetak i pedesetak puta dnevno, svakodnevno i danonoćno. Znam u mraku, kad ustanem radi zatvaranja prozora ako iznenada okrene na buru, gdje je što i da ne upalim svjetlo. Znam u kojoj je visini prekidač, jasno, pa kad mi treba napipat ću ga otrprve.

Ali, katkad krenem i danju pa udarim, ovakav, predugačak, previsok za normalne i uobičajene mjere graditelja, tjemenom u dovratka. Jesam li zaista previsok? Ma, ne nego možda brzoplet i nesmotren. Nespretnan.

A tek kada krenem u podrum, po vino? I ključ podrumskih vrata lako ću naći ako i nije u bravi, nego na čavlu iznad dovratka. Znam u mraku podrumskog prostora gdje je što, ali ovaj put, spotaknuo sam se o ljestve, srušio staru komodu što stoji tu a da nitko ne zna od kojih zašto ju čuvamo?! Nagazim na mačku što mi se odjednom našla za petama, pa reagirajući refleksno izgubim ravnotežu i padnem na stare prazne i prašnjave boce i bocune. E, sad, samo bi još trebalo

da razbijem nešto od te silne staklenine, pa da se i porežem! Na debelom mesu, recimo?!

No sve je dobro prošlo i iziđem na svjetlo dana. Bez boce u rukama jer mi je prisjelo to podrumsko istraživanje s popratnim teškoćama...

Iziđem na ulicu, još malo šepesajući zbog udarca u nogu i zbog uvrnutog gležnja, a ono – ususret mi ide Vlado. Na štakama. Izgubio nogu u nekoj automobilskoj nesreći. Bilo je to kada je bio u cvijetu mladosti. Pogodilo ga to i psihički. Promijenio se. Ostao je sam. Nikada nakon toga, a gotovo smo vršnjaci, nisam, čuo da se smije. Nisam nikada, od tada, vidio ni vedrinu u njegovim očima. Dapače, neka potisnuta tuga bila mu je u pogledu i ramenima. U hodu na dvjema štakama. Nije htio nositi protezu. Žuljala ga. Kasnije, nakon rata, neki su zlorado znali reći kako je Vlado, onako – *trendi* – neka-ko... kao da je bio u ratu. Možda bi, nastavljali su dalje, mogao dobiti i braniteljski invalidski status? To je, doduše, bilo više na račun onih drugih, koji su fiktivno ishodili braniteljske mirovine...

S Draganom je bilo drukčije. Nakon što je izgubio nogu već na kraju rata – kada je, vraćajući se u koloni s bojišnice, nagazio *paštetu* – nedugo nakon toga i kada se oporavio, postao je sasvim drugi čovjek. Počeo adaptirati staru očevu kuću, oženio se, dobio dvoje djece. Postao je i plivački trener. Nisam provjeravao, ali čini mi se da ništa od svega toga – graditeljstvo i sport – nije radio prije te svoje nesreće. Barem ne tako zdušno.

Nije naišao u ovim trenucima još i Dragan, bilo bi to previše, ali, dovoljno je bilo da sam susreo Vladu bez noge, bez desne sve do kuka, pa da se sjetim i Dragana. A mene malo boli uganuti gležanj pa ne znam kako da se držim i kako da hodam da se to ne vidi...

Nerado govorim o invalidnosti. Ne može me učiniti dobro raspoloženim ni susret s čovjekom koji je invalidan. A najčešće nije ni malo manje vrijedan, zato što je fizički zbog nečega i od nekada hendikepiran. Najradije učinim gestu kako mi je drago što ga vidim i ni po čemu ne želim pokazati da ga sažalijevam. Tko to voli?!

Ranijih godina kada se češće odlazilo u Bosnu, što zbog posla što zbog jeftinijeg šopinga, parkirao bih u Bihaću pred kafićem osebuj-

nog naziva – *Mustang*. Ne bih dospio ni ugaziti motor automobila već mi je na prozoru bio čuvar.

– Jesi li invalid? – bilo je prvo pitanje, prije pozdrava.

– Nisam, – odgovorio bih. – Nisam još, – sada bih se već malo snašao pa okrenuo na šalu. Gorkastu šalu s vizionarskim slutnjama, možda? Čovjek je nedugo nakon rata imao susrete s različitim ljudima, pa i invalidima koji su imali povlastice u cijeni parkiranja. Ništa čudno što me to pita, zaključim i – nastavljamo dalje. Nastavljamo živjeti...

Tek tada, u takvim situacijama pomislim, a to mi bude motiv i poticaj, pomislim i zaključim kako je sreća što sam još koliko-toliko zdrav. Barem naizgled. Izvana, je li?

Ali zaista već i pomisao na limitiranost u kretanju, na teškoće s hodaњem ili u služenju rukama, bila je pomalo deprimirajuća. Kakva nas budućnost na tom planu, na planu fizičke pokretljivosti i okretnosti kakva je bila u adolescenciji čeka kada zagazimo u neku treću dob života. Kada zagazimo s obje noge, ako ih budemo imali, pitao sam se počesto!?

Zagreb i Rijeku posjetio je Nick,¹³ čovjek vrijedan divljenja. Šokantni Nick!

Rođen bez ruku i nogu. Prošao je razdoblja odrastanja i depresija, ali, kako je rekao u dvoranama Zagreba i Rijeke, ispunjenima najviše mladim ljudima: *...pronašao sam svrhu svog života!*

Danas je jedan od najpoznatijih motivatora, prima i do tri tisuće poziva iz svih zemalja svijeta.

...Ne samo da hodam, već igram golf, ronim i surfam, čak sam nedavno skočio i s padobranom! Da, bilo me strah. Toliko sam se uplašio da mi je dlanove oblio hladan znoj...

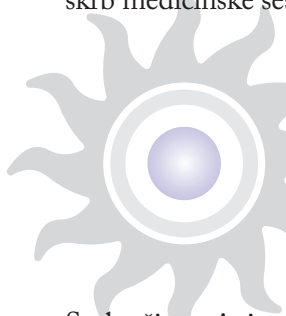
Nick se umije i našaliti kad govori o svojem hendikepu, ali je istina da uspije natipkati 43 riječi u minuti!

¹³ Nick Vujičić, Australac hrvatskih i srpskih rodoslovnih korijena, rođen bez ruku i nogu (Brisbane, 1982.); posjetio Hrvatsku u rujnu 2012.

– Sve bih vas najradije zagrlio! – često zna reći na svojim seansama pred tisućama ljudi. – Upoznao sam mnoge ljude. Neki su bili i bogati, jako bogati. Ni za najbogatije, milijardere, novac ne može značiti sreću. Neki, pak, koji su, na primjer, u ovom nedavnom ratu izgubili svoju djecu, dali bi i ruke i noge da im se djeca vrate...

Znate li što je svima zajedničko? Svima treba nada. Moja baka zvala se Nada i ona mi danas jako nedostaje. Volio bih da je ona danas tu, da vidi što je njezin unuk postao, postigao!

Nick Vujičić govori kako je njegov djed još u vrijeme Drugoga svjetskog rata otišao iz Srbije pred opasnošću za svoj život. Nick je odrastao u Australiji, koja je zemlja imigranata i u kojoj se sustavno pomaže onima kojima je pomoć nužna. Da nije bilo tako, da nije imao stalnu skrb medicinske sestre ne bi se mogao školovati, završiti fakultet.

– I Hrvati i Srbi trebali bi znati da je njihova veličina u tome da pomažu. Međusobno, svojima, Hrvati Hrvatima, pa jedni drugima – Hrvati Srbima, i obrnuto. Nema nacije u svijetu koja u svojoj prošlosti nije pogriješila i nekome drugome nanijela patnju. Ali, važno je znati oprostiti! – rekao je Nick.

Svrha života je i pomaganje drugima. Živjeti s drugima, često i nakon zla, često nanesenog drugome i uzajamno! Živjeti zajedno, unatoč svemu! Ključ je u oprost.

Bog je, kažu, velik jer prašta. I uči tome ljude! Daje primjer i pokazuje primjerom!

– Ako ima Boga, kako je mogao dopustiti da se dogodi holokaust, i to u prošlom i potkraj prošlog stoljeća?! –

rekao je Branko Lustig¹⁴, koji je, također, kao dijete, preživio holokaust. Posljedica te njegove izjave, u Zadru, bio je bojkot Lustigova predavanja u Kninu, u rujnu 2012., a kojem je trebalo nazočiti 350 učenika

¹⁴ dvostruki oskarovac; jedan od producenata Spielbergove *Schindlerove liste* (1993.) i Scottova *Gladijatora* (2000.)

osnovnih škola. – *Nije dobra poruka što ju na taj način šalju stariji, odgovarajući od dolaska mlade* – reagirao je na bojkot...¹⁵

– *Nisam ljut zbog onoga što nemam! Zahvalan sam za ono što imam!* – rekao je Nick u Rijeci.

Nick Vujičić, Australac srpskih korijena koji živi u Americi, pokazao je i dokazao da nemoguće može itekako biti moguće! Živi dokaz i primjer kako *sve dolazi iz glave!* Sreća je, zaista, što Nick ima zdravu glavu i, očito, jak i zdrav duh! Primjer i motivator onima koji imaju sve, sve što Nick nema, ali padaju u malodušje. Često zbog bezazlenih a ne samo opravdanih razloga.

Često mi nije bilo jasno što znači *oprostiti sebi?! Nismo bogovi da bismo opraštali*, pa još i sebi, rekao bi netko drugi. Bog je velik jer oprašta, reći će vjernici.

Ako je Bog velik, u tome što oprašta, i Nick Vujičić je velik. Nick je također oprostio. Prvo sebi, premda mi se ni sada odgovor na to – na pitanje kako se to oprašta sebi?! – ne čini jednostavnim, pa i što to sve treba značiti? A, onda, oprostio je on i – Bogu!

Ne znam zašto, ali u misli mi dođe Stephen Hawking¹⁶, veliki i deklarirani agnostik, te jedan od najvećih kozmologa današnjice. On vjerojatno ne misli o onom ključu, što vjerojatno i zaista jest oprost. Stephen traži ključ prema kojem je nastao – univerzum!? Dodiruju li se negdje, makar i u beskraj, ta dva ključa?!

U sobu mi uđe sin, gotovo panično tražeći nešto...

– Što je? Što trebaš? Tražiš nešto? – pitam ga.

¹⁵ dokumentarac *Posljednji let Petra Ginza* (*The Last Flight of Petr Ginz*) – direktor/redatelj: Sandra Dickson, Churchill Roberts (USA) – o dječaku, darovitom piscu i slikaru, koji je ubijen u nacističkim logorima, te najavljeno predavanje o tom filmu B. Lustiga, što je bojkotirano na nagovor nastavnika koji su tako reagirali na Lustigovu izjavu kako je on agnostik, te „da Bog postoji ne bi dopustio tolika masovna ubijanja ljudi”...?!

¹⁶ Stephen William Hawking (Oxford, 1942.), britanski teoretski fizičar; obolio od ALS-a (amiotrofične lateralne skleroze)

- Ključ, – odgovara, nastavljajući prevrtanjem po mojem radnom stolu, niti ne gledajući me.
- Ključ? Kakav ključ?! – prenem se.
- Pa, od auta, *Rista!* Nego kakav bih ključ tražio?!..., – vrati me u stvarnost moj prvi srodnik, praktičar i pragmatik.

X. MAJSTORI

KADA SU *PERONISTI* 1953. SKANDIRALI Buenos Airesom, nitko nije mogao biti ravnodušan...

– *Cipele – da, knjige – ne!* – orilo se trgovima i ulicama.

Bili su to pozivi protiv svega duhovnog, intelektualnog i kulturnog – i naslijeđa i napretka – a za čistu pragmu i filozofiju jednakih želudaca.

U dvojice ljudi, i to na različitim stranama svijeta, ti su poklici budili posebno dojmljive slike i strahove. Posve različite emocije!

Za prvog, u Zagrebu, koji je već bio diplomirao medicinu, to je unatoč svemu, pa i tome što je imao *svoj kruh*, bilo uznemirujuće. Jer, pitao se kako bi sve to izgledalo da je Peron pokrenuo tu lavinu prosvjeda samo desetak godina ranije?!...

Tada je Veljko još bio student. Danju je odlazio na predavanja a noću je radio u tiskari svojeg oca Dragutina¹⁷. Spavao je dva do najviše tri sata... Zna i danas reći kako je bilo prelijepo spojiti ponekad, doduše rijetko, četiri sata sna! – *Bio je to, tada, vjerojatno, neki blagdan?! Za mene je to onda bio i blagdan, slobodan dan i bezbrižan, malo duži san!* – sjeća se Veljko i danas.

Velimirov¹⁸, Veljkov otac, Dragutin, bio je većinski vlasnik i ravnatelj tiskare, a s Matom Ujevićem¹⁹ tehnički je ostvario prvu Hrvatsku enciklopediju. Objavljeno je pet svezaka i – kako govore objektivni izvori – posve nepravedno ju je generalno krstiti *ustaškom*. Dapače, u nekim je natuknicama bila dosljedno protiv rasnih pristupa i dioba ljudi prema tim, tada sve popularnijim odrednicama *rasnih zakona*. Peti svezak izišao je nepuna dva mjeseca pred početak Drugog svjetskog

¹⁷ Dragutin Stjepan Schulhof (1884. – 1983.)

¹⁸ Velimir Schulhof, liječnik (1924.)

¹⁹ Mate Ujević (1901. – 1967.), hrvatski pjesnik i enciklopedist

rata i gotovo je u potpunosti uništen, pa ga je – za razliku od prva četiri – nedugo nakon obznanjivanja bilo nemoguće pronaći.

– Malo tko je vjerovao – tih tridesetih godina – u Ujevićevu ideju a onda i u projekt. Nudio ga je mnogima ali su ga svi držali za megalomansku ideju, – govorio je Velimir Veljko Schulhof. – Kada je napokon naišao na mojega oca, on je već u ladici imao priređen cjelokupan izračun potrebnih količina papira za sasvim određenu nakladu, jer ga je nekako u vrijeme kada i Matu, zaokupljala ideja o nužnosti, ali i mogućnosti tiskanja prve enciklopedije. Mate Ujević bio je iznenađen kada je otac, odmah nakon njegovih prvih rečenica o ideji za tiskanje enciklopedije, posegnuo u ladicu svojega radnog stola i izvuкао fascikl s izračunom najznačajnijih pojedinosti, od količine papira do pojedinosti određenih grafičkih obrada u ediciji! Naše su se dvije obitelji bile nakon toga toliko zbližile da nas je povezalo i kumstvo...

Dragutin se nakon dolaska Pavelićeva režima, morao odreći tiskare, kupujući time tzv. *arijevsko pravo*, da bi u nastupajućem progonu Židova spasio obitelj. Krleža je znao reći, sjećajući se tog vremena, te komentirajući i vrednujući ulogu Dragutina u svemu tome i u kasnijem nastajanju Leksikografskoga zavoda, kako ga sudbina *kuma Schulhofa* podsjeća na biblijski Jobov usud.

U vrijeme kada su peronisti skandirali one parole, i Dragutin i Veljko bili su već bez igdje ichega. Njihova *Tipografija* služila je u posve druge svrhe i novim vlasnicima...

Tada je, pak, jedan Roger²⁰ bio na vrhuncu svoje posve druge i drugačije karijere: proizvodio je – cipele! Poruke peronista ionako mu ne bi mnogo naškodile.

Dizajnirao je cipele za poznate i najpoznatije žene tog doba. *Obuvao* je *celebrities* tih i kasnijih godina, kao što su Catherine Deneuve, Jackie Onassis, Sophia Loren i Grace Kelly, a u njegovim je cipelama, upravo te 1953. godine, okrunjena i Elizabeta II.

– *Cipele – da, knjige – ne!* – odzvanjalo je Argentinom. Čulo se i do Europe!

²⁰ Roger Vivier (1907. – 1998.), francuski modni dizajner obuće

Dragutin je bio sretan što ga je mimoišao kruti zakon Pavelićeva režima ali ga je mimoišla i sreća s njegovom tiskarom. Ostao je tada bez igdje ičega. Doslovce: gol i – bos!

Danas ga se u hrvatskoj metropoli malo tko sjeti, a spomen obilježje, što ga je nedvojbeno zavrijedio dobiti, podiže mu se već godinama?!...

Podiže se još i dandanas!?

Ovu dvojicu majstora, velemajestora u njihovim zanatima, i Dragutina, i Rogera, premda se za ovozemaljskoga života nisu nikada susreli, ipak povezuje nešto, i to izravno, a to su izrazita dva simbola civilizacije: obuća i knjiga.

Sandale i pismo.

Cipele i knjige...!

– *I cipele – da, i knjige – da!*

Unatoč posvemašnjoj umreženosti u elektroničke medije.

I to u vrijeme kada zloguka predviđanja najavljuju smrt knjizi u onom klasičnom, opipljivom i listajućem, predmetnom obliku. Knjizi u rukama. Nasuprot novovjekoj, modernoj, *portalskoj* i *zaslonskoj* knjizi...

Da je kojim slučajem u prigodi, kad bi se barem nakratko moglo izbjeći neumitnosti kronologije, zasigurno bi Dragutin i danas tiskao knjigu?!

Ovaj put o Rogeru i njegovim – cipelama.

XI. PRIMIRJE

Njemačka je na početku dvadesetog stoljeća željela biti velesila. To je dovelo do Prvoga svjetskog rata...!

Kina želi u dvadeset i prvom stoljeću biti svjetska velesila...?!

– DA SU RUSHDIEJA UBILI ODMAH nakon proglašenja *fatwe*, ne bi kasnije bilo ni Bin Ladena, niti napada na *Blizance!* – ustvrdi naizgled bespogovorno Uli. Dok mu se ne izgovori ime u cijelosti, Ulde-riko, moglo bi se pomisliti da je riječ o nekoj plavokosoj Švedanki. Kad tamo, on, glavom i neobrijanom desetodnevnom bradom, nepopravljivi – što nepopravljivi: nepokolebljivi – kritičar je svega i svačega. Plavokos i pomalo anakron s tom svojom zakašnjelom *Beatles*-frizurou, ali oštar kritičar i kritičan prema svim značajnijim događajima, na političkoj sceni posebice. Ostali su mu u društvu najbližih prijatelja i poznanika u tome mogli parirati samo epizodno.

– Nemoj reći da bi to izostalo?! I Al Kaida, i Bin Laden, i *September Eleventh*, hoćeš reći, ha?

– Bi, sigurno! – ponovno će, kategorički, Uli.

– Ma, nemoj! I München 1972., je li? Isto tako?!

– Eh, nemoj miješati trešnje i višnje! Naizgled je povezano i slično, ali – nije!

– Kako to misliš: povezano, pa slično, a nije?!

– Pa, eto, jednostavno! Slično ti je i ovo: *September Eleventh*, pa onda *September Eleven 1683.*, je li? Pa nije ni slično!

– Budi jasniji!

– Pa, kad hoćeš! Evo: svi znamo, svi suvremenici onih događaja i napada na Svjetski trgovinski centar u New Yorku, znamo za jedanaesti rujna 2001. godine, a malo tko zna da je taj isti datum, ali 1683., bio također iznimno značajan i za historiografiju uopće, te za povijest Beča i civilizacijskog Zapada, na koji je u to vrijeme atakirala otomanska sila. Ujedinjena kršćanska vojska tada je, 11. na 12. rujna, te daleke 1683., odbila napad Osmanlija na Beč i porazila tada tu silnu tursku vojsku. Malo je tko spominjao sada, nedavno, kada su srušeni *Blizanci*, tu nevjerovatnu podudarnost. Isti datum: jedanaesti rujna, tada, pred konac sedamnaestog stoljeća, i sada na početku dvadeset i prvoga?!

– Pazi, stvarno?! Ali, kakove to veze može imati, – upita Marko, čovjek bez greške u biografiji: nema navijačkih ispada, nema poroka – a to znači da ne pije i ne puši, ne tuče se i ne vara ženu – ali nema ni stava. Netko bi zlorado dodao kako možda žena tuče njega?! Ako Marko i nema stava, ali uvijek ima pitanja!?

– Kaže se da ništa nije slučajno, a ovdje nije riječ o slučajnosti, nego o nevjerovatnoj podudarnosti, zar ne?

– A možda ni to zanemarivanje isticanja podudarnosti dvaju istih datuma, jednog iz vremena pred kraj sedamnaestog, a drugog sada, na početku dvadeset i prvog stoljeća, također nije – slučajno?! – dometne Tone, naizgled preuzimajući školsku zadaću Ulderika Malateste, Istranina krčkih korijena, koji je već odavna postao autohtonim Dalmatincem.

– Ne čini li ti se, Ule, – sada će Živko, – da su mu ovi, Rushdiejevi, književnikovi roditelji, proročanski dali primjereno ime? Salmon. Što misliš?

– Nije Salmon, nego Salman, stari!

– Kako? Nije Salmon?

– Ti si mislio da ima nešto od karakteristika lososa?! Je li?

– Da, upravo to. Pliva usuprot matici. Protiv struje, znaš?!

– Ma, ne! On je Salman, – ostajao je pri svome i pri korektnoj faktografiji Ulderiko.

– A ja mislio da je to od Salomon? – na to će Dražen, čovjek bez adrese. Zapravo, čovjek s dvjema adresama?!

Uvijek kad su izbori Dražen glasuje, kako kaže, u svoje dvije domovine. U Bosni i Hercegovini, odakle mu je majka, pa onda ovdje, u Hrvatskoj, jer mu je otac rođeni Makaranin. Istini za volju, otac mu je rođen malo u zaleđu Podbiokovlja. Hrvatski pravoslavac, kako bi ga neki nazvali i svrstali, a na što je on znao kipjeti ali i odšutjeti. – *Vama je krivo što sam manjinac, a imam i dvije domovine, je li tako, ha?!* – znao je uzvraćati, ali je i to bio dobar znak zdravog humora, sve dok se o tome govorilo naglas. Bio mu je otac godinama neka krupna zvjerka u ondašnjem SUP-u, isljednik za privredni kriminal, pa su i Dražena bliži poznanici a pogotovo prijatelji, često u šali, ili bolje je reći: napola u šali, nastavili oslovljavati kao *kosovca*, što je više bilo u funkciji podizanja njegova krvnog tlaka, a na što se već bio priviknuo. Priviknuo se na ovu atribuciju izvedenu iz očeva zanimanja i, zbog toga, često povišen tlak.

– Nemojte me, dečki...! – sada se već Uli našao u ulozi prosvjetitelja.
– Salomon je, valjda znamo, bio židovski kralj. Treći kralj, prema Bibliji, kralj Izraela i Židova. Sin Davidov, je li?

– E, vidiš! Sve im se to osvećuje! Još od kada su razapeli Krista. To, hoću reći, osvećuje se Židovima, – sada će Riko, kojeg su zbog kovrčave kose zvali Rico, a koji više nije mogao izdržati odgađanje svojeg doprinosa raspravi.

– Hajde, ne trpajte sve u isti lonac. Nema to veze jedno s drugim, to što sve spominjete! – opet preuzima riječ Uli. – Rushdie je dobio ime po turskom Selman i od arapskoga Salman, što će reći zdrav, ili čitav. To još znači i – biti siguran.

– E, sve mu je to aktualno već četvrt stoljeća, od kada je napisao one stihove..., – sada će Milo.

– *Sotonski stihovi* nisu stihovi nego novela, čovječe! – opet će Uli.

– Nek' su što god da jesu, ali mu odonda, od kada su izišli, nije lako, – opet će Milo.

– Pa što?! Čuvaju ga četvorica tjelohranitelja već godinama. To znači da je siguran! Doduše, seli se, svako toliko, iz grada u grad... promijenio je četiri žene... ima dvojicu sinova. I, kako sam rekao da mu znači ime, zdrav je – i, što još upravo on govori, da se liječnici čude kako mu je tlak normalan i zdravlje sasvim dobro!? A i čitav je. Još uvijek, – pridoda još na sve ovo, opet, Uli.

– Čitam ovih dana kako je rekao da Britance, čiji je Rushdie, prema nominalno-autorskoj pripadnosti, književnik, ovo čuvanje stoji već dosad više od milijarde funti, ali i da je poreza dosad platio toliko, – priključi se razgovoru Miha, tehnički crtač, za kojeg se može reći da zna sve o nogometu, a ovo je popratio svojim tematskim draguljem što koincidira s aktualnim prijelaznim razdobljem za nogometaše, pa time za društvo bio pravo malo osvježenje.

– Do kada će ga čuvati, što mislite? – nastavljao je Milo.

– Dok im bude zanimljiv ovako – živ, – reče Uli.

– Ali kome zanimljiv? Što to znači? Jesi li opet pobornik vječnih teorija urote, ha? – opet će Miha koji je više organiziranih urota naslućivao među nogometnim sucima, pogotovo u nekim značajnijim i odlučujućim susretima velikih rivala, i to bilo u domaćim ili u europskim relacijama.

– Znači li ti to da bi se moglo dogoditi i da naleti na nečiji metak kada to nekome bude odgovaralo, – sada će *kosovac* Dražen.

– Pa, jasno! Nego što si mislio?! Možda ga čak, kada im to bude odgovaralo, ubiju njegovi!?

– Misliš, oni kojima bi jednom mogao odgovarati opet neki novi kaos?

– Upravo to! Književnik je rezervni upaljač na bombi što je stalno u pripremi, – još je jasniji bio Uli.

– Hajde, nemoj stalno o tom permanentnom kaosu! To ti je kao *mantra*, stari! – nastavi Dražen.

– Znaš li što, Draško!? Bio sam u vojsci, već je oho-ho od tada. Imali smo jednog pukovnika koji nam je bio zadužen za političko pojaš-

njavanje značenja vojske. U pravilu su viši oficiri bili solidnije obrazovani, ali ovaj, očito još od *onog* rata, nije bio osobito obrazovan – što ćete čuti sada, kada kažem ovo što namjeravam – ali je imao informaciju. Prava informacija je, najčešće, dragocjena. Ovaj, pukovnik, mislim reći, govorio je kako su uvijek na svjetskoj sceni aktivna barem jedno ili dva ratna žarišta. Češće dva. Jedno bukti a drugo pripremaš, dok si jedno stavio u stanje mirovanja. Do, eventualnog, novog rasplamsavanja.

– To ti je ono, kao, rekao bi Anđelko, veliki švaler, kako jednu žensku pališ, dok drugu tek bariš, a onoj prethodnoj, prvoj, već fališ..., – daje raspravi svoj udio sportaš Miha.

– Zezaj se ti, samo, zezaj, ali – pogledaj! Stvarno je tako! Od kada pamtim onaj munjeviti rat između Izraela i Palestine, pa sve kasnije sukobe na drugim frontama, ni u jednom, makar i kraćem razdoblju na kugli zemaljskoj nismo bili bez nekog ratnog sukoba. I uvijek je novi sukob, barem je tako najčešće, osveta jedne od sukobljenih strana za žrtve u prethodnom ratu.

– Pa, mogla bi se, zamalo, napraviti i paralela s našim prilikama i ratovima na ovom našem balkanskom području?!

– Jasno. Ovaj prošli bio je samo, kažu mnogi, nastavak sukoba na međunacionalnom planu iz prošloga Drugog svjetskog rata. E, da kažem: onaj pukovnik, koji mi je još kao zelenku, otvorio oči što se geopolitike tiče, možeš misliti koliko je bio načitan, kada je govorio o sukobu u koji su bili uključeni Palestina i, ne Izrael, nego, kako je govorio: Izreal!

– Možda je navijao za madridski kraljevski klub, Real, pa mu je sve bilo na tu *foru* nastavka – Real, Izreal?

– Nije on bio nikada ni načuo za Real, u to sam siguran!

– I, onda, što kažeš, prorok!? – sada će Dražen podrugljivo. – Što misliš, proroče, kako će završiti to s Rushdiejem?

– Neću ništa predviđati, samo znam da će netko popustiti. Ovih je više koji ga se žele dočepati, od ovih koji ga čuvaju, iako su poglavari zemalja, u kojima su za *fatwu*, svi redom rekli da u tome, u tim

Sotonskim stihovima, nema ništa osobitog i da je to za njih završena priča.

- Važnije je, očito, što misli narod, a ne njihov vođa.
- Pa, tako je bilo i s karikaturama na račun proroka Muhameda. I s filmom. Uglavnom su se svi ogradili ili osudili, i provokacije s karikaturama i amaterski film, ali se neredi i palež nisu mogli izbjeći.
- Nije loše ponavljati onu, kako moja sloboda završava ondje gdje počinje tvoje pravo, ha?!
- Imaš pravo, prorok! Ali, nisi rekao kako će sve to završiti?
- Tko uopće misli da će – završiti?! Ikada?! Tko tako misli, naivan je, znaš li to, stari moj?! Rekli smo već kako su jedna od najuočljivijih konstanti u povijesti čovječanstva bilateralna i multilateralna sporenja i ratovi. Sreća je što trenutačno živimo u razdoblju kakvog-takvog primirja. Barem, mi, ovdje, na ovom dijelu svijeta.
- I, moli se, zaista se moli – samo, ne znam kome, svecima, ili političarima, da ovo primirje potraje što dulje...

XII. KUM

*U svakom falsifikatu
krije se nešto autentično!*

SVATKO JE OD NAS NA NEKI NAČIN FALSIFIKATOR. Najčešće falsificiramo sebe. Predstavljanjem, primjerice, drugome ili drugima, počinje naše falsificiranje sebe – da bismo ostavili što bolji dojam. Kad želimo postići obrnuto, što lošiji dojam, ili uvjeriti nekoga da nam je loše, umijemo i to postići tako da izgleda lošije nego jest.

Stvarnost je negdje drugdje i nešto drugo!

Stvarnost je ono što se ne vidi golim okom!

Kada je Dubrovnik bio na vrhuncu slave i moći, a bilo je to u 16. stoljeću, njegovi su izaslanici, vrsni političari, ali ujedno i glumci, odlazili u Carigrad sultanu – plakati! Da im ne odreže prevelike dadžbine. Sultanu su, upravo radi toga i zbog toga, odlazili oni koji su umjeli najbolje kukati i plakati, tako da je to bilo dozlogrdilo i Turčinu?! Znao je reći svojoj sviti, suradnicima i pomoćnicima, neka *ne puštaju one iz Raguze koji onako plaču, da ih je teško slušati i gledati...*

Kada je Van Meegeren falsificirao nizozemske majstore, a najradije Vermeera, nastojao je da krivotvoreni uradak podražava načine što sličnije slikanju na koji su radili stari majstori, a to podrazumijeva i materijale koji su trebali izgledati kao da su starog datuma nastanka, dodaci bojama kojima su oni nekad radili. Temeljni cilj bio je naslikati djelo, krivotvorinu, da bude upravo poput originala. Štoviše, bolje je reći da je ta krivotvorina bila, doslovce, imitacija.

Postoje i drugačiji načini kako obmanuti gledatelja, poštovatelja lijepe umjetnosti, primjerice.

Prema mišljenju mnogih poznavatelja likovne umjetnosti i najvećih majstora u povijesti slikarstva, Da Vinci je slikajući *Lisu del Giocondo*, ženu firentinskog trgovca Francesca del Gioconda, naslikao autoportret, vlastitu predodžbu *samoportreta*. Sakrio se u tom liku i njezinu licu, u najpoznatijoj slici na svijetu, *Mona Lisa*?!

Stvarnost je zaista drugačija nego što se čini na prvi pogled!? U različitim oblastima života, rada, ideja...

Ben Shalom Bernanke je najveći krivotvoritelj novca u povijesti čovječanstva, tvrdi Ron Paul za ovog ekonomista i guvernera Federalnih rezerva u SAD-u. Bernanke je stvorio najviše dolara *ni iz čega* – a riječ je o svjetskoj valuti za rezerve – i time napuhao balon financijske obmane, nakon čega je došlo do najveće krize od 1929. godine! A upravo je taj, Bernanke, bio osoba godine 2009. Zaslužio je tu titulu, tvrdi Paul, ali iz sasvim drugih, obrnutih razloga!

Amerika ionako ne mora, što se imitacija, falsifikata i krivotvorina tiče, ići previše daleko. Dovoljno je do Washingtona i njegova Kapitola koji je gotovo kopija kupole velikog Michelangela u Vatikanu, i u koje, obje, svijet svakodnevno gleda. I onu rimsku, Petrovu, i u ovu kopiranu, zapadnu stranu američkog parlamenta.

Ali, reći će fleksibilniji poznavatelji i originala i krivotvorina: u svakom falsifikatu krije se nešto autentično!? Falsifikator često biva ponesen time što radi i u zanosu ostavi u tome nešto posve svoje, vlastito, osobno...

Postoji, osim svega, i prihvaćanje krivotvorina kao da su originali!? U jednom je muzeju izloženo djelo Van Meegerena, i to općepoznati falsifikat, koji je tako i predstavljen: izvrsno napravljeni falsifikat, rijedak i, upravo kao takav – cijenjen!?

Nasuprot tome, postoje i originali, ali originali osvjedočenih stvaralaca, koji se ne cijene?! Imaju opus, ali nemaju odgovarajući status!? I obratno?! To je lakše ilustrirati na nekim autorima u području književnosti.

Primjerice, Marija Jurić-Zagorka ima neupitan opus, ali ju prati upitan status!

Pjesnikinja, Irena Vrkljan, također s respektabilnim opusom, još uvijek nema u nas odgovarajući status?! Cvijeta Zuzorić, crvenokosa Dubrovkinja – o kojoj je više napisano nego što je ona pjesama napisala – također je zanimljiv primjer: prati ju dvojbeni i – pomalo dvojna – atribucija *relevantne pjesnikinje bez opusa!*?...

A sve su ovo – i svi su – originalni!

Na djelu je Model 3S: *Sindrom stanovitog spontaniteta!*

Vladimir je bio samozatajan i strpljiv. Oličenje stoika. Dokazat će to u nekoliko osebujnih primjera.

Njegova prva ljubav, a kako će se pokazati i ljubav života – koliko god to zvučalo patetično – bila je Eleonora. Roditelji su ju već rano od milja prozvali Lorika, pa je to bila i za vršnjake, prijateljice, prijatelje...

Počelo je to – između nje i Vladimira – sa simpatijama i bezazlenim igrama, što su ih izmišljali samo da bi bili blizu jedno drugome, i to, dakako, još u najranijim školskim godinama. Bili su vršnjaci i prijatelji. Lorika je došla nekako usred osnovnoškolskog razdoblja, nakon razvoda roditelja i svojih prvih desetak godina odrastanja u gradu.

Dolazak u znatno manju, *malomišćansku* sredinu, potaknuo je u njoj stanoviti odnos prema vršnjacima pomalo *svisoka*, pa uz to malo i prkos, ali je Vladimir na to, manje smišljeno već više instinktivno, znao odgovoriti određenim možda i prividnim ravnodušjem, što ga je u njezinim očima odmah učinilo drugačijim. Simpatije su se stvorile istodobno, uzajamno. Lorika i Vladimir postali su na neke neobične načine prvo prijatelji, a onda i par. Stjecao se barem takav dojam. Dvoje zaljubljenih koji to dugo nisu željeli jedno drugom pokazati, pa onda još duže niti reći, kada je to za sve oko njih bilo očito. Ona inatljiva, prpošna, nestašna, a on sve gotovo obratno od tih njezinih osobina...

Ti neobični načini na koje su oni pokazivali – ili, pak, prikrivali – kako su i koliko su bili potrebni jedno drugom, potrajat će i – trajati!

Srušit će onu poznatu i najčešće osvjedočenu istinu kako se prijateljstvo može pretvoriti u ljubav, a ljubav u prijateljstvo nikada! Kod njih će se upravo to – prijateljstvo i ljubav, pa opet ljubav i prijateljstvo – izmjenjivati neprekidno i postojati naizmjenice...

Došli su i prvi ljetni praznici u kojima se već i zaplesalo, prvo na privatnim domjencima i žurevima, pa onda i na otvorenim plesnjacima. Lorika je bila tiha patnja mnogih vršnjaka. Vladimir se nije htio nadmetati s ostalima, kako zadobiti naklonost mlade lijepe djevojke, prvo vršnjakinje i prijateljice, pa sve više njegove ljubavi.

Osjećao je kao da je prema nekom nepisanom pravilu – i pravu – oduvijek pripadala samo njemu. Mogla je i otići s nekim, ali bit će to samo nakratko. Ili, možda, na neko vrijeme. Lorika je mnoge svoje potrebe za dokazivanjem svoje privlačnosti i ženstvenosti zadovoljavala već pukim činom – zavođenja. I ničim više od toga! Znao je on to!

Vratit će se opet njemu, Vladimiru Tadijeviću, mislio je tada tako i bio u to uvjeren. I bio je u pravu.

Pokazat će se da je sve to dobro slutio, dobro znao. Ali što će sve morati proći dok se to ne obistini, tek će iskusiti na vlastitu iskustvu!

Lorika je, pak, sve ovo razumjela na druge načine i život joj je počeo ispisivati drugačije stranice i na drugim mjestima ovoga svijeta. Okolnosti su je naprosto navodili na to što će uslijediti. Odlazak opet u grad, u srednju školu, pa matura i upis na fakultet odveli su svakog od njih dvoje na svoju stranu. Vladimir je još k tome nakon studija otišao i u vojsku...

Kada se vratio s odsluženja i počeo raditi u projektnom birou jedne graditeljske tvrtke, samo je čuo da se Lorika udala. Ničim nije pokazivao kako je doživio te novosti.

Lorika je živjela također u Rijeci. Njezin čovjek bio je osam godina stariji, s jednim neuspjelim brakom iza sebe. Bez djece. Bio je odvjetnik, a njegova kancelarija s petero mlađih kolega, bila je najpoznatija u gradu. Klijenti su mu bili vrlo šaroliko društvo, od krijumčara cigareta iz ove u susjedne države, do manipulacija s prenamijenjenim

zemljištem u zelenom pojasu. Legalizacija stanova otetih od stvarnih vlasnika u razdoblju prošlog, Domovinskog rata, bilo mu je jedno od plodnijih područja specijalnosti, ali nešto rjeđe prema učestalosti nego onih drugih, drugačijih i ostalih poslova.

Tek je u tim novim okolnostima počela napokon upoznavati i svojeg odabranika i sebe...

Nakon nekoliko godina brak Lorike i njezina *fiškala*, Milivoja, koji je sve više bio samo to – odvjetnik u svojoj kancelariji i na parnicama, pa na terenu, i to po čitave dane – a sve rjeđe suprug. Nakon što djeca nisu dolazila – a oni, Lorika i Milivoj, time se počeli miriti – njihov brak pomalo je i nakon nekog vremena posve ušao u kolotečinu rutine.

Vladimir je, pak, sve svoje ljubavi, ako su se mogle tako nazvati, doživljavao kao nadomjestak za nerealiziranu ljubav s Lorikom. Površno i kratkotrajno, vezu po vezu. Nekoliko njih u više godina. No, ljubav – bila ona ostvarena ili ne, kako bi se reklo u nekom suvremenijem shvaćanju – bila je itekako doživljena, pa i proživljena, makar u stanovitom romantičarskom poimanju. Zar se nisu nekad ljubavi ponajprije tako i doživljavale? Izdaleka, podalje od izravne tjelesnosti, ali s puno čežnje i treptaja duše!

Protekle su godine i netko bi rekao da su ovo dvoje, Lorika i Vladimir, i zaboravili na svoje dane drhtavih dječaćkih i mladenačkih trenutaka zaljubljenosti što je tada bila ostala samo na pogledima i bezazlenim igrama.

Jednoga dana, na putu do ureda Vladimir susretne Loriku. Nije se ni dospio upitati odakle ona tu, na njegovu putu i u dijelu grada gdje ju dotad nikad nije susreo, kad ona, nakon pozdrava, reče prva: – Dobar slučaj, slažeš se?

– Recimo tako, – kratko će on. Nije ni slutio koliko su mu ove riječi izletjele spontano ali i da je u njima neko složenije pretkazanje...

– Ti, kao da se ne veseliš što me vidiš?! – pomalo je inzistirala.

– Ne bi se moglo reći. Prije će biti da te nisam očekivao, – snalazio se Vladimir i postupno uviđao kako ni danas – toliko godina od onih emocija u dječastvu i mladenaštvu – ne može posve hiniti ravnodušje.

Lorika je sada već bila žena. Stasala. Stasala u stasitu i lijepu ženu. Tek se u crtama lica moglo prepoznati onu djevojčicu i djevojku iz razdoblja njihova mladenaštva i vremena njezina djevojaštva. U visini, proporcijama bokova i grudi bila je već odavno odmakla od tog gotovo nedavnog doba odrastanja. Kosa joj je bila tek malo preko ušnih resica, obojena u crvenosmeđu nijansu. Jedino su njezine nemirne ruke, s prstima što su se nakratko skupljali i isprepletali bez neke vidljive potrebe, odavale bezuspješno prikrivanu napetost i nesigurnost.

U očima joj je i sada Vladimir prepoznavao onaj nekadašnji sjaj iz razdoblja tek propupalog djevojaštva, kada ju je, tada već zvrkastonestašnu, punu bezazlene nadmenosti i zbog toga dovoljnu sebi samoj, a njemu zbog toga počesto smiješnu, bio već pomalo počeo gubiti iz vidokruga i iz života prepunog nepoznanica na raskrižjima neizbrojivih mogućnosti.

– Mogli bi se malo naći. Što misliš o tome? – izusti ona kao usput i kao da ne misli ozbiljno.

– Ništa, – odgovori Vladimir kao da mu je ipak svejedno. Nije se usudio ni pomisliti što bi sve mogao značiti ovaj Lorikin poziv u tom neočekivanom susretu.

– Hajde, nemoj tako, – nastavila je ona.

– Kako to misliš: mogli bi se naći?! Malo se naći, je li?

– Pa, onako malo na kavici. Zar ne bi bilo dobro? Za stara vremena, zar ne?!

– Nas dvoje?

– Pa, da. Ako hoćeš, možemo se naći i u četvero? Nadam se da imaš djevojku, – širila je razgovor Lorika. U tim je trenucima već prepoznavao njezinu narav, nakon što je boju glasa odmah povezao s njezinim licem, sjajem u očima, senzualnošću punašnih usana...

Imala je dar za komuniciranje a i radila je svakodnevno s ljudima, to se moglo i vidjeti a i čuti: bila je menadžerica u hotelijerskoj tvrtki, razabratio je u nastavku susreta.

Sve je završilo, ipak, Vladimirovim pristankom. Za prvi put da to budu samo njih dvoje, a kasnije, vidjet će...

Tako je protekao njihov slučajni susret nakon mnogo godina i kratki razgovor nakon kojega o svemu Vladimir nije želio razmišljati. Bolje je tako, ne misliti ni o čemu kada je Lorika posrijedi. Naučilo ga je to već odavno. To što je nekada mislio i osjećao pa se to izrodilo u neka tiha razočarenja, o kojima je samo želio misliti da su sastavni dio odrastanja...

Ali, nakon završetka toga prvog razgovora, počela su njihova sastajanja. Povremeno, ali i sve redovitije. Utroje, pa u četvero.

Lorika je Milivoju predstavila Vladimira kao svoju mladenačku, djevojačku ljubav. Bilo je to u tim trenucima upoznavanja i stjecanja prvih dojmova simpatično, ali i iskreno. Vladimir se nije baš snalazio u toj ulozi, ali ju je prihvaćao. Na idući susret poveo je i djevojku. Bio je s njom u vezi tek koji mjesec.

Danijela je bila arhitektonska tehničarka i radila je u projektnom birou zajedno s Vladimirom, koji je završio Građevinski fakultet u Rijeci. Prvotne simpatije prerasle su i u nešto više i jače od toga. Ona je očekivala od svega ozbiljniju vezu, a njemu je to bilo još jedno nadomještanje za neku nepopunjenu emocionalnu prazninu iz mladenaštva. Takvog, tankočutnog, kakav je bio, ne bi ga razumio, mislio je, nitko, a ponajmanje Lorika pred kojom to nije više htio previše ni pokazivati. Neka misli!? Nek' ona misli, da nije tako! Da mu ona ne manjka. Kao da mu, nek' ona misli – mislio je Vladimir – ni ranije nije značila to što je zaista bila njemu!?

Može li se to, uopće, tako? – počele su ga opsjedati isprva više misli nego osjećaji. A onda misli i sjećanja opet razbude davno zatomljene emocije...

Nakon podužeg prijateljevanja tih dvaju parova, bilo je očekivano da Lorika i Milivoj budu kumovi na vjenčanju Vladimira i Danijele. Vladimiru je kumovao Milivoj, a Danijeli Lorika.

Prolazile su godine i svi su se međusobno, zbog tog čina – i povjerenja i poštivanja – pa i prema uzoru na starije koje su pamtili iz takvih okolnosti, oslovljavali kumovima.

Nakon stanovita vremena dva su para tako postali bliskim, zamalo nerazdvojnim prijateljima. Dva para – bez djece?!

Kada je Milivoj zbog nekoliko povezanih parnica otputovao na dva dana u Split, a Danijela sa svojim vršnjakinjama slavila neku od obljetnica mature, Lorika je s Vladimirom napokon doživjela ono što su odgađali desetljećima. Valjda je tako moralo biti?! Upravo to su se i pitali u sobi Hotela *Captain*, na rubu grada, nakon što je Lorika ostavila dio skupine prijateljica koje su ostale na produžecima slavlja i kada se njih dvoje pribiralo od svih tih emocija i slatkih stresova o čemu u tim trenucima nisu ni znali kako da razgovaraju. Sve im je to sada bilo pomalo i previše neobično, i čudno, pa i smiješno na pomisao kako je došlo iznenada?! I da im se to tek sada dogodilo!? Ali da je bilo ranije, mnogo ranije, tko zna kako bi njihovi životi izgledali danas?

Radost, pak, Lorike i Milivoja bila je doslovce neizreciva kada je ona počela osjećati znakove trudnoće, a pogotovo kada ju je liječnički i potvrdila.

Za Loriku je, osim svega, mnogo toga još više bilo neizrecivo. To, *neizrecivo*, odlučila je zasad čuvati i od Vladimira a ne samo šutjeti o tome pred Milivojem!

Je li Milivoj, pak, svjesno potisnuo neke od mogućih sumnji, ali pitanja nije postavljao. Bio je iznimno nježan i obazriv prema Loriki, i to tijekom čitave trudnoće...

Rođenjem ovog djeteta, Milivoj je vjerojatno istodobno prevladao i uklonio sve one sumnje i dvojbe što ih se već tijekom godina nakupilo u njegovu emocionalnom biću, dok je sebi postavljao pitanja u kome je problem i je li zaista samo do njega to što ni u drugom braku nije imao potomstva?!

Lorika, ipak, nije mogla održati sebi zadanu riječ, nije mogla izdržati! Bila je korektna, ali samo prema jednom od dvojice *svojih* muškaraca,

pa je zajedno s Vladimirom u tom razdoblju trudnoće pretresala sve mogućnosti i prijedloge što su ih ona i Milivoj kod kuće razglabali, znatno prije termina njezina poroda, o tome kako će se dijete zvati?! Otkad se saznalo da će biti dječak, imena su se izmjenjivala ciljano, gotovo dnevno...

Koliko se Lorika oslobađala Milivojeva utjecaja i svoje kakve-takve vezanosti uza nj, to se više približavala Vladimiru na emocionalno potpunije i zrelije načine. Napokon!?

U ponečemu zadržala je neke od onih osobina iz vremena djevojaštva, štoviše mogla ih je u ovoj novoj ulozi – ulozi majke, ljubavnice, odnosno preljubnice, i to istodobno – ostvariti do dosega što ih nekad nije ni slutila, a kamoli snatrila.

Imali su dane za svoje susrete. Uz kavu, uz čaj, bilo što, ali uvijek u drugom *caféu*.

Lorika i Vladimir odlučili su. Odabrali su ime. Milivoj je nastavio živjeti u uvjerenju da je odluka bila njegova...

Lorika je – u svemu ovome i uza sve to – tek sada, najzad odrasla. Oslobodila se onog kompleksa nedostatka oca u formativnoj dobi, kada su se roditelji bili razišli. Zbog čega joj je Milivoj u jednom razdoblju bio vrlo bitan, potreban, nužan.

To je bilo presudno kada se, tada, bez mnogo emotivnog naboja nužno potrebnog u odabiru bračnog partnera bila vezala uz njega.

Koliko god je mogao predvidjeti mnogo toga, ili – bolje je reći – kako ga je još malo što nakon svega moglo iznenaditi, Vladimir je ipak nakratko ostao bez riječi i nije znao što odgovoriti, kada mu je na vrata jednoga dana došao Milivoj. Bio je sam, a Vladimir se upravo spremao poći s Danijelom u Gorski kotar na vikend. Produženi praznici zajedno s Danom državnosti upravo su dobro dolazili na svega dva dana razmaka od završetka tjedna...

– Vlado, imam jedno pitanje. Molbu, prijedlog, kako hoćeš? – zausti Milivoj.

– Reci, prijatelju! Što mogu učiniti za tebe, – susretljivo će Vladimir.

– Pa, nakon našeg dugogodišnjeg poznanstva i prijateljstva, mislim da te mogu zamoliti da budeš kum na krstikama našem Izidoru. Što kažeš na to?

Nakon što su se kumovanja među dvama parovima supružnika i prijatelja još više ispreplela, a to prijateljstvo doseglo stanovite vrhunce, valjalo je očekivati da će neki trendovi u tom uzajamnom povezivanju i prijateljevanju početi mijenjati smjer, početi slabjeti.

Vladimir je i dalje povremeno viđao Loriku, a ona je nastojala na te njihove sastanke uz kavu, prvo donijeti, a potom i dovesti malešnog Izidora. S obzirom na to kako su oni koji su ih poznavali – znali oba para – najčešće prešutno tumačili da je Milivoj u poslu u kojem često ne može naći slobodnog vremena koliko to mogu njegova žena i kum njihova Izidora, stoga uglavnom ništa u svemu tome nikome nije bivalo neobično.

Trend u intenzitetu prijateljske povezanosti zaista je okrenuo smjer, i to naglavce. Prvo su počele sitne i sporadične netrpeljivosti između Lorike i Milivoja, u čemu su njegova sve češća i duža izbjivanja bila tek jedan od povoda za nesuglasice. Vladimir i Danijela ušli su u krizu svojeg odnosa i uzajamnog povjerenja zbog njegove flegmatične naravi što je, svojedobno, nju upravo bilo privuklo njemu?!

Netko će reći kako je otvorenost i iskrenost u svakoj vezi jedna od nužnosti za kvalitetu i opstanak te iste veze. U ovom slučaju, u oba primjera, ta je otvorenost, ali opet samo do neke granice, otvorenost i iskrenost, dovela do razlaza obaju parova. Lorika ipak nije nikada otkrila tajnu, premda ju je Milivoj mogao i morao naslutiti. Vlastiti ponos nije mu dao da bude u tome ustrajniji i stvari raščisti do kraja.

Dijete će ionako, bez obzira što ostaje bez jednog roditelja, ostati s majkom i s njegovim prezimenom. Ime mu je ionako odabrao Vladimir, zajedno s Lorikom, ali ni o tome nikada neće Milivoj saznati ništa.

Ako mnogi brakovi ionako opstaju u fingiranoj slozi i uz mnogo kompromisa, ovi su se raspali upravo zbog manjka i najmanje doze barem hinjene želje za time.

Danas su Vladimir i Lorika opet zajedno. Brak je to koji bi se mogao nazvati neslužbenim, što bi se starinski reklo *bez Božjeg blagoslova*. Ili – još primjerenije – izvanbračna zajednica. Imitacija braka?! Je li tu vezu uopće moguće tako nazvati nakon što su njih dvoje dosad proveli gotovo čitav život zajedno?!

Maleni Izidor, što je i očekivano, nakon toliko godina isprepletenosti odnosa ovih dvaju parova, naziva Vladimira – kumom! Izvana promatrano, to je zaista tako i – točno!

No kako se u svakoj imitaciji, ili krivotvorini, krije nešto autentično, Vladimir se za svoje kumče, sada već dječaka, kako se taj odnos vidi izvana i o čemu govore njihovi prijatelji i poznanici bez ikakve pri-misli, brine kao za – *svoje* dijete!

XIII. DUGA

UMRO JE PJESNIK!

Pomisao, ili možda samo asocijacija, pa kasnije i podudarnost, nakon što sam jutros u radijskom programu čuo jednu od skladbi u programskom nizu glazbenih brojeva, međusobno posve različita ugođaja.

Instrumentalna izvedba podsjetila me na davni hit...

Na taj se način, remake-om bez vokala, obnovi pa opet potraje u novom životu nekad rado slušana pjesma. Nakon što sam ju čuo rano jutros, znam da će me držati još dobar dio dana...

Zanimljivo, sjetna je i po tekstu elegična, premda je glazba napisana u naizgled tvrdom *duru*.

Možda je baš u tome i poruka: vedro gledati i na tako nešto, odlazak pjesnika i biti zadovoljan što smo imali sreće – imati ga!

Majstorski jednostavno skladano i lako ulazi u uho, ostaje...

– *Rekli su: umro je pjesnik*, – pjevao je svojedobno Gilbert Bacaud, poznat i kao *Monsieur 100.000 Volti*, zbog strastvenog unošenja u svaku interpretaciju svojih skladbi.

Prisjećam se prepjeva. Korektan u odnosu na izvornik...

Quando Mori' Il Poeta... Quand il est mort le Poete...

Terase u središtu, na obali, nedaleko od mora, već su danima privlačne za ljubitelje kave i dobrog pogleda. Terasa s pogledom...

Glazba što se u ovim trenucima diskretno isprepletala s mirisom jutra, pa onda i prijepodnevnog otkucavanja punog sata sa zvonika župne crkve sv. Margarete, te s cigaretnim dimom i mirisom kave, nije upućivala ni na što drugo nego na neobvezno i tiho provlačenje ove lipanjske

subote kroz živote ljudi, domicilnog stanovništva koje se rado nazivalo i još uvijek osjećalo starosjedilačkim. Njima će se uskoro priključiti i turisti...

Neki za stolovima čitaju novine. Domicilni žitelji čitaju lokalne novine iz kojih se vidi da su vezane temama uz ovo podneblje. Čak bi se, prema prezimenima u osmrtnicama još moglo vidjeti tko je proživio život u ovom gradiću, tko na nedalekom otoku. Gosti iz metro-pole čitaju svoje novine, stranci će uskoro početi kupovati svoje...

Novine kao prozor u svijet?!

Pišu li slično sve te tiskovine i treba li čitati *između novina*, kao što se donedavno trebalo čitati između redaka?

Duhoviti Poljak, Stanislaw Jerzy, rekao bi kako se pogled kroz prozor može lako zastrijeti upravo – novinama...!?

Ovdje se – i kad nemaju pred sobom novine – gosti na terasi razlikuju prema odjeći i još ponečemu. Odmah se prepoznaju domaći i oni drugi.

Razlika se lako uočava, primjerice, prema tenu. Pogotovo prema tenu starih i naboranih lica ribara, pa prema njihovim majicama ispod tamnih i tamnomodrih jakni i pogotovo prema licima pod crnim kapama-ribaricama što su mnogima prema davnoj tradiciji bila i danas pokrivala za glavu.

Ako je crna boja za neke anti-boja, onda je i naborano lice staroga ribara, koji sjedi za čašom crne bevande, prije svega anti-ten, a nikako lice čovjeka s nekakvim kultiviranim izrazom i odrazom načina življenja na sebi i u sebi. Jest, ipak je to nekakav ten, ako je i anti-ten.

Turisti su kad je, pak, riječ o odjeći i prije nosili nešto što se ovdje u pravilu nije moglo kupiti ili se samo moglo vidjeti u izlozima boljih prodavaonica odjeće. Upravo takvih nekoliko, nekolicina turista – i postarijih gošći s očito pomno njegovanim tenom – bilo je i u ovim trenucima na terasi kulnog okupljališta na obali, ispred Hotela *Bellevue*.

Dan je bio tih i pomalo oblačan. Sa slutnjom na jugo. Opet će kiša što u ovo doba kasnog proljeća potiče još brže izrastanje trave i

cvijeća u zelenim oazama grada pod Kapelom. Vrh brda pod kojim se smjestila Vilenica bio je na nekih dvjestotinjak metara nadmorske visine a drugo, obližnje Androvo, tek kojih pedesetak metara niže.

Jadransku turističku cestu, što je u ljetnim mjesecima kroz Vilenicu bila pretijesna, jer je prolazila uskom gradskom ulicom, skrenuo je vijadukt izvan gradske jezgre. Vijaduktom *Androvo* premošćen je grad i jadranskom prometnicom povezana dva brijega između kojih se smjestila urbana glavčina ovog priobalnog, gornjojadranskog dragulja.

Upravo u tom gradu proćulo se jutros: umro je Vilibald! U zavičaju znan više kao *Baldo*. Baldo, graditelj. Baldo, mostograditelj...

Najveći dio Baldova života i gotovo čitav životopis ovoga stasitog, visokog ali, isto tako, tihog i prostodušnog Primorca, povezan je uz mostove i graditeljstvo.

Prvi susret s jednim takvim objektom, a to ga je očito odredilo za sve kasnije godine, bio mu je upravo onaj s mostom preko rječice Pavlinka što protječe podno Androva. Kameni most gradili su na početku trećeg desetljeća dvadesetog stoljeća. Baldu je tada bilo devet godina. Dijete je upijalo svaku pojedinost povezanu uz pripremu kamenih blokova i vještinu graditelja lukova stamenog, zaista monumentalnog kamenog mosta što je tada nastajao pred dječakovim očima a koji i danas premošćuje Pavlinku.

Dječakova se želja ostvarila: postao je graditelj mostova. Gradio ih je čitav svoj radni vijek i izgradio četrdesetak. Samo u Bosni i Hercegovini ostvario je dvadeset projekata mostova što su premošćivali mjesta, rijeke, udoline i povezivali bregove.

Živio je tih godina u Zagrebu i držao predavanja o projektiranju mostova i konstrukcijama, te odlazio od kuće na teren, radi gradnje mostova. Proživio je dobar dio života tamo gdje je i radio. Dok se gradilo mostove u Srbiji ili Bosni i Hercegovini, gostovao je na fakultetu kao predavač.

S obzirom na glavčinu radnoga razdoblja provedenog u Bosni, taj mu je kraj posebice i prirastao njegovu emocionalnom biću. Upoznao je

Almiru. Oženio se njome. Ekonomistica, prema formalnom obrazovanju, razumjela je ambicioznog i radišnog Balda. Dobro su se slagali, pa i nakon toga što su shvatili da će ostati doživotno samo par. Bez djece. Nikada nisu željeli popravljati to stanje mogućim medicinskim načinima, niti spoznati tko od njih dvoje nije fertilan...

Posljednjih desetak godina najčešće su boravili u Baldovu zavičaju, gdje je on uredio očevu rodnu kuću.

Ujedno je tada radio i na svojem najvećem projektu. Bio je to *Veliki most* kojim se odlučilo spojiti obalu s otokom...

Istodobno, prvi put je radio i na jednom poslu u svojem gradu. Bio je to vijadukt kojim se Jadranska turistička cesta trebala izmjestiti iz gradskog središta...

Od svoje Almile naučio je mnogo o duhu bosanskohercegovačkoga svijeta i upoznao taj mentalitet. Zavolio ga. Sevdalinke, kao imanen-tni i prepoznatljiv dragulj toga, bošnjačkog duha, posebice.

Naučio je još nešto, a to je činjenica što ju je prihvatio iz tradicije svoje Almile, i prenio u primorsko, gornjojadransko podneblje, a što mu je olakšalo suočavanje sa stvarnošću kada je riječ o njegovoj struci i specijalnosti. To je pouka kako, u pravilu, *nemoguće je postati hadžija u svojem selu...*

Mogao je Baldo svojim mostovima premostiti čitavo rodno Primorje i podići ga na armiranobetonske stupove, uvijek će za svoje sumještane ostati Vilibald Juričić, sin automehaničara Srečka i kućanice Tonke...

Izgradio je u svojoj rodnoj Vilenici i taj toliko potrebni vijadukt. Njime se zaobišlo središte grada, uvijek pretijesno u ljetnoj sezoni. Bio je to most s elegantnim horizontalno zakrivljenim lukom, raspona gotovo šesto metara. Prolazio je stupovima od armiranog betona visokima tridesetak metara! U isto vrijeme, što je još značajnije, dovršio je i onaj, također izniman, najveći most u *onoj* državi, *Veliki most*, kojim su spojeni kopno i otok ispred Vilenice.

Najvećim mostom u Baldovoj graditeljskoj karijeri spojen je s obalom naš najveći otok!

Most je prozvan prema političaru, vladaru.

Bila je to kruna Baldove graditeljske, preciznije: mostograditeljske karijere!

Kao da ga je dobra sudba vodila i dovela do zavičaja, gdje je ostvario najveće ili najznačajnije projekte – *Veliki most* i *vijadukt*.

Kada se trebalo odlučiti kojim će redom biti upriličene svečanosti za otvaranje ovih dvaju iznimnih graditeljskih objekata, dakako, pitali su Balda. Bio je prvi čovjek u ostvarenju i ovih dvaju projekata, pa se podrazumijevalo da se njega pita i da će upravo on predložiti kada će i kojim redom koji od njih biti svečano predan na korištenje. Oni koji su ga to pitali očekivali su da će time predvidjeti njihova očekivanja?!

Baldo je rekao da se treba otvoriti prvo vijadukt *Androvo* a tek potom *Veliki most*, tada već uvršten u iznimne građevine s obzirom na jedan od dvaju lukova koji je – u armiranobetonskoj konstrukciji – bio u tom trenutku najveći na svijetu!

Baldo nije pitao može li se to tako i je li se to podudarilo s njihovim očekivanjima?! Smije li se tim redom!?

Nisu bili sretni njegovom odlukom, tim mišljenjem o redoslijedu otvaranja ovih dvaju mostova, ali su to poštivali.

Posljedica je bila gotovo bezazlena, ali za projektanta i glavnog rukovoditelja radova na ostvarenju tih projekata, Vilibalda Juričića, ipak nepravедna: nije ga se spomenulo ni na jednom od tih dvaju slavlja?! A niti kasnije. Nikad više!

Nije ničim pokazao, a kamoli rekao, da je time bio povrijeđen, a niti da mu je kasnije manjkala ta počast.

Ipak, dogodilo se da je u idućim godinama pomalo izbljedjelo stano- vito kolektivno pamćenje na Balda kao projektanta i graditelja mo- stova, već su se te građevine i njihov nastanak vezivale uz imena politi- čara koji su u to doba, kada su mostovi građeni, bili na svojim visokim i najvišim dužnostima...

A onda su zaboravljeni i ti političari. Došli su novi...

Mostovi su, ipak i unatoč svemu – činjenice. Ogromne činjenice. Neki su pravi velikani od činjenica! I danas se njima odvija automobilski i pješački promet.

Za ljude, za mnoge koji su ga znali, upravo zbog te njegove skromnosti, Baldo je bio veći i od vlastitih mostova!

Za mnoge, pogotovo za ljude od struke, Baldo je ostao pjesnik među graditeljima. Pjesnik među graditeljima mostova.

Kada smo jednom prigodom, u posve opuštenom, neobveznom ali i otvorenom razgovoru, ipak došli do tih pojedinosti, Baldo mi je samo kratko o svemu tome rekao:

– Nisam razmišljao na način na koji je njima bilo stalo, a to znači da prvo bude otvoren *Veliki most*, pa još i stoga što je bio nazvan prema političaru. Jednostavno sam želio – premda mi je bilo drago da se sve to događa u mojem zavičaju – da mostom, vijaduktom u mojoj Vilenici, uvijekbamo svečanost otvaranja i budemo iskusniji za predstojeću feštu na *Velikom mostu*! Znali smo graditi mostove ali nismo bili vješti u slavljeničkom poslu. Eto, samo to je bio razlog mojoj odluci koji most prije otvoriti. *Veliki most* ili *vijadukt*, – rekao je.

Sjećam se i danas tog dana, sada, nakon već podosta godina, kako je na pokopu Vilibalda Balda Juričića bilo malo svijeta. Uglavnom njegovi bivši studenti i kolege. Od političara, gotovo nitko?!

Sada im čak niti ono ime nekadašnjeg vodećeg čovjeka u onodobnoj politici više nije bilo zanimljivo, a ni most se više ne zove onako, prema onom, tadašnjem vladaru!?

Godine umirovljenja Baldo je živio u rodnom gradu. Vilenica mu je bila onako, reklo bi se, gradić po mjeri. Šetao je, u prvo vrijeme s Almirom, dok je ona bila još donekle dobra zdravlja, a kasnije najčešće sam, obalom Pavlinke. Prošao bi prvo kamenim mostom, čiju je gradnju pratio kao dječak, zatim bi došao do trbuha grada i produžio dalje do Vijadukta *Androvo*...

Gotovo jednim pogledom moglo se s određenog mjesta obuhvatiti sva *tri Baldova mosta*: onaj iz njegova djetinjstva i dječastva koji su gradili njegovi prethodnici i uzori, pa onaj, najveći, *Veliki most* i, najzad, njegov vijadukt...

Žena mu je umrla upravo u razdoblju života kada su supružnici najviše usmjereni na uzajamnost, možda znatno više nego dotad i upravo ovisni jedno o drugome.

Ponekad bi se – potihlo, prigušeno – iz Baldove kuće moglo čuti tugaljivo raspjevanu sevdalinku...

Balkanski fado.

Netko tko nije poznavao vlasnika kuće, nije baš mogao razumjeti odakle takva pjesma i glazba usred primorskoga čakavskog podneblja?!

Ali, i ti drugi rado bi ju katkad poslušali. Najčešće, pak, ne bi ni obraćali pozornost i ne znajući što se sve u tim trenucima krije i osjeća u dubini suzvučja neke takve, sjetne melodije...

Došle su, uskoro potom, i za Balda zdravstvene tegobe.

Jednom zgodom, u posve slučajnom susretu, požalio mi se: – Vidi, ugradili su mi *pacemaker*! Doduše, kirurg me je pitao prije operacije jesam li dešnjak ili, možda, kao manjina ljudi, ljevak. Odgovorio sam mu da sam dešnjak, ali mu nisam dospio reći da jedino teniski reket uvijek držim lijevom rukom?! Otad više ne mogu ni na tu rekreativnu razonodu...!

Sjećanja me još drže u tom vremenu, premda su mi neizbježne asocijacije na pjesnika koji je umro, u pjesmi Gilberta Becauda, i na Balda koji je tog prijedpodneva umro u svojoj Vilenici. Vratio se Baldo u grad u kojem se bio i rodio, nakon što je za radnog razdoblja izgradio svu silu mostova.

I u dubokoj starosti još uvijek je bio dječaćki zaigran u mislima i sjećanjima na gradnju onog mosta iz svojeg djetinjstva. Mosta koji nije gradio ali je njegovu gradnju pratio kao dječak. A ta tadašnja gradnja kamenog mosta preko rječice Pavlinke potaknula je u dječaku Baldu želju za graditeljstvom.

Izgradila je Balda kao mostograditelja!

Idućeg dana rastali smo se od Balda, Vilibalda Juričića. Zauvijek. Nakon što je pokop završio a ljudi se počeli razilaziti i odlaziti – neki u kafiće a glavnina svojim kućama – na nebu se počela nazirati duga. Duga kao most. Baldo je otišao još jednim mostom...

Ovaj put, pogotovo, nije pitao smije li?!...

U Rijeci je otvorena džamija. Novi graditeljski dragulj! Već su je prije svečanosti otvaranja proglasili jednom od najljepših u Europi.

Muftija reče da će to biti mjesto dijaloga...

Džamija kao – most!...

XIV. GODINE

PRVO ATENSKO GROBLJE, U SREDIŠTU GRADA, vječno je počivalište na kojem su spokoj našli mnogi poznati Grci, umjetnici i političari, ali i manje poznati ljudi, i to grčke pravoslavne, katoličke, židovske i protestantske vjere.

Groblje, utemeljeno sredinom devetnaestog stoljeća, poznato je po vrijednim skulpturama a najposjećenija je ona Halepasova što prikazuje *Uspavanu kći*, djevojku koja je u osamnaestoj godini preminula od tuberkuloze 1873. godine.

Ovdje se mogu susresti arheolog Heinrich Schliemann, koji je svijetu otkrio Troju i Mikenu, ministrica kulture i *majka Djece Pireja*, Melina Mercouri, premijer Papandreou, nobelovac Elytis, revolucionar Grigoris Lambrakis za kojeg se tek znatno kasnije, već posthumno (!) moglo saznati kako je pokopan dvaput...

Između dviju krajnosti – one o *domovini koju nećemo dati nizašto*, te one što govori kako *domovina je tamo gdje nam je dobro*, misli se na mogućnosti dobrog življenja – čitav je niz i pravo mnoštvo, još bolje: čitava lepeza i mješavina različitih ideoloških obrazaca. A obje ove krajnosti – *funkcioniraju!*? Svaka u svojem trenutku i u određenim okolnostima.

Neke od onih *između* – neprihvatljive su za većinu umjerena svijeta, ali ipak, itekako, nalaze svoje sljedbenike.

Represivni režimi često su svojim postupcima prema vlastitim oporbenjacima pomogli njihovu kasnijem izrastanju u lidere. Ako se uzme za primjere samo one koji su u uzništvu proveli veći broj godina na pamet će nam doći, primjerice, jedan Mandela, pa Izetbegović...

Kolijevka demokracije, Grčka, *napredovala je*, sve do pukovničkog režima 60-ih prošloga stoljeća!?

Kada je *razgovarala s poviješću*²¹ Oriana je opisala pokop prijatelja Grigorisa Lambrakisa kojeg je likvidirao tadašnji pukovnički režim u nadiranju. Najdojmljiviji trenutak za trajanja pokopa bio je onaj kada se čovjek iz mnoštva, sljedbenik tradicija demokratske Grčke, izdigao iznad gnjevne i potištene mase oko lijesa s Grigorisovim posmrtnim ostacima, uzviknuvši: – *Lambrakis je živ!!!*

Kada je svoju prvotnu otvorenost prema slobodoumlju i simpatije prema pojedincima koji su pokazivali protivljenje svakoj autoritarnosti, živeti kasnije u Sjedinjenim Državama, Oriana zamijenila antiislamskim rukopisima, pokopala je prijatelja Lambrakisa i drugi put...

Stojim na gradskom groblju.

Mnogo je bolje, zasad i dok se to još može, na gradskom groblju – stajati. Nego ležati! To nas ionako sve jedanput čeka i neće nas mimoći...

U društvu sam s mnogobrojnim sugrađanima, poznanicima. I s ponekim prijateljem. Uskoro ćemo na vječni počinak ispratiti poznatog kirurga. Jučer su javili da je umro *naš doktor!* Znalo se da boluje, već dulje vrijeme...

Kad sam svojedobno, prije mjesec-dva, čuo da je bolestan, upitao sam se – kao i uvijek kada je riječ o ljudima iz te *branše* – je li moguće da i liječnici obolijevaju?!

Poživio je lijepo?!

²¹ Oriana Fallacci: *Razgovor s poviješću* (August Cesarec, 1979.; prijevod: Ljerka Car Matutinović, Karmen Mlačić)

Ostario, ali nije i zastario!

Sjećanja na njegove zasluge i postignuća još žive. I dalje. Duže od njega.

Bio je izraziti, *tipični* pobornik gesla o nužnosti permanentnog obrazovanja. Općeg i, posebice, onog u struci. Stalnog usavršavanja.

– Znaš, boravio sam po svim značajnijim klinikama svijeta, – rado je doktor govorio o svojim načinima usavršavanja. Govorio je o tom često, i to u krugu znanaca među kojima sam se znao zateći ponekad.

– Naprosto sam, kao mali od palube, kakav sam se tada često činio sam sebi, čekao kirurge pred vratima njihovih operacijskih sala, da bih od njih čuo najnovija iskustva iz raznih područja medicine, a najviše me zanimala kardiokirurgija, – slikovito je govorio o svojim načinima na koje je, osim izravno radom sa suradnicima i mentorima za operacijskim stolom, stjecao znanja i iskustva učeći neprekidno u susretima s drugima i učeći od njih.

– Moraš znati: prosječni se, kad biraju suradnike, okruže ravnima sebi, znači: prosječnima! Odlični se okruže odličnima, a samo se izvrsni okruže boljima od sebe! – bilo je pravilo kojeg se nastojao držati *naš doktor*, koji je pronio ime našega nevelikog grada – i svoje, dakako – širom svijeta.

Stoga on, kardiokirurg koji je prvi ostvario epohalnu – u medicinskom značenju: revolucionarnu – transplantaciju na prostorima bivše države, pred konac svojega životnog puta jest bio ostario ali nije i zastario.

Može li čovjek, ovakav čovjek, poput našeg doktora, uopće umrijeti?! Onako: da, jednostavno, ode i – gotovo?! Ako je učinio nešto što će ga nadživjeti, pa to, nešto njegovo, poživi, onda takav čovjek ne umire. Premješta se u svoja postignuća i faktografiju o njima. Živi u njima. I – s njima. Dokle god žive i oni. Ta, njegova postignuća...

Živi u ljudima, koji ga pamte.

A pamte ga mnogi kojima je olakšao život s bolešću, pomogao da nadvladaju bolest. Pamte ga oni koji su još živi zahvaljujući i doktorovim zaslugama...

Odmičem se nekoliko koraka...

Stojim nad grobom roditelja. Kako je nemilosrdno to vrijeme! Okrutno, a opet blagonaklono. Kad god bi mi žena zakukala kako su nas sustigle godine i zašto možda ne bi moglo i nekako drukčije (?!), upitao bih ju, u nakani da i sebe umirim: – A bi li htjela da nam unuk ne ode najesen u prvi razred?

Na njezino protupitanje – *Kako to mislim?* – odgovaram: – Pa, dobro, neka vrijeme stane, neka ti godine ne idu, barem neko vrijeme, ali onda neka i sve drugo zastane; neka mali ne ode ujesen u školu, je li?...

Ostajala je u nedoumici: što mi to pada, na pamet – rekla bi svaki put?!

A sjećam se živo slika odrastanja s roditeljima. Nisu to bila neka sjajna vremena, ali u sjećanju ostaje samo ono dobro?!

– Šteta što ti je materi upisana pogrešna godina?, – začujem iza leđa poznat glas.

– O, bok, Zdravko! – pozdravim potihom umirovljenog glazbenika, vojnog glazbenika i kapelnika u nekadašnjoj našoj gradskoj limenoj glazbi. Nisam znao da brine o godištim i godinama smrti naših domaćih žitelja, mještana mojega sve većeg gradića. A imao je pravo, za ovo, s godinom smrti moje majke.

– Kriv sam, priznajem. Dao sam pogrešan podatak Draganu.

– Znam to već od prvog dana otkad je osvanula uklesana brojka godine smrti tvoje matere, – nastavlja Zdravko.

Bio je to prosinac... kada se to dogodilo. A kada sam mu – Draganu, kamenoklesaru – nekoliko mjeseci kasnije dao na papiru ispisane godine – uz to i godište rođenja, pa onda i godinu smrti – pogriješio sam. Kao da nisam još htio da mati umre. Nisam bio ni pomislio, tada ni kasnije, sve ove godine, da je to itko primijetio...? A, onaj majstor, Dragan, govori da je to u mramoru teško ispraviti!?

– Znam ti ja, brajko moj, godišta, godine smrti, svih naših domaćih, pa i onih koji su došli ovamo živjeti i ovdje ostali zauvijek, pokopani.

Godine, godišta, kada su otišli s ovog svijeta, – nastavi on. – Točnijeg podatka možda nema ni u matičnim knjigama, mogu ti reći!

– Vodiš evidenciju, ha?!

– Onako, – rekne, gotovo nemarno. – Zapišem. Nek' se nađe...

– Od kada ti je to hobi? – zanimalo me pomalo.

– Od kada sam došao u grad živjeti i voditi gradsku glazbu.

– A do tada?

– Samo kada sam čuo od mojih da je netko ovdje, u mojemu gradu, otišao s ovog svijeta, upisao bih godinu. I datum, ako bih dobio točan podatak... Vidiš, imao sam stalni kontakt s mojim rodnim gradom. Kontakt preko smrti. A bilo me je svuda, u onoj državi. Selili su nas, nas koji smo svirali više instrumenata. Moji su bili, prema mojim afinitetima, gotovo svi puhački instrumenti, a lovio sam se pomalo i klavijatura...

Gledao sam ga, dok smo tako stajali čekajući da počne čin ukopa. Zdravko je bio sijed. Posve sijed, a ima svu kosu i takvoga ga pamtim otprije. Oдавно. Kada bih se malo zlurado htio našaliti mogao bih reći da se valjda sijed i rodio?! Ali, to da ima svu kosu, na tome bi mu mnogi mlađi od njega mogli pozavidjeti. A onda, opet zlurado, kada bih objašnjavao njegovu mladolikost, uščuvanost tena, moglo bi se reći: nije razbijao glavu ni sa čim, nego s onim kako će nešto što bolje odsvirati...

Doduše, i upisati godinu smrti nekog od naših sugrađana. Redovito!?

– I, tako, onda, otkad si ovdje, stalno, pratiš odlaske, odlaske ljudi s ovog svijeta, je li?

– Da. Imam već nekoliko rokovnika ispunjenih od korica do korica.

– A što s onima otprije? S onima koji su umrli prije nego si počeo voditi evidenciju? – upitam ga jer me sada već sve više počelo zanimati ovo čime se bavi čovjek.

– Popisao sam. I sve one otprije. Obišao sve nadgrobne spomenike i – evidentirao njihove godine, kada su otišli...

- Onda znaš i koliko je grobova ovdje, je li?
- Znam. Morao bih pogledati da ti kažem točan podatak, ali negdje ih je... nešto više od šesto i sedamdeset.
- Šesto i sedamdeset grobova?
- Da. U mnogima ih je, kako se vidi prema spomenicima i nadgrobnim pločama, u prosjeku i više od dvoje-troje. Čitave obitelji, znaš?
- Vidim. Nisam o tome, doduše, razmišljao, ali govori se već neko vrijeme da nam je groblje pretijesno. Da bi se trebalo seliti. Na veće zemljište...
- Da, trebalo bi, ali nitko ne želi biti prvi. Prvi na novom groblju...

Povorka se već pomalo bila oblikovala. Svakog trenutka treba početi i ceremonijal. Svećenik je već počeo, potihlo. Ljudi koji to ionako čine u ovakvim prigodama, ili idu u crkvu, pa znaju obred, ponavljaju za njim molitvu...

- Jesi li upisao već i doktora? – padne mi na pamet upitati Zdravka za eventualno postojanje i najnovijeg podatka u njegovoj *smrtoteci*.
- Nisam još. Sad ću, kada dođem kući, – odgovori spremno.

Hodali smo u tišini, zajedno, u dugoj pogrebnoj povorci, prema grobu u koji će uskoro lijes.

Trubač je svirao *Tišinu*, najizvođeniju melodiju za ovakve prigode i vojnička povečerja, talijanskog autora, skladatelja i trubača Celestea Raffaelea, koji je poznatiji kao Nini Rosso. Svećenikova molitva isprepletala se sa zvukom trube...

- Što je s glazbom? Onom gradskom družinom, koju si vodio godinama, – upitam ga posve tiho ali opet toliko glasno da me čuje i uz žamor ljudi, svećenikovu pogrebnu molitvu i zvuk trube.
- Nikad više! Nikad više, milo moje, kako bi se reklo, – odgovori smješkajući se.
- Što je? Novo vrijeme, ha?

– Sve je pogodila kriza. Grad nema novaca za onakve veće ansamble. A i ovo je dobro rješenje. Jedan čovjek, jedan instrument i – eto! Odsvira ti, kad ti je već ionako odsviralo, je li?

Šutio sam. Nisam osjećao potrebu za nastavkom razgovora. Zdravko i odgovara i komentira...

– Ali, mora se priznati, da su ono ipak bila bolja, ljepša vremena, – nastavi.

– Kada bismo mi zasvirali, nas dvadesetak, a katkad, kada nas je bilo ovdje u gradu više, s mladima koji su bili na ferijama, nas dvadeset i četvorica-petorica, dobar posmrtni marš! Nije ga bilo tko ne bi pustio suzu, – poentira Zdravko.

– Znali ste vi održati i koncerte, jutarnje budnice? Za državne praznike, sjećam se?!

– To su bili dani! Imali smo dobar repertoar. Šaren, što se tiče autora i ugođaja, izbora skladbi. Od slovenskih polki, pa onda ruskih, recimo *Podmoskovskih večeri*, do američkog diksilenda. Na primjer, *Kad sveci marširaju*, ha?!... Eto, od marševa za budnice i potpurija za koncerte na terasama... svega je tu bilo, prijatelju moj!

– Dobri ste bili, – rekoh da mu malo pogladim ego i ovu njegovu podosta opravdanu samohvalu. Znalo se da *drila* svoje pulene i da uživa u tom hobiju, nakon karijere vojnog glazbenika...

– Ali najdraže mi je bilo svirati na sprovodima. Posmrtni marševi. To je posebna muzika, brale, da znaš! Šteta je što ih ljudi već znaju, poznaju te melodije, pa ih ne možeš svirati na koncertima, kada su neki drugi, normalni povodi, je li?!

Misli mi pobjegnu do nekih drugih ljudi i drugih, drugačijih i njihovih godina.

Lako za moju staru – i staroga, dakako – oni su čitav život proživjeli u jednom mjestu, osim što je otac nakratko izbio u drugom gradiću, radi učenja zanata. U istom su svojem i rodnom gradiću oni ovdje i pokopani.

Koliko je, pak, njih kojima se nakon svih ovih ratova ne zna za grob, a kamoli za datume, za godine – i rođenja i umiranja. Pa oni koji su

živjeli u više domovina jer su svaku od tih zemalja u kojima su živjeli i u njima radili doživljavali na svoj način, svojom. I zemljom, i domovinom.

Pomislim na Stravinskog. Misli me, slijedeći tu nit, odvedu dalje ali opet blizu velikom skladatelju i pomislim na njegovu ljubav. Na ženu zbog koje se emocionalno lomio u odnosu prema njoj i, istodobno, prema supruzi, ali i tada napisao najbolja djela.

Koliko god je bio u pravu kada bi u nastupu frustriranosti i gnjeva prebacio svojoj ljubi da je obična *šnajderica*, Coco²² mu je oplemenila onaj kvalitetniji dio života. Intenzivniji i plodniji. Lijepo ga je Hruščov zvao da dođe *k njima, u Rusiju*. Nije htio. I sada, s nadgrob-nim brojkama o svojem životu, počiva u trećoj zemlji, nekako između?! Umrli su – i Coco, i Igor – u istoj godini, opet u onoj, našoj i nama dobro poznatoj, ali oni, pak, samo u svojoj – *sedamdesetprvoj* prošloga stoljeća. Ona tri mjeseca prije njega...

Coco je zauvijek ostala u Parizu, a on – lomeći se između Rusije i Amerike – u Veneciji. Pokopan je na venecijanskom groblju *Isola di San Michele*. Kao i Josif Brodski.

Neki velikani žele vječni počinak tamo gdje su bili Mleci, a ne njihovi vlastiti preci!?

O njemu, Stravinskom, kao i o njoj – gospođi Coco – sve se zna, pa i o godinama burnog života i smirenju na kraju životnog puta. Glazba, njegova glazba, ostaje i ostat će. Njezine kreacije, također. Ostale su i bit će ih uvijek, kako to, prema svemu sudeći, i dandanas izgleda.

Nekih drugih, koji sebi nisu umjeli naći spokoja ni na kakvom groblju, jer su se rodili također u neka svoja i drugačije burna vremena, prisjećamo se pogotovo kada im dođu njihovi datumi. Tako je s Teslom, pa s Andrićem. Neke od takvih svojatamo, a drugih se odričemo...

Blago našima starima! Živjeli su živote uglavnom anonimnih junaka, heroja za naša djetinjstva i za naše živote. Njihove datume, godišta i godine znamo samo mi, njihova djeca. I poneki od naših i njihovih sugrađana, kojima je do tih brojaka stalo...

²² Gabrielle Coco Chanel (1883. – 1971.)

Što vrijedi da mi je majka bila, kako se govorilo, dobra krojačica. Sašila je ženama, za njih više od pola u mjestu, haljine i poneki kostim – možda baš u pokušaju da to bude prema uzoru na *šanelov* kroj. Za *šanelicu-peticu*, parfem što ga je lansirala Coco, nikad nije ni dospjela čuti...

Ili, što vrijedi što je otac svirao nekoliko instrumenata, sjećaju se neki stariji i danas, pa uz to i odlično pjevao dionice baritona...

Njih i njihovih brojki, brojki mnogih takvih malih ljudi, brojki što su im značile i označile živote, početke i završetke njihovih životnih putova, nema ni na kakvim internetskim, elektroničkim portalima. Poput ovih prvih, poznatih i slavnih, ljudi i njihovih imena, prezimena...

I naš doktor, vjerojatno, mogao je birati gdje bi želio zauvijek počivati. Mnogi bi ga, zasigurno, rado primili u svoje – groblje!?

Ali on je odabrao ovo, domaće. Tu, gdje su mu preci...

Kada smo se rastajali, nas dvojica, nakon ukopa našeg doktora, rukovali smo se. Tko zna kada ću se opet susresti sa Zdravkom?! Možda na nekom novom pokopu? Ljudi ionako već uobičajeno komentiraju kako se najčešće susreću ovdje i u ovakvim prigodama, kada već ne dopijevaju i nemaju vremena za drugačija druženja u ljepšim, vedrijim povodima.

Pomislim i upitam se tko će, jednom, u neki notes, ili *rokovnik*, upisati godinu Zdravkove smrti...

Valjda sam to izgovorio poluglasno, ili je i on u tom trenutku mislio na svoj hobi – neću nikad saznati?! – jer mi je na rastanku rekao:

– Sve je to već zapisano, prijatelju!

XV. AGENCIJA

PREDVEČER JE.

Trčimo usporedno. Staza je vrlo pogodna za *jogging*. Nema automobilskeg prometa. Moj slučajni sudrug, trkač istim smjerom, ima na ušima *walkman*...

Zapravo, vidim da ga drži samo na lijevom uhu, a desno mu je slobodno. Valjda, da bi čuo okolinu, vanjske zvukove? To je dobra okolnost jer mi omogućava da čujem što sluša...

Ljudi sve češće trče sa zatvorenim ušima, poklopljenim ovim uređajem za slušanje glazbe. Trče, valjda, u ritmu svojih omiljenih pjevača, glazbe što ju vole...

Jačina glazbe izlazi mu pored slobodne desne ušne školjke i čujem *na što trči*. Jelena Rozga pjeva neki svoj hit sa *Splita*...

Naš čovjek, mislim, sluša *našu žensku*. Zvijezdu naše estrade. Kad odjednom, *jogger*, mladac u kratkim hlačama i u majici bez rukava, s povezom oko obrijane glave, skreće sa staze i ulazi u automobil na obližnjem parkiralištu, preko puta *jogging*-staze. Britanac je. Upravljač mu je zdesna...

Djevojka, ili supruga mu, sjedi na lijevom, suvozačevu sjedištu i smiješi se. Dočekala ga je.

Nastavljam sam.

Prolazim pored mliječnog restorana, ili – moglo bi se reći – danas je to kafe-slastičarnica. Prostor je dobro posjećen. Tako je obično u srpnju i do polovice kolovoza. Turistički smo gradić. Preko žamora čuje se Charles Aznavour i njegova *Come triste Venezia*...

Nedaleko od tog mjesta počinje hotelski kompleks, *Resort*, kako ga zovu. Nekada je tu bilo hotelsko-turističko naselje. Uobičajila se uz

taj dio grada vezivati kratica HTN, pa još i stari gruntovni naziv *Smokvica*. Prema mnoštvu stabala smokve. Danas se uz naziv *Resort* dodaje još i pobliže određenje, naziv: *Exclusive*.

Na terasi *Resorta* nastupaju domaći folkloristi. Pjevaju autohtone folklorne napjeve, pa i one poput preporodne budnice *Još Hrvatska nij' propala...*

Posjetitelji su za stolovima uglavnom stranci. Plješću izvođačima, nakratko prekidajući ili nadglasavajući njihovo pjevanje uz ples.

Iz daljine domaće folkloriste povremeno *pokriva* pjesma Halida Bešlića koji nastupa na terasi privatnog hotela *Primo bacio...*

Okreće na jugo, pa Halidovu pjesmu sve jači dašak vjetra donosi iz *Prvog poljupca* u *Resort*.

Vraćam se u grad. Na zaslonu *plazme*, postavljene na pročelju kulturnog kafića s terasom, na središnjoj gradskoj šetnici, uz one koji su imali sreće pa gledaju program sjedeći za stolovima, tiskaju se uglavnom mladi. Prijenos je koncerta Leonarda Cohena.

Upravo pjeva svoju *Hallelujah*, skladbu za koju je Bono Vox rekao da je posebna, iznimna, te da naprosto djeluje transcendentno...

U publici, na tom koncertu, a to pokazuje izravni prienos, više je ispisanih *parola*, poruka na bijelim rupcima i jedan transparent: *Len, obožavamo te!*

Jedva da sam pretrčao kilometar a čuo sam i Rozgu u *ušima* Britanca, Aznavoura iz *mliječnjaka*, koji je doduše već u devedesetima, pa domaće folkloriste u *Resortu* s napjevima iz davnih godina, Halida u *Primo bacio*, Cohena u prijenosu *uživo...*

I Cohen je na pragu osamdesete, a ni Halid više nije u cvijetu mladosti, međutim, slušaju ih sve uglavnom i opet mladi...

Nekada su za *Beatlesima* ludovali samo mladi. Čak je i Pat Boone, kojeg smo slušali kao interpreta ekstra klase – kada je vidio da se ne može natjecati s njihovom tada sve očitijom dominacijom na američkom glazbenom tržištu – preuzeo vođenje njihova marketinga!

Rolling Stones još uvijek se *kotrljaju*, i to uzbrdo, usuprot novim trendovima, strujama.

Ovdje, u ovo ljetno predvečerje, na samo jednom kilometru, susrećem pravi konglomerat glazbenih rodova i stilova!

Svijet je zaista mali, pa još k tome i posve neobično *raspoređen*. Ali, ništa zato: sve nekako ide, preklapa se i – *funkcionira*...

Kada ne bih bio i rođenjem oдавде, gdje sa svakog trga i gotovo iz svake ulice vidim more, jedna od mnogih pojedinosti prema čemu se zna da je moja Vilenica primorski gradić, nazivi su i natpisi iznad ulaza u desetke poslovnih prostora. Turistička agencija *Aerosol*, Putnička agencija *Stela Maris*, Organizacija izleta *Gajeta*, Turistička agencija *Globetrotter*...

Ako bi se i uza sve ove nazive i njihove odjeke u ušima promatrača, čitatelja, moglo ipak smjestiti ih u neke predjele u obližnjoj unutrašnjosti, dokaz o postanku i vjekovnom ostanku Vilenice na moru, i uz more, jest oronuli natpis na staroj zgradi: *Morsko oporavilište za rahitičnu djecu*. Tu je počela ta tradicija, prvo, lječilišnog turizma, i to prije 135 godina, a onda i ovoga drugog, komercijalnog, što se još uvijek ne uspijeva prilagoditi i poslovanju zimi?!...

A moglo bi se. Moglo bi se lijepo raditi čitave godine!

Sve više hotela ima i bazene u objektima, saune, trim-kabinete...

A ljudi vole putovati. U svakom trenutku u svijetu, u zraku je, u zrakoplovima i u drugim oblicima *zemaljskog* prijevoza, više od tri milijuna ljudi!

Među njima najviše je turista. Slijede poslovni ljudi i političari, diplomati i trgovci oružjem, pa oni koji putuju iz nekih drugih pobuda, o čemu ni ne govore, dileri drogom naveliko...

To što ljudi rado putuju, pogotovo oni dokoni, turisti, u najvećoj mjeri ima ishodište u atavizmu: ljudi su nekada davno bili nomadi. Tada se moralo putovati, seliti se! U potrazi za boljim uvjetima življenja. Za

hranom. Za pogodnijim, povoljnijim uvjetima obitavanja, stanovanja, za povoljnijom klimom...

Ali, uza sve to, često su ratovi bili uzrokom preseljenja čitavih naroda.

Planirana – planirana, ali i prisilna – preseljenja čitavih naroda, takozvana *humana preseljenja*, bila su počesto i u korijenima uzroka mnogih velikih ratnih sukoba.

Ljudi će rado putovati i (pre)seliti se – kada to poželeva i odluči – ali nerado i nikako kada ih se na to primorava. Nije to ni humano...

Vole svoj zavičaj – i ostarjeti u njemu, umrijeti – a nerado će ga napustiti odlazeći pred nedaćom, bježeći pred opasnošću.

Ljudi ostaju živjeti, u zavičaju, i to podno pritajenog vulkana, dokle god se to može...

Tko bi mogao navrijeme predvidjeti gdje nam je najbolje roditi se, pa da nam i domovina i mjesto najboljih uvjeta življenja bude doživotni, ili bolje je reći: *dosmrtni* zavičaj?! A svijetom da putujemo samo kada nam se to hoće, e da bismo se vraćali i odlazili, dolazili i navraćali...

Agencija za izbor zavičaja, domovine, još prije rođenja?! Bila bi to, vjerojatno, najomiljenija i najzaposlenija ustanova na – svijetu!?!...

Odmakao sam opet kilometar, ali na drugu stranu. Odmaknuo se od glazbenog *mega-mixa* različitih žanrova i ugođaja. Iz daljine, sve bliže obali, čuje se kašljanje motora izletničkog broda što se vraća s izleta. Dopire s palube žamor očito zadovoljnih turista, izletnika. Bili su do otoka i oko najvećeg otoka. Vidjeli su najstariji atlas, samostan...

I oni na brodu imaju svoju glazbu: harmonika prati njihove pjesme.

Uz put ugledam kriješnicu. Znak da je ljetna noć zaista topla.

Na ovom istom mjestu bila je prevruća također neka sada već pomalo davna ljetna noć kada su *moji* pretukli Bekima. Mislili su da je srpski glumac?! A on, porijeklom kosovski Albanac, nikada, *ni tamo*, nije bio prihvaćen kao *srpski glumac*?! Jedino, možda, kada je bio daleko od

svojih i snimao velike inozemne koprodukcije, a tada je bio i na vrhuncu popularnosti? Kao mlad, na počecima tada tek obećavajuće glumačke karijere, učio je srpski – u ono vrijeme još *srpsko-hrvatski* jezik – praćenjem kazališnih predstava iza zastora...

Moji su, očito, a svi su oni *moji*, pomiješali nacionalne boje i tradicionalističke *lončiče*. Talambasanje u nacionalno, u nekim vremenima lako probudi nacionalističko. Bolje je to ostaviti na razini folklor a i nekih davnih preporodnih budnica...

Drugačije, povratak u prošlost i u to nekritičko veličanje, štoviše, u *proricanje bolje prošlosti*, često postaje eliksir vječite ludosti!

Bekim više nikada nije došao ovamo. A bio je *naš zet*.

Nakon *onog* rata nije prošlo ni desetak godina već su nam Nijemci, kao turisti, dolazili s najnovijim automobilima. Masovno. Upoznavali smo nove modele i zamjećivali svake godine na njima nove pojedinosti. *Opel, taunus, DKW, BMW...*

Protječe već drugo desetljeće od *ovoga* rata, a naši s navijačima susjedne države ne mogu – još uvijek ne smiju!? – na isti stadion kada igraju dvije nogometne vrste?!

Kako s Talijanima nego ih voljeti! Kad smo voljeli i *onaj* San Remo! Tony Dallara – *Bambina, bambina*; Giuseppe Pino Donaggio, Sergio Endrigo – *Arca di Noe*; Johnny Dorelli, Adriano Celentano, Mina, Milva, Renato Rascel – *Arrivederci, Roma!*; *Romantica...* Domenico Modugno – *Volare; Ciao, ciao, bambina!*...

Djevojka, *bambina*, koja odlazi a nikada ga ne ostavlja, ne napušta ga ni nakon njegova odlaska. Nakon odlaska jedinstvenoga Domenica.

Može li se ikada otići, ako si jednom bio?! Ostao je duh, energija. Ljubav je energija! Da, energija!? *Božanska energija!* Neuništiva energija!

Uvijek se možeš vratiti...

Možeš se vratiti ako poželiš, i to kad god poželiš! Ako budeš htio? Ako jednom budeš poželjela!? *Bambina!*

Glavna gradska šetnica prepuna je ljeta. I ljudi! Zaslon *plazme* također je ispunjen dobrom slikom i još boljim zvukom...

Leonard govori. Tih je, a obožavatelji ga prekidaju pljeskom. Što je Len tiši, oni su glasniji u ovacijama...

– *Jednom me djevojka pozvala na čaj. Samo to se i dogodilo. Čaj i ništa više! Ničega drugog nije bilo o čemu govori pjesma što je i nastala iz tog poziva na – čaj!...*

Autorska imaginacija učinila je sve ostalo...

– *Otišao sam u Japan. Želio sam upoznati druge i drugačije kulture. Sebe. Tjednima sam bio s učiteljem za kojega nisam bio siguran je li uopće znao tko sam?! Imao sam dojam da me ne poznaje. Nije mi smetalo. Dapače! Međutim, očito je znao. Njegova početna pozicija bila je: ja nisam Japanac, ti nisi Židov...Samo smo ljudi!...*

Posjetitelji u ispunjenoj dvorani ustaju, plješću. Djevojka na majici pokazuje natpis: *Volimo te, Len.*

Hrapavim ali i umirujućim glasom, on, Len Cohen, upravo pjeva *refrain*.

– *So Long, Marianne!...*

XVI. GLAVA

*Sitnice čine savršenstvo,
a savršenstvo nije – sitnica!*

(Michelangelo)

U PRAVILU, KRISTU NA RASPELU GLAVA JE NAJČEŠĆE NAGNUTA UDESNO. Rijetko sam gdje vidio da mu je klonula ulijevo. Takve prigode i ovakve kuće s raspelom, gdje je Krist netipično nagnute glave, dobro sam upamtio. Posljednju takvu sliku nosim u sjećanju na nedavni posjet Župnom dvoru?!

Povod za odlazak tamo bio je dogovor o krstilkama. Ovaj put za unuka. Kako pamtim, nekad je to bio izniman događaj za mnogu obitelj. Radi toga se u pravilu odlazi svećeniku, u Župni dvor.

Kada sam vidio koliko je papira, dokumenata i potvrda potrebno, jer maleni živi u drugom gradu, zamalo sam odustao. Ali, doći ću još koji put, donijeti potrebne dokumente i vidjeti *ono* još jedanput! Uvjeriti se da je Kristova glava na raspele u svećeničkoj radnoj sobi, kao malo gdje – ili, još bolje rečeno: kao gotovo nigdje drugdje – nagnuta ulijevo?!

Raspelo se ubraja vjerojatno u najviše replicirane sakralne motive na svijetu.

Krist, pa Majka Marija, sama ili s novorođenim Bogočovjekom u naručju, zauzimaju prva tri mjesta na toj ljestvici najkorištenijih motiva – bilo u dvjema dimenzijama, kao slike, ili u 3D, u obliku kipića.

Sve je to dobro, ali me zanima odakle ova pojedinost s Kristovom glavom, i to – ulijevo?! Pa još – kod popa?!

To, nesumnjivo, nije ni u čemu slično onome primjeru kada je Van Gogh na nekim slikama sa zavojem na lijevom uhu, a negdje je taj

zavoj na desnome?! Zagonetka je već odavno otklonjena: slikar je radio autoportret gledajući se u zrcalu, pa mu je stoga zamotano lijevo uho. Genijalni i ekscentrični slikar odrezao je desno uho!

Ali, u ovom primjeru, što me je zaintrigiralo, Krist nije nikada i nigdje, ni u kojem slučaju i ni na kakvom autoportretu, niti se mogao gledati u zrcalu...

O tome, pogotovo, ne može biti govora kada je raspinjanje na križ posrijedi!

Možda svećenici i visoki crkveni dostojanstvenici znaju nešto više? O ovoj pojedinosti, primjerice, s klonulom Kristovom glavom. Znaju li oni među sobom više i kriju li ponešto, poneku značajnu pojedinost što nama običnim smrtnicima i skromnim vjernicima nije i ne smije biti dostupna?! Isus, kao nedvojbeno povijesna ličnost i kao osvjeđeni prvi poznati ljevičar, pa nagnut udesno?! Možda je ta dvojnost u ovom slučaju višeznačna?! Simbolična!

Pitat ću svećenika.

Iskoristio sam prigodu kada sam ga posjetio idući put.

– Zar se nije moglo dogoditi da je Isusu klonula glava prvo na jednu pa onda, u svim tim mukama na križu, potom i na drugu stranu? – reče mi velečasni i, zaista, bio je to mudar odgovor i stoga vrlo prihvatljiv. – Neki reproduciraju taj motiv možda češće s Kristovom glavom nagnutom udesno. Nisam išao za tim..., – nonšalantno će svećenik. I ima pravo. Čemu stvarati dvojbe tamo gdje ih ne treba ni biti?!

Zašto me to zanima više nego *mojeg popa*?! Tako mi i treba! On koji glavninu nedoumica otklanja dogmom, u prigodi je odgovarati na moja pitanja koja mogu zvučati kao heretična?! Srećom da me poznae od malih nogu. Od najmanjih nogu, jer me je krstio...

Možda se sada pita koji je to Antikrist ušao u me, pa mu postavljam takva pitanja?!

A tek da me čuje majka, koja je sve zamisli povezane s crkvenim inicijacijama smatrala vrlo bitnim područjem svojeg angažmana i po-

sebnih aranžmana!? S ovim istim svećenikom. Vremešan je već, ali još ne odlazi u mirovinu...

– Kolektivno pamćenje može imati takva, neznatna odstupanja u pojedinostima. Prve slike što su ih nakon razapinjanja na križ te trojice – Krista i dvojice njegovih supratnika – napravili neki od ljudi umjetničkih ili barem kroničarskih sklonosti iz onog mnoštva, koji su nazočili događaju, da bi sačuvali sjećanje na Križni put i raspetog Krista, unijeli su u svoj rad i osobne emocije i vlastite slike sjećanja, – pojašnjavao je svećenik. – Inzistiranje na toj pojedinosti, ili građenje nekih novih dvojbi, može biti i puka zabluda. Mislim da su stvari mnogo prostije i posve bezazlene. Recimo tako: sitnice, – zaključio *moj pop*.

Svećenici su dobri retoričari. To se pokazalo i u ovoj prigodi i moram tome, tom umijeću odati priznanje. Pokatkad nije naodmet postaviti i pitanje što ga mnogi ne žele pomisliti, a kamoli izgovoriti. Bez obzira dobili odgovor ili ostali bez njega.

I dalje ću se pitati zašto je na velikoj većini raspela Kristova glava u pravilu nagnuta udesno? I zašto je u župnom dvoru *mojeg popa* raspelo s tim rijetkim prizorom, s Isusom kojemu je glava klonula ulijevo?

Traženje odgovora na to pitanje odvodi me do novih izvora, pa ujedno i spoznaja! Ali i dvojbi?!

Krist je na Golgoti raspet između dvojice razbojnika. Jedan od njih bio je spreman pokajati se, a drugi je predbacivao Isusu i kušao ga, da ako je točno da je sin Božji, nek' onda spasi i sebe i njih.

Baraba je bio nepokolebljiv i nije vjerovao Isusu. Bio je, dapače, prava suprotnost Kristu: dizao je bunu protiv Rimljana i govorio puku da će ga spasiti, da je on pravi Mesija, a čak mu je to sugestivno utjecanje na mase uspijevalo *uz pomoć sotonskih sila...*

Međutim, u traženju odgovora na jedno, barem jedno pitanje – primjerice, o Barabi, jednom od dvojice razbojnika raspetih zajedno s Isusom – otvaraju se nova pitanja: Isus je Boga zvao ABBA, što znači Otac, a bar-'abba moglo je značiti Sin Božji?! Ili: bar-'abba – kao sin Očev?!

Pošto je Isus već djelima dokazao da je Sin Nebeskoga Oca, otvara se nova dvojba: kojeg je oca sin ovaj Baraba, ako je to ime uopće dobro prepisano, ako se ovo Baraba razumijeva kao bar-'abba(s): očev sin, ali ipak ne i Sin Božji?!

Onom smjernom osuđeniku na smrt, razbojniku-pokajniku, Krist je obećao da će *zaista biti s njim u Kraljevstvu nebeskom*, a to će reći u raju, pa se može reći da je to jedini svetac koji je svecem proglašen izravnim Isusovim ukazom! Na licu mjesta! Ono Isusovo *zaista* istodobno je i Kristova zakletva da će održati obećanje!

Ujedno je to i poruka kako za pokajanje i obraćenje nikad nije prekasno, makar preostalo još samo malo života...?!

Ako su stari zapisi vjerno prepisivani i, na koncu, prepisani kako valja i kakav im je prvotni smisao, u Židova su bili dvojica mesija: mesija Kralj i mesija svećenik. S obzirom na to da je bio iz Davidove, a to znači plemićke loze, Isus je bio mesija Kralj. Mesija svećenik mogao je biti Ivan Krstitelj, koji je nakon što je ubijen dobio svojeg zamjenika kojeg je Isus odabrao i imenovao u Jakovu Pravedniku.

Može (li) se zaključiti (!) da su se pred Pilatom našli Isus, kao mesija Kralj, koji je ubijen razapinjanjem, te Jakov Pravednik, ili mesija svećenik, kojeg su još zvali bar-'abba, ili Sin Božji?! Baraba, a to znači bar-'abba, dopao se narodu i bješe izabran kao bolji od Isusa, ili dopadljiviji – premda prevrtljiv i dvoličan – ali je kasnije ubijen.

Koliko je čovječanstvo od tada napredovalo? I danas se često znaju prihvatljivijima pokazati i potvrditi prijetvorni i beskarakterni, nasuproto ljudima osvjedočenih vrlina, ali nedovoljno nametljivima?! Jer, upravo niti nametljivost ne ubraja se u vrline...

Napredujemo li, uopće? Napredujemo li – unatrag!?

Ostaju pitanja koji je od ove druge dvojice bio Baraba? I, s koje strane Isusu? Je li Krist pogledao prvo prema onome koji se nije nikako želio pokajati, pa se potom okrenuo prema razbojniku-pokajniku i ostao tako glavom nagnutom udesno?! Tamo je, eto, na toj strani, bio prvi svetac upravo proglašen odlukom Isusa...

Je li Kristova glava ulijevo prizor razgovora s razbojnikom koji se ne želi pokajati niti obratiti, trenutak razgovora s *Barabom*, a položaj

Krista s glavom udesno ona prigoda gdje je u razgovoru s razbojnikom pokajnikom uspio obratiti ga pred konac ovozemaljskog života?!

Je li moguće da je sve obrnuto: da Krist uspije obratiti onoga s lijeve strane, a da je *Baraba* njemu zdesna i da razgovor o nužnosti obraćenja biva nastavljen ali bez uspjeha, što bi mogla biti simbolika s čitavim ljudskim rodом u kojem je najviše takvih s kojima valja nastaviti razgovore o nužnosti obraćenja kao jedinog načina da se spasi čovječanstvo i svijet!?

Tko će mi dati bolje odgovore na sve ove dvojbe nego opet – svećenik. Moj pop. Uostalom, rekao mi je nekidan, kako riječ, imenica *POP*, što dolazi od latinskog kao kratica, znači: *Pater omnium pauperum*, a to će reći: otac svih siromašnih. Zar nismo svi upravo to? Siromašni. Bilo duhom, ili materijalno?! Najčešće, i jedno i drugo. Svi u posvemašnjem siromaštvu! Samo što to mnogi ne žele priznati!

A što se, pak, dogme i hereze tiče, tu bi se majka okrenula u grobu kada bi me čula kako se u traganju za demistificiranjem *bezgrešnog začeca* došlo do posve novih spoznaja?! Stanovita medicinski potpomognuta oplodnja u tom primjeru dovodi do povoljna ishoda, ali se uglavnom rađaju – djevojčice!

A kada sam o misteriju *uskrsnuća* poveo razgovor s našim doktorom, on je sve objasnio s medicinskog stajališta govoreći o posve jednostavnim pojavama, prizivajući u pomoć hematologiju; od privremenog, trodnevnog komatoznog stanja nakon šoka, čime je na određeno vrijeme bilo zaustavljano krvarenje, pa čak stišan i puls, do spontanog oporavka i povratka u stanje prije šoka.

Osim svega, Krist je bio, smatraju ljudi do čijeg bi mišljenja valjalo držati, čovjek iznimnih sposobnosti, pored svega i bioenergoterapeut, a uza sve to i odličan komunikator. Ali – nije bio manipulator!

To što su njime, posebice nakon njegova života, mnogi manipulirali, a to čine i dandanas, posve je nešto drugo.

Pitanje zašto mu je, u najviše repliciranih primjera rassetog Bogočovjeka, glava klonula udesno, možda je također samo pitanje komunikacije – i to međusobne komunikacije u tim trenucima na raspelu – Krista sa svojim supatnicima, nepopravljivim razbojnikom s jedne, i

razbojnikom pokajnikom s druge strane. Pitanje je to Kristove komunikacije, a ne manipulacije njime!

Demistificiranje dogme o Kristu ne može umanjiti njegovu povijesnu, vjersku auru.

Manipulacije, pak, Kristom, a pogotovo nakon Krista, ionako traju već više od dva milenija!

XVII. IME

VJEČNO PITANJE – ŠTO JE ISTINA (?!) – ostat će i dalje, još jako dugo, bez pravog odgovora. Ljudi su skloni prihvaćanju kojekakvih neprovjerenih i neprovjerljivih tvrdnji i poluistina za konačne *istine*.

Ime, kao podatak, kao činjenica, tek je mali dio tog mozaika. Mali dio šarenila u kojem se pravi podatak lako može i zagubiti.

Imena kao znaci. Sinonimi za nekoga, za nečiju osobnost.

Najpoznatiji mirotvorac Mahatma Gandhi, primjerice, rođen je kao Mohandas. Mahatmom – *Velikom dušom*, što je *Mahatma* na sanskritskom – prozvao se kasnije. Sarah Bernhardt nije oduvijek nosila ime biblijske žene, žene praoca Abrahama, nego je rođena i krštena kao Henriette-Rosine.

Isadora Duncan krštena je prvim imenom Angela, a njezino mjesto u braku sa Sergejem Jesenjinom naslijedila je njegova mladalачka ljubav Galina Benislavskaya, o čemu se rijetko čuje ponešto. Galina je bila znatno dublje proživljena Jesenjinova ljubav, nego što je to bila Isadora, ali je Isadora bila spektakularnija za narod, za obožavatelje. Uz to Isadora je bila gotovo dvadeset godina starija od Sergeja, što je također bila osobitost te veze. Također rijetko čuje se da se Galina ubila na Jesenjinovu grobu godinu dana nakon njegove smrti, a još se rjeđe može čuti kako je moguće i to da on možda i nije počinio samoubojstvo?! Bio je, navodno, sumnjiv ondašnjem režimu, a to je počesto sasvim dovoljno da te nađu u nekom čudnom i neobičnom a možda ipak i očekivanom ili priželjkivanom stanju...

Tako su Jesenjima pronašli obješenog u sobi lenjingradskog Hotela *Angleter*.

Druga Galina, Dalijeva Gala, ruska imigrantica, bila je velikom Salvadoru dokaz da se može iz prošlosti predvidjeti budućnost. Slike na

kojima je od mladenaštva slikao mlade, ali i zrelije žene bile su identične ženi Paula Eluarda, Gali Eluard, koju je susreo kasnije, kada je već naslikao radove s tom famoznom, za njega pomalo fatalnom Galom. Upoznao ju je na jednoj zabavi na koju je Gala došla sa svojim tadašnjim suprugom Paulom, jednim od osnivača nadrealizma, zajedno s Andre Bretonom i Louisom Aragonom. Gala je, pak, rođena – hoće se reći: krštena – kao Elena Ivanovna Diakonova.

Još jedna imigrantica iz Rusije, rusko-američka spisateljica Ayn Rand, rođena je pod sasvim drugačijim imenima i prezimenom. Prvo je bila Alisa Zinov'jeva Rosenbaum.

Druga i drugačija Ruskinja, Irina-Iročka²³ Kunina Aleksander, također je pod tim i takvim znanim ali drugačijim imenima od onih s kakvima je rođena, odigrala značajnu ulogu – kao *lijeva dama* i *lijepa Ruskinja* – u književnom i političkom životu onodobnoga Zagreba i zagrebačkog *jet-seta*, ispreplećući svoju karijeru i svoje mecenatstvo s karijerama Broza, Krleže, Kauzlarića, Hegedušića, Matačića, Tabakovića...²⁴

Promjena imena ponekad je nužna iz posve praktičnih ali i egzistencijalno nužnih razloga, potrebe za preživljavanjem ili, još točnije: za spašavanjem žive glave, života!?

Otac je bio rođen, zapravo očekivan kao muško dijete i trebao biti kršten kao Josip, ali su mu, s obzirom na vojvođansko, srijemsko okruženje, odmah upisali drukčije (?) ime...

– *Kakvo ti je to ime, Josip?! Zvat ćeš se Josif i – tačka!* – rekao je mojoj baki matiچار Stevica. Krštenje je odgađano tjednima jer je očeva majka morala tada još ostati u postelji, danima nakon teškog poroda. Ta matičareva tvrdoglavost, pokazalo se tek kasnije, dobro je došla kada je otac u Drugom svjetskom ratu prelazio neke opasne granice. Na hrvatsko-srpskom kontrolnom punktu od onog slova *f* napravio je *p*, a na prvo slovo prezimena – *S* – dodao kvačicu te postao *Josip Šimić*. To ga je tada spasilo, pripovijedao je mnogo puta kasnije...

²³ rođena kao Iraida Efimovna Kunina (Peterburg, 1900. – Ženeva, 2002.)

²⁴ 'O Iročki Aleksander, s kojom drugujem od 1936., dao bi se napisati veoma lijep roman' (M. Krleža)

Prijavio je nakon toga gubitak osobnog dokumenta i dobio novu iskaznicu, koja je ostala na izvorno upisanom *Josifu Simiću*. – *Morao sam samo dobro paziti, kada je trebalo pokazati jedan od ta dva dokumenta, da ne posegnem u pogrešan džep, dok sam prelazio pojedinu od ovih granica*, – sjećao se toga otac.

Kada je Nikolin sin – koji je bio dugogodišnji ekonomski emigrant, koliko se sjećam, u jednoj od Amerika ili u objema – kršten kao *Charles* i zvan od milja *Charlie*, pa nakon školovanja u onoj *Armiji* odlučio ostati kao električar u zrakoplovstvu, upitao ga je službujući časnik za njegove osobne podatke. Tada, nakon što mu ih je Charlie dao, ovaj reče kao iz topa: – *Pa, kakvo ti je to ime: Čarli?! Je li?! Pazi, bogati! Ti ćeš ovdje da se zoveš Čeda! Čeda i – tačka!* – rekao je pisar u uredu Kadrovske...

Žurim na posao. Kod nas u Gradskom pogrebnom poduzeću nikad – mira!? Zaista, ne brinemo da ćemo ostati bez posla. Neiskorišteni?! O tome nema govora! Nemamo praznog hoda. Samo puni ljesovi! Grad je velik. Mortalitet je sve češće iznad nataliteta.

Groblja su u posljednje vrijeme premala. Pretijesna. Šire se. Osvajaju nove parcele. Dječji vrtići su danas već pomalo preveliki. Sve više vrtića i osnovnih škola radi u jednoj smjeni.

Bio sam godinama nezaposlen, obijao pragove Zavoda za zapošljavanje...

A onda mi se posrećilo. Zapravo, istini za volju, proradila je pomalo i veza...

Radimo u dvjema smjenama, osim nedjeljom. Tada nema pokopa. Ni na blagdane, pogotovo vjerske.

Na poslu stalno nosim šiltericu i nastojim biti neobrijan. Da me se manje povezuje s onim Mirkom, to jest sa mnom – *Mirkom, kopačem*. Mislim na ljude koji bi me mogli vidjeti a nisu u mojoj *branši*, niti blizu mogega posla. Kada svučem kombinezon i skinem šiltericu, pa se još i obrijem, postajem drugi čovjek. Na poslu me kolege oslovljavaju Mirkom, imenom što je uvriježeno samo za moje suradnike. U slobodno vrijeme sam onako kako sam, navodno, i trebao biti

kršten – *Miro*. Od tog su imena neki napravili malo dulju verziju – *Miroslav*. Kad odem s posla, nastojim zaboraviti na posao grobara. Nastojim ni ne misliti na ono što radim osam sati svakog dana...

Jesam li zbog toga podijeljena ličnost? Mislim da nisam. Uostalom, nismo li svi unekoliko podijeljene ličnosti. I nastojimo ne misliti na neke neumitnosti s kojima se nas nekolicina kopača, pak, stalno susrećemo. Radeći svoj posao pošteno! I od toga živimo. I dobro se osjećamo kad dobro obavimo svoj posao!

Kad taj posao odradimo temeljito.

Kada imamo zahtjev za kremiranjem *klijenta* – a takvih je sve više – tada pričekamo da ih se nakupi barem nekoliko. Štedi se i kod nas. Energija košta, a naša je profitabilnost također mjerilo uspješnosti poslovanja...

Raspoređivanje pepela u nekoliko urni posve je pravilno i pravično, ali je sasvim sigurno – kad ih je više, odjednom – da rodbina neće dobiti upravo ostatke svojeg pokojnika. Imena na urnama stoga su više simboličke naravi, je li?! Ali su, ta imena, mislim, za najbliže iz pokojnikovih obitelji, umirujuća i stvarna. Imena tih ljudi koji su bili donedavno živi i kada ih se, sada, ovako, posthumno, uzima zdravo-za-gotovo, u njihovoj rodbini...

Meni su nakon svih tih iskustava imena postala gotovo beznačajna. Sumnjam u ime koje vidim na urni, na križu, na bilo kojem nadgrobnom spomeniku. Je li iza tog natpisa uopće pospremljen i počiva li zaista onaj koji je na spomen-obilježju naveden?!

Koliko je grobova u kojima leže posve drugi ljudi. Kostii nekih drugih koji s ovima kojih su imena ispisana na grobištu nemaju baš ništa. Znam to i iz vlastita iskustva.

Premještali smo u zajedničku grobnicu neke rođake kada su protekle određene godine, da bismo oslobodili grobove za nove ukope mojih najbližih, a onda smo oca morali pokopati u drugi grob jer je umro preblizu datumu smrti majke...

Ipak, napisali smo na ploči njihova imena kao da su zajedno, računajući da će jednom tako i biti, a ni do danas nisu tako pokopani?!

Ima grobova u kojima nema pokojnika jer je umro u inozemstvu, a rodbina je osigurala mjesto ukopa kada urna dođe u rodno mjesto. U međuvremenu umrli su i ovi koji su to trebali ostvariti, a o grobu se brinu potomci koji žive ovdje, negdje podalje od mjesta rođenja, već preminulih predaka. Čuvaju grob za one, svoje, koji su se primakli odlasku s ovoga svijeta, što je i razumljivo. I, za Dušni dan, pale svijeće na tim grobovima u kojima nema nikoga?!

Drugo je pitanje koliko je ovaj posao, ovo svakodnevno susretanje sa smrću drugih, poticajno za nas – za mene, prije svega – koji smo u tome?! Suočavanje s tom neumitnošću za neke je deprimirajuće, kao što je u nekim razdobljima, početka mogega angažmana, bilo za mene. U novije doba djeluje na mene sve blagotvornije...

Eto, što ti je život?! Odvodi iz jedne krajnosti u drugu!

Suočavanje s nekim istinama ne mora baš uvijek biti traumatično!

Kada sam malo studirao životopise, pa onda i smrti drugih, pogotovo poznatih osoba, znamenitih ličnosti iz svijeta umjetnosti, kulture uopće, vidio sam i uvidio kako se ta spoznaja o prolaznosti odražavala na njih. Kako je svijest o prolaznosti utjecala na te, neke druge?!

Na neke ipak traumatično!

Dalijeva Gala mijenjala je partnere u gotovo bjesomučnom stampedu, dok se on posvećivao, doslovce neurotično predavao strastvenom radu, slikanju. Ayn Rand je morala voditi ljubav da bi uopće mogla pisati, a Katherine Millet se ševala da bi mogla upravo o tome pisati!

Na mene sve ovo, kako rekoh, ovo što radim, djeluje podosta smirujuće.

Nisam oženjen, ali mogu reći da razmišljam o tome.

Kada me pitaju što čekam, i jesam li pronašao odabranicu svojeg srca, jesam li uopće zaljubljen, obično odgovorim pozivajući u pomoć jednog Oskara. Ovaj, na kojeg mislim, Wilde, rekao je kako bi čovjek trebao uvijek biti zaljubljen, te da je to razlog zbog čega se ne bi smio ženiti!

Doduše, nije mi Oskar Wilde neki uzor. Više mi se dopada lord Byron koji je rekao da će piti dok bude imao barem jedan bubreg i

ševiti dok bude imao barem jedan testis! No, još samo da se riješim ovog dijabetesa, pa da počnem barem s polovičnim ostvarenjem, možda, Byronova gesla...

Da počnem piti!?

S curama ću već nekako izići na kraj, premda još nisam ni počeo. Nekako me koči ta pomisao da ću kad-tad morati reći gdje i što radim, a to bi ih moglo ometati. Moglo bi to – svakoj *normalnoj* djevojci, ženi – smetati da se posveti našoj vezi. Onako predano, s punom emocijom.

Tek mi je četrdeset i osma. Još ima vremena za sve, zar ne?

Zašto praviti problem ni od čega, zar ne? Ako ponešto od svega, pa i ovo sa mnom i oko mene možda i jest problematično, ali: zar nisu problemi, upravo najrazličitiji problemi za – ljude!? I to – za žive ljude!

Za sve ove ovdje, koje su ovako *zbrinuli* moji prethodnici, pa onda, zajedno s kolegama u novije vrijeme i ja, za njih više *nema problema*, je li tako?!

Ipak već sam rezervirao grobno mjesto. Na jednoj uzvisini. Zaista, moglo bi se reći: na prekrasnom netaknutom zelenom dijelu sjevera predgrađa, na proplanku, odakle puca predivan pogled na grad. Grad u kojem sam već dosad ostvario dobar dio svojih planova, snova...

Nadam se da ću ostvariti još neke?!...

Uvijek treba misliti barem malo unaprijed. Na budućnost...

Jedan od tih planova i snova jest i to: biti pokopan na mjestu s *pogledom!*...

I s predivnim pogledom iz grada na to mjesto!

Ne znam tko će tada, kada za to dođe vrijeme, proplakati na mojem grobu, tko će zaplakati i plakati za mnom, ali već će se netko naći, nadam se!? Doduše, meni jedincu neće biti mnogo, a kamoli previše, bliže rodbine, kao onima koji imaju braću i sestre, djecu. Ali, neka; već će netko biti. Kolege s posla, recimo?!

Moram im navrijeme reći, zamoliti ih lijepo, da mi na križu ne napišu Mirko. Mirko Šimić. Ne, nikako! A ni Miro, niti Miroslav. Jer, ako

ćemo pravo, to, premda me tako zovu, nije pravi podatak. Nek' to bude, recimo – ako već treba biti – u popratnoj dokumentaciji s mojim podacima, kad je riječ o podacima o meni. A na nadgrobnom spomen-obilježju nek' piše:

*Ovdje počiva
Ljubomir Šimić,
sin Josipa (Josifa) Šimića (Simića) i Ane Kaloper,
rođen 18. kolovoza...*

Iz ovih mojih snatrenja prene me poziv iz druge garderobe: – Marko! Hej, Marko! Gdje si? Trebamo te! Došla su dva nova. Pokop je poslijepodne.

Pogledam u drugu prostoriju i vidim nepoznato lice. Tko je ovaj? Je li novi?

– Tko ti je rekao da sam Marko? Ti si novi!? Je li? – upitam.

– Nego? Kako ti je ime? A, da! Oprosti! Zabunio sam se. Mirko. Da, rekli su mi da si ti Mirko. Dobro, Mirko, kažu da ćemo zajedno iskopati ove nove grobove... Prvo za jednoga, pa onda odmah i za drugog...

– Dobro je. Nije važno, – želio sam ga umiriti. – Možeš me zvati tako. Tako kako si rekao: Marko. Može, Marko, – ponovio sam.

Ovaj me malo pogleda, onako neodređena izraza.

– U redu, onda. Idemo, ... Marko!

– Moram nešto učiniti?! Nešto mijenjati, – pomislim u sebi, onako, odlučno.

– Kad jednom upoznam djevojku,... za nju ću biti, recimo, ... Ljubo.

XVIII. LILIT

KADA SU IZ POLICIJSKE STANICE POZVALI DOKTORA Josipa Marića, patologa na Odsjeku sudske medicine najbližega Medicinskog fakulteta, prvi podaci bili su vrlo šturi. Marić ih je rutinski unio u svoj dnevnik i pošao prema automobilu. Usput je nazvao službujuću odjelnu medicinsku sestru da mu se pridruži, a kolegu, specijalizanta, doktora Boška Perovića, zamolio da mu pripremi salu...

– O čemu se radi? – upita ga Perović, koliko iz puke ili profesionalne znatiželje, ali i da sazna što će u sali, od instrumenata i ostalih pojedinosti, pripremiti svojem šefu i koliki će obujam posla uslijediti.

– Ma, ništa strašno. Jedna je žena pronađena u svojem stanu. Uta-panje u kadi..., – odgovori mu Marić. – Uobičajeni postupak utvrđivanja uzroka, kolega. Mislim da nije ništa nasilno. Vjerojatno srčani arrest...

Susjedi su pozvali domara nakon neuobičajeno dugotrajnog šuma vodovodne instalacije, a iz stana se nitko nije odazivao. U zgradi s pet-šest stanova svi sve znaju i sve čuju.

– Čak mi je zapovjednik policije, Ranko, kojega je obavijestila žrtvina susjeda s istog kata u njihovoj stambenoj zgradi, uspio reći kako je žena pronađena, ne samo bez vidljivih ozljeda, nego i sa smiješkom na licu, – završi doktor Marić telefonski razgovor s mlađim kolegom, dok je u tom trenutku pokraj automobila upravo stala žena u plavoj odori. Doktor Marić otvori vrata *peugeot*a medicinskoj sestri Almi.

Jutro je izgledalo sneno. Činilo se da je jutros dan pospaniji od nekih ljudi. Koprena niske izmaglice nadvila se nad čitavim gradom uronje-

nim u kasnu jesen. Prvi budni ljudi bili su oni koji su krenuli u novo jutro iz prigradskih naselja i već opskrbili gradsku tržnicu a zeleno obojeni autobusi, premda poluprazni, već voze gradom prema voznom redu...

Stajala je pred zrcalom. Svjetlo joj je padalo na lice, ramena. U ovo doba jutra nužno je u kupaonici upaliti svjetlo. Zimi, pogotovo. Već u proljeće, a onda osobito ljeti, to je nepotrebno. Dan je znatno ranije. Čak i u proljeće, negdje potkraj travnja i u svibnju, u ovaj sat već pritvara škure, kada sunce upre svojim zrakama i uđe u ovaj prostor njezine intime. Ljeti ih u ovo doba jutra već drži posve zatvorenima. Sunce se rano propinje na istočnom nebu a baš njezin prozor okrenut je tako da gleda na tu stranu svijeta.

Nakon umivanja, kada joj se vid posve razbistrio, promatra ruke, vrat.

Budila se lako i rano jer je isto tako, kao i prethodne večeri, rano odlazila u postelju. Uobičajila je odspavati najmanje sedam sati. Vjerovala je da je dobar san koristan i za dobar izgled. A ženama je to uvijek bilo i ostalo značajno: dobar izgled.

Posljednjih je godina radila samo poslijepodne. Uvrstili su ju skupinu kolega i kolegica koji su bili pred odlazak u mirovinu...

Koliko god je svojem izgledu polagala pozornost, kupovala ponajbolje kreme, prakticirala svakodnevno višesatne šetnje, odlazila na vježbe *pilatesa*, svejedno – vrijeme je činilo svoje.

Kada bi ju netko koga susreće rijetko upitao za njezin privatni život, ima li obitelj, a taj tko bi to upitao bio joj je očito nekada davno malo bolji znanac ili znanica, dovodio ju je u neugodnu situaciju. Taj je sebi zaista dopuštao pitanja što su je ostavljala bez riječi, s laganim crvenilom na licu što bi ubrzo nestalo, ali su odgovori bili odrješiti.

– Ne, nemam obitelji. Sama sam..., – odgovarala je.

Usljedio bi kratkotrajan muk, a onda nastavak razgovora:

– Pa, to ti je najbolje, Ljiljo! – rekao bi taj netko tko je već postavio pitanje što ga nije više mogao posrkati natrag, a mislio je na ovakav način popraviti uprskano.

– Pa, kad je to bolje, ili najbolje, kako veliš, jesi li i ti tako,... bez obitelji? – uzvraćala bi, da se malo i zlurado osveti.

– Ma, dobro, nisam. Imam dvoje... I baka sam, znaš?! Ali ponekad bih htjela biti malo sama, pa da, kao ti, mogu isplanirati dan kako hoću! A ne kako drugi hoće, znaš?!

– Hajde, hajde! Svatko živi kako misli da je dobro, da je to želio... Uostalom, normalno je imati obitelj, – nastavljao bi se razgovor i pomalo kurtoazno završio. Oboje ili obje, tko bi ju bilo kada i bilo gdje ovako susreo i postavio takva slobodna i neumjesna pitanja, ali tko bi znao da će to ispasti tako, nastavljali bi svatko svojim putem, osjećajući malo kiselosti u ustima. Ili pokislosti za tjemenom...

Gledala je vrat na kojem su se vidjeli tragovi vremena, godina, potom joj pogled pođe prema ramenima; kao da su se malo spustila, oba ramena, ali lijevo možda malo više od desnoga...

Čovjek ionako nije savršeno simetrično stvorenje, ali ovo dosad nije zamjećivala. Pogled joj pođe prema grudima, pa potom na trbuh... Nije se prečesto uspoređivala s drugima, bilo sa stvarnim osobama ili likovima iz književnih djela koji bi joj prema bilo čemu mogli biti slični ili bliski, ali su neke asocijacije bile neizbježne. Sjećanja, pogotovo.

Ponekad bi u mašti stvorila čitave zaplete, uzbudljiv tijek fikcionalnih priča, kojih se ne bi postidjeli ni ponajbolji novelisti. Nije nikada, ništa od toga iz svojih maštanja, poželjela i ostvariti. Premda je znala da bi bila mogla. Nekada, zasigurno?!...

Nije razarala tuđe brakove, premda je to svojom ljepotom, tada, koju godinu ranije, lako mogla činiti. Taj oblik destrukcije preusmjerila je prema sebi. Nakon višegodišnje veze, što je za Damira bila možda i nešto pomalo i obično, za Ljiljanu je on bio ljubav njezina života. On je za nju zaista to i bio, ali je tada već Damir bio zaokupljen svojom bolešću. Nije joj dugo htio o tome ništa reći, a tako će biti – odlučio je odmah po saznanju opake, šokantne dijagnoze – dokle god to bude mogao skrivati. Ne samo pred njom nego i pred drugima. A skrivao je to pred svima. Na poslu je rekao svojem prvom nadređenom kolegi

u projektnom uredu u kojem se bio zaposlio odmah poslije studija arhitekture u Zagrebu.

Ljiljana mu nije bila prva ljubav, kao on njoj. Znao je ljeti, prije nego je susreo Ljilju, doživjeti kratkotrajnu romancu, kakve su u ovakvim ljetovalištima bile često moguće. Bila je to za mnoge ovdašnje mlade ljude svojevrsna inicijacija na prelasku iz dječastva i ranog momaštva u status muškarca.

Bile su to i, na posve određen način, zajamčene tajnovitosti toplih ljetnih noći u kojima se ulazak u razdoblje muževnosti, označen i pokatkad uspaničenošću i nedoumicama, lako skrivao od svih drugih, posebice od vršnjaka, a kasnije lako zaboravljao. Smatralo se to nužnim korakom u vremenu odrastanja. Ovo romantičarsko poimanje odrastanja poprimalo je u iskustvu pojedinca značajke što su se jednostavno nazivale prvom ljubavlju. Prava prva ljubav vjerojatno se trebala dogoditi i događala se većini mladih tek kasnije, ali tada su već bili pripralni nakon tog ljetnog iskustva rane mladosti hiniti stannovitu muževnu otpornost na moguću sluđenost od onog najljepšeg u svemu, zbog – zaljubljenosti.

Damiru je tako Ljilja bila bitna, ali ne toliko značajna da bi zbog nje izgubio glavu. Glavu će izgubiti zbog obične i prozaične – leukemije. A Ljiljana će izgubiti mladost. A, onda, kasnije, nakon toga, i sve preostale dobre, bolje i najbolje godine svojega života.

Tek kada je morao početi izostajati s posla radi terapijskih tretmana koji su postajali sve teže podnošljivi, pa kada su Damirovi roditelji počeli zapitkivati Ljilju primjećuje li na njemu neke promjene, rekao joj je najkraće ono šokantno o svojoj bolesti. Bio je hrabar, a takvim je zapravo i želio izgledati pred njom, znajući što joj znači on i njegova ljubav. Želio ju je što manje opteretiti svojim stanjem. Tek joj je tada postalo jasnije zašto je već odavna izbjegavao i spominjanje vjenčanja, pa onda i razgovore o djeci...

Bolest je postala sastavni dio njihova života, ali ne toliko i mogućih razgovora. O mnogočemu što je moglo biti povezano uz njegovu bolest oni su radije – šutjeli. Tek bi povremeno ponešto o tome, naglas:

– *To je suludo s tim terapijama!* – znao bi reći, nastojeći da to sličī dosjetki. – *Zamalo te ubiju da bi ti spasili život.*

Nakon određenog vremena nije više ništa skrivao pred Ljiljom, ali je želio poštediti roditelje. Sjećao se dobro kako su komentirali razne događaje u njihovu gradiću kada bi se dogodila nesreća ili neka bolest, pa je roditelj morao pokopati svoje dijete. To nikako nije normalno! I – nije pošteno, – govorili su Damirovi majka Katarina i otac Marijan. – Zašto je Bog tako okrutan? Ali, što se može? Nema tu reda. Nikad se ne zna kada će netko od nas i tko će prije, – pamtio je takve razgovore u svojoj obitelji, čime bi majka i otac završavali svoja glasna razmišljanja o tome.

Damir je svoje posljednje mjesece i tjedne ulaskom u terminalnu fazu bolesti dočekao tako da su se njegovi roditelji, Katarina i Marijan, samo našli pred tom spoznajom kao pred crnim zidom.

U tom su se razdoblju najtežih emocija u kojima se pripremao rastanak s njihovim jedincem, kojega su podizali s najpredanijom roditeljskom ljubavlju zdušno i posvećeno samo jednom cilju – da bude dobar i pošten čovjek – u najvećoj mjeri sada oslanjali na Ljiljanu. Ona im je bila jedini tihi posrednik u emocionalnom premošćivanju ponora što je nastao između njih i Damira, a pogotovo u komunikaciji između njih i njega, što je on sveo na najmanju moguću količinu kontakata, samo da ih ne rastužuje još više nego su bili tužni i suočeni sa surovom stvarnošću...

A kako je bilo njemu? Znao je samo on.

Nije nimalo lako živjeti na način da nastojiš ne razmišljati o sutrašnjem danu, jer ne znaš kako će izgledati i što se sve ružno – pa i ono najgore – u njemu može dogoditi. Mnogima je u to doba mladosti, momaštva i djevojaštva, pa onda i zrelije mladosti, svojstveno maštanje i stvaranje planova o sutrašnjici, a oni su tražili načine da barem nakratko pobjegnu od razmišljanja o tome. Pobjeći pred mislima o najbližoj a kamoli nešto udaljenijoj budućnosti, – bila im je sve češća preokupacija. Trebalo je snage živjeti na takve načine. I to u godinama što bi trebale biti najbolji dio života, kada je sve kako valja!

Ljiljani je trebalo vremena da shvati zašto je odbijao razgovarati o mogućem vjenčanju.

Nedugo nakon što su se upoznali, saznao je za svoju bolest, a nakon toga nikako nije želio da ju učini mladom udovicom. Bila je u trideset i drugoj kada je Damir umro, nakon treće godine bolovanja i nepune četiri godine njihova poznanstva. Da, za njega bi se to tako možda moglo i reći, o godinama poznanstva. Ali za nju je to bilo vrijeme velike zaljubljenosti što, pak, nije bilo, kako bi se to očekivalo, popraćeno velikom srećom, nego velikom tugom, dugim besanim noćima i molitvama da se spasi od neminovnog i preranog kraja.

Ostavilo je to traga. Više u njezinoj duši nego što je to, tada, moglo biti vidljivo na vanjštini.

Naučila je živjeti s tim. Sa svime time. Ostala je sama. Odradila je svoje radno razdoblje profesorice povijesti i geografije. Vjerojatno, za mnoge kojima se mogla dopasti kao žena – a takvih je zasigurno bilo – činila se nedostižnom. Za one koji su znali za njezinu nesretnu ljubav, sve je to bilo i razumljivo, njezino povlačenje u sebe, a za one druge koji nisu ništa znali – dok ne bi saznali – bila je osamljena, tajanstvena lijepa žena.

I sada, dok je stajala pred zrcalom, uočavajući sve očitiije znake protjecanja vremena, u svojoj šezdeset i drugoj, razmišljala je o načinima na koje je nastojala mnogošto od svega toga racionalizirati.

– Ljepota je prolazna, – mislila je i tješila se na neke svoje neobične ali i obične načine. – Dobro je poneka načela preuzeti i iz drugih naroda i drugačijih vjerovanja i gledanja na svijet i sve oko sebe, – sugerirala je sebi. – Eto, ako okrenemo tu tvrdnju – i tu istinu, uostalom – da je *ljepota prolazna*, pa ustvrdimo da je *prolaznost lijepa*, mogli bismo mnogo toga doživljavati drugačije, – razmišljala je Ljilja. – Uostalom, prolaznost i prolaženje ovoga nemilosrdnog vremena pomoglo mi je da se naučim nositi s gubitkom mogeg čovjeka, kako je nazivala Damira još dok je bio živ, tako da to sve bude donekle podnošljivo. I on je naučio i sebe i nju kako se nositi sa saznanjem o neumitnosti kraja. Kraja života.

– I neka mi nitko ne govori o tome kako je smrt sastavni dio života, – razmišljala je dalje – kada u toj smrti više nema ni trunke života!

I, zaista, taj *zenbudistički* način gledanja na život kao patnju, omogućio joj je da se suoči sa stvarnošću u kojoj je patnja i njezina svrha, upravo svrha te patnje, bila motiv da se lakše nosi i s patnjom, i s tugom.

Ljepota jest prolazna, ali i prolaznost može biti lijepa, – ponavljala je u sebi.

Nastojala je gledati sebe u slijedu svih ovih godina i, uopće, protjecanja vremena. Vrijeme kao svojevrstan fenomen koji nitko nije umio potanko objasniti, pa onda niti posve razumjeti. Za nju je vrijeme, u stanovitom smislu, nakon Damirove smrti, jednostavno stalo. Ona jest nastavila živjeti, ali to je nekako bilo u svrhu trošenja dana i godina što su trebale protjecati prema mogućem odlasku. Odlasku za Damirom. Radila je u školi, s djecom, i dalje korektno. Bila je poznata prema svojem osobitom tumačenju povijesti i događaja iz prošlosti na način na koji su rijetki njezini kolege držali nastavu. Djecu nije opterećivala datumima i godinama povezanim uz neke povijesne događaje. Značajnije joj je bilo da se tijekom povijesti ogleda u razumijevanju i međusobnom povezivanju povijesnih zbivanja, uzroka pojedinih događaja i pojava.

Tako se znalo kako nije inzistirala na tome da djeca nauče napamet godinu 1453, kada je pao Carigrad, ili da je Kolumbo 1492. otkrio američki kontinent, ali je cijenila povezivanje tih događaja, te činjenicu i tendenciju povezanu s tim, da je izum tiskarskog stroja, pa otvaranje prema enciklopedičnosti u to doba potaknulo renesansu. Kod nas, pak, s tim u vezi i pojavu Petra Hektorovića, Petra Zoranića i Hanibala Lucića, čiji se književni izričaj može svrstati u pravi ideal renesanse.

Bila je uvjerena da se u povijesnom slijedu razvitka civilizacije mora gotovo redovito rađati značajan ingeniozni pojedinac. Tako je nakon smrti Galilea odmah rođen Newton, a ovaj je, premda rođen kao nedonošče, te na svijet došao dočekan sa skepsom, unatoč svemu tome postao jedan od najvećih znanstvenika u povijesti čovječanstva.

Newtonova fizika dominirala je svjetskom znanošću, sve do pojave Einsteina i njegove specijalne teorije relativnosti...

A to famozno vrijeme, o kojemu je – s vremena na vrijeme?! – ipak morala razmišljati, kao žena prije svega, nisu mogli razumjeti ni najveće glave svojega i ovoga našeg doba. Spengler je, primjerice, znao reći da nikome nije dopušteno postavljati pitanja o vremenu kao fenomenu i fizikalnoj pojavi. Feynman je izričito odgovarao kako mu neka nikako ne postavljaju takva pitanja jer je odgovor nemoguće naći. Adorno je govorio da živimo u vremenu raspada iskustva. Pavlovljevi pas je nakon zvuka zvona znao, zapravo osjećao je, da će potom uslijediti dobivanje hrane, pa je kod njega počelo jako lučenje sline. Ali pas nema pojam o vremenu, ni o tome što je prije, a što poslije.

O vremenu i njegovu protjecanju napisane su odlične studije i snimljeni su sjajni filmovi. Autor svjetskog bestsela *Kratka povijest vremena* je Stephen Hawking, prema kojem je snimljen i film.

Ljudi su pronašli načine i instrumente kako mjeriti to nemilosrdno, neshvatljivo i nepojmljivo vrijeme?! Vrijeme mjeriti – vremenom?! To je jedini fenomen što se nastoji postaviti sam prema sebi i mjeriti sam sa sobom?! A to je i apsurd i paradoks, – razmišljala je Ljiljana.

Njezini su je učenici i voljeli i respektirali. Nekima je bila i na posve određen način na koji žene vide adolescenti i privlačna, ženstvena, erotična. U toj svojoj osamljeničkoj nedostižnosti i tajanstvena, zagonetna.

Nekidan razgalio ju je nakratko susret s jednim njezinim bivšim učnikom. Nije ga odmah prepoznala. Odrastao je od kada ga je prestala viđati, od onih srednjoškolskih godina. Živi negdje u inozemstvu, sjetila se i prepoznala ga čim je zaustio prve riječi. Nakon prvih nekoliko rečenica prisjećanja na doba školovanja, razgovor je otišao u nešto posve drugo...

– Profesorice, mogu li vam nešto reći?

– Izvoli, reci, Darko! – odgovori mu Ljiljana potiskujući uskoro iznenađenje nastavkom razgovora.

– Znete, ono što sam ponekad činio, ...one nestašluke, onih godina, činio sam najviše stoga da me vi primijetite. Da me vidite, uočite. Ali, ... ne znam jeste li tada to, uopće, tako bili registrirali?! Najradije sam pratio vaša predavanja. Vaše satove. Možda, ...i zbog načina na koji ste radili s nama, ali i stoga što ste vi bili posebni..., – jedva je uspio izreći. Ona se nije dospjela ni snaći da bi bilo što uzvratila, a on je nastavio.

– Nadao sam se, stalno sam se nadao da ću vam jednom moći reći ovo što vam sada govorim. Evo, ukazala bi se prilika i ne želim to propustiti, – nastavi on. – Zavidio sam i vašem momku, kasnije, mnogo kasnije, kada sam čuo da ste s Damirom. Bilo mi je žao kada se ono s njim dogodilo...

Ne zamjerite što vam sve ovo sada govorim ovako, na ovakav način, ovdje, ali tko zna kada bih opet to mogao učiniti, ako ne kažem sada?!

Ljiljana se malo pribrala, nastojeći koliko-toliko hiniti ravnodušnost, premda joj nije bilo svejedno što čuje. Okrene razgovor u drugom smjeru.

– Imaš li obitelj, Darko? – upita ga izbjegavajući nastavak njegova dotadašnjeg monologa.

– Supruga i ja smo sami. Ona mora na još nekoliko tretmana, pa se nadamo i djetetu, – reče nešto tišim glasom.

Kada su se rastajali, on se okrene, i to u trenutku kada je već zamalo krenuo svojim putem:

– E, da vam kažem još i ovo! Svi su vas zvali Lili, je li? To znate, zar ne?

– Da, znam, – potvrdi ona.

– Jasno, ali ja sam vas, onako, samo za sebe, zvao – Lilit. Znete? I još je – i dandanas – u vama nešto iz onih godina. Nešto, ... nešto demonsko, da znate, profesorice!

Ona zastane. Nastojala je prikriti iznenađenje ovom posljednjom rečenicom svojeg bivšeg učenika.

– Šališ se, mladi čovječe. Ili, činit ću se kao da nisam čula, Darko, – reče, ali je bilo vidljivo da joj je godila ova njegova iznenadna evokacija. Usporedba. – Uostalom, vrijeme nas mijenja. Sve nas mijenja, zar ne? I ja sam tebe prepoznala više prema boji glasa. Nego prema izgledu, – zaključi Ljiljana.

Ono s prvom Adamovom ženom, Evinom prethodnicom, bila mu je vjerojatno opsesija u adolescentskoj dobi, koje se možda upravo u ovom susretu uspio, napokon, posve osloboditi. – Ali, pomisli Ljiljana, to što ju je, tu demonsku Lilit, Bog prokleo, činilo joj se i ranije – a pogotovo proteklih godina i opet sada – da su obje, i ona, Ljiljana, kao i Lilit, dijelile vrlo sličnu sudbinu...

Željela je Damiru biti prva ljubav, kao što je on bio njoj. Nije se nikako moglo usuprot kronologiji. On je bio pet godina stariji pa, očekivano, toliko i poneki koračaj u iskustvenoj prednosti pred Ljiljanom.

Stajala je i dalje pred zrcalom...

Protjecanje vremena žena vidi najbolje na – sebi. Na licu. U očima. I oko očiju. Na kopcima, podočnjacima... Eto, upravo je vidjela novu boru! Nije ni čudo. Nakon svega što je doživjela i proživjela s Damir-om. U te dvije godine njegove bolesti, netko bi možda rekao, ostarjela je punih deset! Ali, neka! Ona je bila s njim. Živjela je s njim i bila uza nj do posljednjeg trenu...

U razdobljima tuge kad nije znala kako se othrvati tom stanju, a kamoli kako se nositi s time, te dok se pitala može li u tome uopće uspjeti, željela je umrijeti.

Poželjela je da se razboli, i to od neke teške bolesti od koje se čak niti dugo ne boluje nego se od nje brzo umire, pa da na taj način u toj neutješnoj boli, nakon gubitka njezina čovjeka, bude opet njemu blizu...

Ali, kao da ni u tome nema milosti: *bolest ne dolazi na one koji bi najradije da umru!...*

Razmišljajući tako o sebi, o Damiru, pomisli kako bi ovog trenu mogla umrijeti sa smiješkom na licu misleći na to da će ga nakon što ode s ovoga svijeta ponovno susresti...

I da ju on negdje čeka. Tolika ljubav, pogotovo s njezine strane, pa niti njegova, nije mogla nestati! Nestati, samo tako?! Pretvoriti se u nešto drugo. U što, uostalom? – upita se.

Bila je već naučila da joj je u takvim raspoloženjima najlakše upomoć pozvati fikciju. Uvijek kada bi željela olakšati to svoje stanje. Uostalom, zar nije u fikciji često mnogo više smisla negoli što je stvarnost smisljena i logična?!

Na taj način živjela je svoj život i dalje – s Damirom...

Premda su od Damirove smrti prošle godine, vrijeme ne mijenja ništa, zaključila je. Znala je to. Uvjerila se već tijekom svih ovih godina...

– Sretnom čovjeku sat ne otkucava, – pomisli na staru njemačku poslovicu i pođe prema – kadi...

XIX. POČETAK

TKO ZNA BI LI GENIJALNI KLARINETIST BENJAMIN Benny Goodman ostvario svoju izvanserijsku glazbenu darovitost da nije živio u isto doba kada i jednako tako talentirani instrumentalist, skladatelj i *band leader*, kolega po instrumentu, Artie Shaw. Međusobni profesionalni rivalitet dvojice čarobnjaka na klarinetu stvorio je uvjete za neprekidno napredovanje i međusobno sustizanje, natjecanje u naizmjeničnom pretjecanju.

Može li se, ipak, glazbenik, za kojeg se zaista moglo reći da je rođen za to umijeće, za tu umjetnost, a takav je bio Artie Shaw, ikad zasititi glazbe? Tko zna bi li planetarno popularna Artiejeva skladba *Begin The Beguine* postala kasnije i simbolično presudna za kraj njegove karijere?! Za potpuno povlačenje jednog od najvećih glazbenika dvadesetog stoljeća! Jer se *izrodila* u svoju suprotnost?! Skladbu *Počnimo* *begin* toliko su tražili od Artieja da ju izvodi, da je odlučio posve napustiti glazbu i posvetiti se književnosti. *Početak* kao kraj!

Na ulazu u stambenu višekatnicu, u zapadnom dijelu grada, nisam očekivao da će Celesteov stan biti odmah tu, u prizemlju. Prvi put sam mu u posjetu.

Čuo sam da je već dulje bolestan.

– Oho, čo! Neka te vidin i pul mane! – reče mi odmah, još dok sam stajao na vratima njegove dnevne sobe do koje me dopratila njegova supruga Sabrina. Bio je za stolom, u bijeloj košulji s dugim rukavima, pomalo nemarno počešljane ionako već odavno rijetke kose, u hlačama modre boje kao da su dio radničkog kombinezona kojem su odrezani *tregeri*. Ne ustajući pruži mi ruku...

Pouzdao sam se već odavno u prvi dojam u procjeni nečijeg stanja, posebice zdravstvenog statusa, promatrajući vanjštinu čovjeka. Ovdje sam, već prema njegovu struku i preširokim hlačama, mogao zaključiti

da je maestro oslabio, a to da je nekad bio krupniji, punašniji i u licu, dobro sam se sjećao.

Susretali smo se nekad na koncertima i nastupima na kojima je vodio svoj revijski orkestar. Sve dok je mogao normalnije disati svirao je i trubu. Pozaunu rjeđe, ali mogao ju je uzeti u ruke i prinijeti ustima kad god ga je neka skladba svojom strukturom na to potaknula. Kasnije je bio ostao samo za klavijaturama...

Otkad mu je astma skratila dah na disanje, što je više bilo nalik dahtanju, nisam ga vidio. Držao se kuće. Pisao je aranžmane za druge orkestre...

– Sve je manje posla, stari moj! – počeo je o sadašnjosti i trenutku u kojem svjedočimo novim trendovima i u glazbi i u posvemašnjim manifestacijama života našeg svakidašnjeg. – Ćo, svi imaju CD-e u kućama, stanovima, u autima! Još ih niti ne kupuju, nego ih *sprže*, to znaš, je l' tako?!

Bilo je to više retoričko pitanje na koje je Celeste ionako znao odgovor. I moj i bilo kojega drugoga mogućeg sugovornika, da je i bio u ovom trenutku pored mene.

Donio sam mu šteklu cigareta za koje sam mislio da ih još uvijek puši i bocu starog vrhunskog vina...

– Ćime vas moremo ponudit'? – upita me Sabrina.

– Ne brinite, hvala! Neću ništa. Možda kasnije..., – zahvalim, a ona se tiho okrene i opet prione nekim sitnim poslovima uz dio stana povezan uz kuhinju.

Nekada smo se – maestro i ja – viđali češće, posebice u ono vrijeme kada je uglazbio moje stihove o mornaru, ostarjelom mornaru koji sada, poslije svih godina – nakon što je svakodnevno satima znao sjediti na rivi – onedavna, otkako ne može ni do gradske luke, sjedi pred kućom i gleda u more...

– Eh, vidi, bogati!? Pa, ti ne znaš da ne smin više ni pušit', ni pit'!? Ha, ćo?! Nisi znal? – upita me uz smiješak, što je pokazivalo da se već pomirio s tim novim regulama u životu pod stare dane. – Nismo se dugo vidili, e?!

– Da, nisam znao, maestro! – rekoh uz ton što je dao naslutiti da se ispričavam i da mi je žao, i to što nisam znao da je bolestan i što nisam već ranije navratio k njemu. – Ali, dobro ste vi, koliko vidim i kako mi zvučite, – želio sam malo omekšati trenutačnu situaciju s ovom uzajamnom dobrodošlicom.

– Daj, daj! Nemoj me tješiti, čo! Pjesma je došla do kadence, ma vidiš, ča ne?! – ostao je dosljedan stari maestro. – Refren smo odavno otpivali, ha?!

– Još ćete vi..., – zaustio sam, pa odlučim poentirati na način na koji je u takvim trenucima možda najučinkovitije, *u sridu!* – Maestro, – rekoh gledajući ga u oči, – vi još niste zaokružili svoj mjuzikl, svoju muzičku storiju! Niste još odsvirali sve svoje note, znajte to!

– Daj, daj, prijatelju! Moja muzika je *tempi passati*, razumiš, čo, ha?!

– Uostalom, znate itekako, da će vaša muzika ostati i onda kada nijednog od nas, pa ni od nas dvojice, nikoga, ovdje više ne bude!

– E, čo! To si lepo rekao! Muzika. Muzike će bit' i kasneje, ča ne?! To, to si rekao ko da si pjesnik, a jesi, bogami jesi pjesnik, čo, ha?!

– Maestro, možemo li se nešto dogovoriti? Što mislite? Može?

– Ha, ča predlažeš? Ča 'oćeš reć', ha?

– Da više ne govorimo o ružnim stvarima. O smrti, recimo, ni slučajno! Muzika je nešto što je plemenitije i od života, ... a i od smrti, slažemo se, je li?

– Ha, čo, kad ne moreš to ni izbjeći, je l' tako? Muzike je bilo i muzika će bit i kad se rodiš i kad partiš, nego ti si se neč 'otel, kad si se odlučil doć, ča ne, čo, je tako?

Uto na vrata netko pokuca, a Sabrina se odmakne od kuhinjskih poslova uz koje je bila na svega pet-šest koraka od stola za kojim smo čavrljali na ovaj beskoristan način, ali ipak s nekim smislom. Sa smislom o besmislu...

Otvori prva, ulazna vrata stana, a u *degažman*, predsoblje, uđe klinac od sedam-osam godina. Već u idućem trenutku bio ja na vratima

dnevne sobe. Čitav Celesteov stan bio je sastavljen od dnevnog boravka s blagovaonicom i kuhinjom, te vjerojatno jedne spavaće sobe u koju se ulazilo iz boravka. Stan u kojem nije bilo mjesta za još jednu odraslu osobu. Stoga je njihova kći, Karolina, otišla čim je završila srednju muzičku školu. Sada je već godinama u Italiji. Udana i majka je dvoje djece. Suprug Anselmo, Talijan, radi u graditeljstvu i, kao ni mnogima u toj branši, ne cvatu mu ruže, ali očito je da njih dvoje prevladavaju sve to što izvana ne izgleda osobito dobro...

Navrate u Rijeku od zgrade do zgrade, a to znači za poneki blagdan ili školske praznike i provedu desetak dana ljeti, smješteni u nekom stanu Karolinine prijateljice koja živi sama.

Klinac je stajao na vratima koji trenutak dokle ga Celeste ne pozove da priđe stolu.

– Robertino, sidi!

– Ovo je moj prijatelj, Andrija, – rekne maestro dječaku. – Radi na radiostanici. Novinar je i napisao je nekoliko dobrih tekstova za uglazbit', znaš? Ali, ne zna note...! Čo, tiboga! Ti si već bolji od njega, znaš, mali!? Ja sam mu uglazbil jednu stvar i nije loša, da znaš?!

Dječak se još nije ni snašao, a već je dobio toliko informacija da mu nije bilo jasno kako će to teći dalje...

– Sidi! Samo sidi na miru! Mi ćemo još malo počakulat', pa ću onda s tobom, a? Moremo tako, ha?

– Dobro, maestro, – odgovori dječak, a kad sam mu pružio ruku da se i formalno upoznamo, rekao mi je da se zove Robert. Maestro ga je od milja nazvao umanjenicom od njegova imena.

– Mali uči note i svira harmoniku. Dobar je. Bit će neč od njega, koliko vidin!..., – nastavi maestro objašnjavati svrhu dolaska malenog Roberta. Robertina. – Malo ih je ki 'oće tako, sistematično, otpočetka. Učit' note, pa onda tek svirat'..., – objašnjavao je maestro Celeste.

– Ma ti, čo, siguro imaš još neč zač si došal do mane, ča ne? Nisi me došal samo videt, ha? – obrati mi se opet maestro.

– Ne, ne, nije ništa drugo nego sam čuo da ste ... da ste malo, – počeo sam izvlačiti odgovor.

– Da san jako bolestan, – reci pravo, ha!? Je tako, ne? – nije se dao.

– No, no, već kad inzistirate... imate pravo, – počeo sam sada drugačije i posegnuo u unutarnji džep sakoa. – Imam nešto što bi vas možda moglo zanimati...

– Ča je to, tiboga?! Ha?

Izvadim list papira na koji sam već ranije, a bit će i koji mjesec, napisao kratak tekst iz kojeg bi se mogao napraviti libreto... Dok sam počeo otvarati presavijeni list papira, dječak je, valjda potaknut mojim pokretima u džep i vađenjem lista papira, također iz svojeg džepa izvadio bijelu kuvertu i polaganim pokretom ruke stavio na stol. Celeste ga pogleda.

– Ča je to, mali, ha?

– Ovo Vam, šalju tata i mama, – odgovori potihom Robert. Robertino, kako ga je maloprije nazvao maestro.

– Aha, – pokaže maestro da je razumio i podigne glavu prema Sabrini.

– Rina! Prinčepesa, hodi, zami ovo! – dovikne Sabrini maestro.

Sabrina, skidajući pregaču sa struka, dvama-trima koračićima pređe iz kuhinje u dnevni boravak i uzme sa stola kuvertu, a maestro se opet posveti mojem listu papira. Čitao je preko naočala jer mu one očito služe samo za gledanje na daljinu. Potrajalo je to minutu-dvije...

– Ni loše, ne! – odgovori mi i nastavi: – Samo znaš, ja ti više nis' za ovo delo. Za ovako vele komadi. Ovo bi bila opereta, čo? Znaš?

Vidio sam iz te prve reakcije da je u svega nekoliko trenutaka uspio dokučiti neke od mojih motiva, zamisao i fabulu što se nadograđuju uz ideju za, recimo, mjuzikl.

– Da, da, moglo bi se uklopit' dosta toga ča je karakteristično za ovaj kraj. Karneval uz malo povijesti, turizam isto tako...

– Uz dobra tri songa, maestro, kako se to radi, bila bi to prihvatljiva muzička storija iz života u Primorju, nekad i sad, na primjer, što kažete?

– Bi, čo, bilo bi to dobro, dobro zamišljeno, čo, ali ja ti više niman force, prijatelju moj!

Sabrina se nastojala neopazice izvući iz prostora u kojem smo svi četvero bili već više od pola sata i zamalo je u tome i uspjela. Registirao sam to njezino tiho izlaženje iz sobe pa onda i iz stana ne pokazujući da ju vidim... Maestro je već ponovno obratio pozornost na Robertina.

– Mali, napiši skalu. Celu oktavu, od *ce* do *ce*, me razumeš, a onda na svaku notu stavi još jednu za tercu višu. More to, ha? Se neka bude, jasno, u *ce*-duru...

– Dobro, maestro, – prihvati se dječak zadatka i počne pisati u kajdanku što ju očito redovito nosi i donosi na ove satove maestra. Celeste se vrati našem razgovoru.

– Samo tri songa, tri dobre pisme, tri – kako reku – muzička broja, ha? Ha-ha!

– Da, osim ovoga što bi išlo između, kao prelazi i recitativi, naracija..., – nastojao sam da sve to u ovom našem prvom razgovoru izgleda što jednostavnije i naizgled lakše. Ako se i kada se Celeste prihvati posla, moglo bi se još ponešto i nadograditi, – razmišljao sam dok je maestro gledao u moj sažetak tekstualnog prikaza komada i istodobno pogledavao na ono što piše Robertino.

– Sada, mali, to transponiraj u *de*-dur! Ča ima *de*-dur, mići? To znamo, je l' tako?

– Dvije povisilice, maestro.

– Tako je! Bravo, mići! Znaš, vidin da znaš, – bio je zadovoljan stari i to je želio naglasiti kako bi ujedno bio i poticaj dječaku. Mali prione rješavanju novog zadatka.

Čekao sam da se vrati temi što je mene zanimala, ali i da se usredotoči na to.

– Maestro, ništa nas ne obvezuje i ne tjera na žurbu. Ne vezujemo se budućim libretom ni na kakav datum u našem kraju, ni na blagdane, bilo vjerske ili državne. Kad bude sve gotovo dat ćemo sponzorima, pa neka vide, nalaze li u tome svoj interes, je li tako? – htio sam sve to učiniti praktičnim i ostvarljivim.

– Aha, da! Tako se to danas reče: sponzori, čo, ha, tiboga!? Je, je! Sponzori, sponzori nan delaju o glavi, čo??

– E! Drugačije ne ide, – potvrdim, dok je maestro pogledao što radi njegov učenik.

– Dobro je, dobro. To je de-dur! Bravo! A sad hodi uzmi harmoniku i topli prste, mići! Samo budi malo tiši, dok mi ovdje čakulamo, – upozori ga obazrivo. – Kasnije ćeš se razmahat', ča ne?

Robertino poslušno odmakne stolicu i pođe u kut sobe prema kovčegu s harmonikom...

Celeste Mohoričić bio je od najranijeg djetinjstva posvećen glazbi. Počeo je od rane mladosti, još kao dijete i dječak, vjerojatno znatno mlađi od ovoga svojeg učenika ovdje, danas. Počeo je uz oca koji je bio u gradskom puhačkom orkestru. Otac, Ivan, svirao je nekoliko instrumenata – trubu, pozaunu, rog... Kasnije se prihvatio i posla kapelnika, pa je orkestar preuzeo voditi i profesionalno. Noću bi raspisivao note za pojedine skupine instrumenata, a u tome mu je vrlo rano, još kao pučkoškolac počeo pomagati i sin, Celeste. O tome sam u nekim ranijim prigodama znao čuti ponešto iz njegovih sjećanja. Očekivao sam i u ovoj prigodi barem kraću evokaciju na to vrijeme...

– Od glazbe – kako ti još uvijek voliš reć: muzike, je l' čo? – moglo se nekad lepo živeti, znaš, stari moj?! Moj otac je mogao. Mi troje živeli smo od njegove svirke i dirigiranja, ha?

Do danas napisao sam tone harte i raspisao aranžmani za brdo štrument, za čudo orkestri, ali niki niš ne prijavljuje za autorska prava, niki niš ne plaća, – požali se maestro. Kapelnik, dirigent bez orkestra.

– Sreća da ovako neki klinac još 'oće učiti' note ili neki štrument, e?!

Sabrina se jednako tiho, kako je onda bila izišla, nastojala i vratiti u stan, ali nije ni u tome uspjela. Vidjeli smo je kako nosi vrećicu punu povrća, voća, kruha...

Shvatio sam mnogo toga. Potvrdile su se riječi maestra, kako nije lako živjeti s jednom mirovinom, i to od nepunog razdoblja plaćanja mirovinskog, jer se lijepi broj godina nije ni prikazivao službeno kao zaposlenik. – *Ćo, ki je tada mislel da će vreme tako brzo pasat i da ćemo tako brzo doforat, ostarit?! Ha, čo?* – znao je reći kada je već bio umirovljeni glazbenik i glazbeni pedagog.

– Moran sad maloga zet malo na red, – obrati mi se želeći mi dati do znanja da je ovo s dječakom posao od kojeg gotovo financira život u starosti.

– Dobro maestro. Vidjet ćemo se mi još. Neka vam ovo...

– Da, neka ovo bude kod mane! Čemo videt! ‘Oću, malo ću razmislet o tomu ča si mi rekal...

– Bit će to dobro, vidjet ćete, – želio sam mu na rastanku nametnuti barem nešto optimistično...

On je htio ustati da me isprati, ali je Sabrina bila brža i u idućim trenucima odnekud izvukla invalidska kolica. Dokotrljala ih je do stola za kojim smo dotad sjedili i vješto mu ih namjestila uz stolicu. Oslanjajući se laktom jedne ruke o stol, a drugom rukom držeći kolica na suprotnom rukohvatu, vješto uskoči u sjedalicu. Vidio sam da je nepokretan. Teško pokretan, ali vedra duha. Još uvijek raspjevane duše. Dok je ulazio u kolica pjevao je potihom: – *Bali, bali, karnevali! Lipo vas je bilo feštat’! Vavik smo kantali!...*

Pokretao je kolica rukama okrećući kotače...

– Samo tri songa, ha, tiboga, čo?! – smješкао se pogledavajući me onako, preko naočala...

Vidio sam iz riječi, što ih je u tim trenucima prvi put zapjevao, da nije tek tako, iz kurtoazije, već sa zanimanjem, pogledom preletio, premda brzo, onaj moj prijedlog libreta i da je već, eto, počeo raditi na njemu! Barem razmišljati o tome...

Bio bi to dobar početak. Uvodni song: *Bali, bali, karnevali!*...

Ne mogu zamisliti kako bi izgledao maestrov život bez glazbe. Ne samo sada, nego niti ranije, u bilo kojem razdoblju njegova života. A kamoli da bi napustio glazbu u nekom razdoblju, u pedesetima ili ranije?! Sad, u osamdesetima što ih je prešao, čini mi se, pogotovo, eto, ne može bez glazbe!

Prošao je i preživio ratove – s glazbom!

U Drugom svjetskom ratu bio je premlad pa nije mobiliziran. U vrijeme Domovinskoga bio je već prestar, ali je dao svoj skromni doprinos nastupajući sa svojim orkestrom. U prvo vrijeme, u Drugom svjetskom, sa svojim revijskim orkestrom u dobrotvorne svrhe, a u razdoblju Domovinskog rata nastupajući na turnejama među našim iseljenicima u inozemstvu, od Njemačke do Australije...

Kad bi barem prijavljivali sve što je uglazbio i aranžirao, i što mu se još uvijek izvodi s raznih nosača zvuka, mogao bi pristojno živjeti od tantijema... Ne bi trebao davati poduke dječacima?! Ali, što bi onda radio?! Bio bi to početak njegova kraja. Ovako živi jer živi s glazbom i od glazbe. S muzikom, kako obojica volimo reći, jer je taj pojam, korijenski, kako smo to obojica zamislili, povezan s – muzama!...

To što ga *muzu* mnogi koji se koriste njegovim (*pre*)*minulim* radom, aranžmanima i adaptacijama mnogih skladbi, više je pitanje etike, pa i pristojnosti...

Vjerujem – i vidim – da se bori i da mu nije lako na ovakav način i u ovakvim uvjetima, pa još i s ovakvim zdravljem, nositi se sa svime...

Je li u svemu tome, kod njega, više inata, optimizma ili – rivalstva?... S kime? Sa životom, starošću, ostarjelošću i s nemoćima!...

– Niš se ne brini, stari moj! Još ćemo mi tancat', – rekao mi je na kraju mojeg posjeta, kao da mi čita misli, dok sam izlazio iz maestrova stana. I Sabrina je bila pokraj njega. Na vratima smo se zamalo sudarili s novim učenikom koji je upravo dolazio na svoj sat poduke. Onaj u stanu, Robert, Robertino, tek je počeo slobodnije razvlačiti harmoniku.

XX. PRIVID

BRAJEVO PISMO, STJECajem POSVE ODREĐENIH i u to vrijeme svakim danom sve *vidljivijih* okolnosti, upoznao sam prije nego ovo drugo, pismo zdravih. Pismo *normalnih* ljudi. Ovo drugo, mnogima prvo i jedino pismo, naučio sam dok sam se još mogao služiti jednim donekle zdravim okom.

Ima li tko petlje, svejedno, reći da *stvari* oko sebe ne gledam i ne vidim *pravim očima*?!

Supruga i djeca iznimno mnogo pomogli su mi u trenucima kada sam se pitao ima li sve ovo smisla i kamo vodi ovaj moj, ovakav život!?

Neka su mi druga osjetila – mirisa, primjerice, ili sluha, recimo – izoštenija nego drugima. To je neka pravda, kažu?!

Pravda je bila i u tome što sam imao snage oduprijeti se tim krizama u kojima sam, pokatkad, bio i na rubu suicida. Kako i ne bih bio, na rubu, mislim, kada su takvim stanjima često znali popustiti i podleći naizgled *besprijeckorno sastavljeni*, zdravi pojedinci!? Prividno, sasvim zdravi.

Uvijek je bilo nužno pronaći motiv. Smisao!

Sve to ostvario sam u obitelji, uz suprugu Anu, kćerku Milenu i sina Mladena. Uspio sam unijeti u svoj život načine življenja ispunjene smislom i motivima; uravnotežene oblike života. Zajedno smo došli dotle da su me oni u šali znali često nazivati svojim, *kućnim Jorge-om Luis-om Borges-om*.

Ana mi je čitala sve što sam u pojedinim razdobljima poželio pročitati, a još nije bilo tiskano na *brajici*. Donedavno su mi kći i sin znali satima čitati, i to naizmjenice, uživljavajući se u dijaloge što su bili ispisani u mnogim meni dragim knjigama...

Čitajući tako, slušajući čitanja drugih, poželio sam i nasamo učiniti poneki korak u upoznavanju svijeta, što mi je sada, već godinama, bilo dostupno samo iz knjiga...

Kako su smisao u mnogočemu, pogotovo u životu, tražili i pronalazili drugi?!

Ionako ljudi često gledaju na druge i kako, na koje sve načine nešto čine drugi?! Kako na nešto gledaju i kako to vide?!

Posebno me se dojmila sudbina jednog Michela. Pokopan je stojeći, prema svojoj želji i želji njegove druge žene. I danas, u Salon-de-Provence stoji u tom grobu kao čuvar vlastita vječnog počivališta. Čuvar svojeg groba kao vječnog – stajališta. Da mu ne bi svjetina gazila po grobu!? Pilko svojega pokopa: Michel de Nostredame, ili poznatiji kao Nostradamus. Bio je to zacijelo vrlo nesretan čovjek. Vidio je svoju budućnost bolje nego itko drugi. I budućnost drugih. Ali, znao je gledati i u prošlost. Učio je od prošlosti. To mnogima ne ide, ili tu mogućnost ne prihvaćaju. A možda ju niti ne vide?! Počesto je i to dovoljno da bi se prorekla budućnost!

Mnogi danas žele popravljati prošlost!? Proricati prošlost, i to: proricati bolju prošlost!? Ne dopuštaju prošlosti da postane – povijest!

Zar nije već dovoljno, zar nije blagodat imati – prošlost! Nije li se u prošlosti dogodilo već mnogo puta ono što se danas događa opet?

Nisu li u povijesti čovječanstva stalni samo – ratovi?! Veliki, svjetski ratovi često su u razmacima od pedesetak godina... Nisu li svi poznati osvajači završavali svoje velike pohode porazima, i to najčešće zimi?! I nijedan novi nije učio na iskustvu prethodnoga?!

Nisu li od pamtivijeka, što će reći: otkad je ljudskoga roda, na svijetu stalni samo ratovi i epidemije?!...

Mnogi bi u prošlost da bi ju popravljali?! Koriste se njome da bi ju *upotrijebili* u sadašnjosti. I za budućnost. Ali najčešće i najradije upotrebljavaju prošlost u određene modele koristoljublja, i to nacionalnog, plemenskog, obiteljskog...

Korištenje ili proricanje, pa k tome još i popravljanje prošlosti kao vječitog eliksira ludosti?! Bilo bi najpametnije od prošlosti štogod naučiti. I doći do toga da je pametno dopustiti prošlosti da ostane – povijest!

Nije loše sjećati se, pogotovo dobrog, ali je značajnije živjeti u sadašnjosti i planirati, željeti budućnost. Uvijek bolju od ove sadašnjosti. To je moguće. Čuda su moguća ako se u njih – vjeruje!

Vjera i nada svojstvene su čovjekovu biću. To ga je održalo i danas ga drži.

Zahvaljujući tome, ako toga bude, bit će uspravan i ubuduće.

Nekad je bio pognut, a počesto se u životu mora znati i prignuti. Da bi se opet osovio, uspravio...

The rest is history.

Čujem da je onedavna i Elizabeta u ovom istom gradu. Svojedobno je otišla na studij sociologije u Sjedinjene Države i tamo ostala.

Prošlo je otad tridesetak godina. Više?! Trideset i pet! Kako godine prolete!?

I dolete nove!...

Bila je ljubav moje prve mladosti. Prva. Imali smo te godine, jednom, samo jednom, prelijepo, vrelo ljeto...

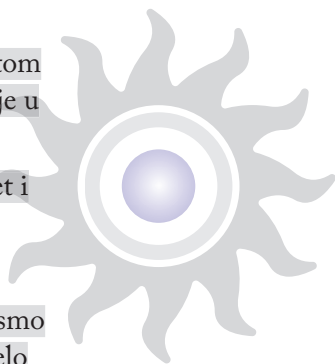
Vidio sam, tada, još samo donekle na desno oko. Onako, magličasto...

Izgledala mi je poput boginje. Plavokosa, vitka, gracilna, *moja*...

Očito, nisam bio njezina prva ljubav?! A možda niti – ljubav!?...

Usjekle su mi se – i još peku – njezine riječi:

– Sasvim je sigurno da mi nećemo ostarjeti zajedno, držeći se za ruke!

Nisam ni fantazirao o tome, na takav način. Ali nisam mogao ni prihvatiti, nisam želio čuti to što je tada rekla. Uostalom, nadu i vjeru ne smiješ mi uzeti! Nasilno ugasiti ljubav. Ugušiti je...

Pusti me da lebdim! Barem nakratko. Dopusti mi iluziju!... Ako već nemam vid, dopusti da imam privid!...

To me je potaknulo da počnem iznova. Pomalo i iz inata!

Stvorio sam obitelj...

O Elizabeti danas, koju sam – nekad, u sebi – zvao *mojom Beti*, ne znam mnogo...

Čujem samo da je slobodna...

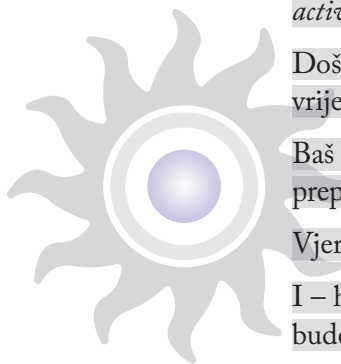
Je li razvedena, ili je udovica? – nisu mi znali reći. Bila je nekidan u radijskim emisijama i u TV-dnevniku. Glas joj je isti. Sada je *peace activist*. Potpisuje se kao *Betty Vucelic* ...

Došla je malo u našu Europu. Vjerojatno na neko vrijeme... Možda ostane i dulje?

Baš me zanima hoćemo li se susresti?! I hoće li me prepoznati?

Vjerojatno hoće. *Bijeli štap* vidi se izdaleka...

I – hoće li se sjetiti onih svojih riječi? Kad se budemo – rukovali...

Premašio sam već godine života što ih je bio dočekaao Michel, čiju nadgrobnu ploču upravo nastojim *vidjeti* dodirujući je jagodicama, vršcima prstiju.

Iz vlastita *generacijskog iskustva*, a to će reći prema genealoškom stablu moje obitelji, znam koliko mi je, otprilike, još preostalo...

Vraćam se u zavičaj.

Netko bi se – i mene bi – mogao upitati čemu ova moja putovanja, kad ne mogu u njima uživati u punom doživljaju svjetla, boja?!

Pa, nisam se rodio ovakav! Ni Beethoven se nije rodio gluh! Upoznao je na početku života svu raskoš tonova, zvukova... Kasnije ih je prepoznavao i doživljavao u – sebi!

Nude mi smještaj u staračkom domu. Odbijam. Mogu živjeti sam. Umijem biti sam. U staračkom domu, kako pripovijedaju, nije loše. Ljudi se prijatelje, tražeći najčešće i najmanje moguće zajedničke afinitete, sličnosti u naravima, motive. Često i bez ikakva interesa. Prijateljstvo...

Mnogi su brakovi, čak, sklopljeni u tim ustanovama...

Zaista, još mogu sam. Naučio sam i znam biti sam...

Sasvim sam? Pa, dobro, ne želim završiti baš kao Howard Hughes, obrastao u kosu, bradu i s predugim noktima.

Dolazi mi Alma. Dvaput tjedno. Odnedavno umirovljena medicinska sestra povremeno mi i čita nova izdanja beletristike što još nisu objavljena na *brajici*...

Ipak, najviše sam tijekom dana sam. I, tada – pišem. Pišem dnevnik, pišem pjesme, pisma...

Ostaje mi da na život gledam kao na protjecanje vremena i nizanje događaja. Ali i, ako je ikako moguće, da to ne primam previše ozbiljno. Ni sebe, također!

Na to sam došao zajedno sa svojim najbližima.

Općenito, za sve, poruka glasi: nastoji uvijek pronaći bolju stranu svijeta i života! Pomogli su mi u tome moji, takvim načinom ali i, pogotovo, odnosom prema mojem hendikepu. To je dovelo čak do toga da danas, kada sam opet sam, nakon što su se djeca poženila – pouđavala – i stvorila svoje obitelji, a supruga prošle godine otišla s mojim najboljim prijateljem, Zoranom, unatoč svemu, nastojim – i uspijevam – na sve *gledati* s one vedrije strane!

Kako gledam na godine što dolaze? Kako u njima *vidim* sebe?

Imam li snage za novi početak?

O tome često razmišljam. Pitam se. Nalazim li odgovore? Zar je nužno, baš uvijek, pronaći odgovore?!...

Čujem korake...

Dolazi Alma. Ovo je njezino vrijeme.

Ne mogu objasniti – a možda je tako i bolje?! – zašto te korake sve radije iščekujem i iz dana u dan drugačije čujem!? Još kad bih ju mogao i vidjeti?! Shvatio sam, iz naših sve duljih razgovora: oboje smo sijedi, s tim da ona ima, naravno, svu kosu, dok je moja sve rjeđa. Nešto je niža od mene i koju godinu mlađa...

U životu i na ovom svijetu mnogo je toga paradoksalno, pa tako i spoznaja da zaista, tek od trenutka kada postanete sasvim svjesni da ćete jednom umrijeti, stječete sve predujete da možete početi kvalitetno, kvalitetnije nego dotad – živjeti!

* dovršeno vrelog ljetnog podneva, srpnja 2013., u Salon-de-Provence

POGOVOR

Franjo Deranja, vječito začuđeni deran!

ONO ŠTO JE SIGURNO: Franjo Deranja rodio se 1947. godine u Novom Vinodolskom – gdje i danas živi! Sve ostalo je književnost! Iščitavajući njegov rukopis, razlomljen, fragmentaran, dorađen, nervozan, nepredvidiv, vidim jedan život prepun malih katastrofa (*kad je bila ta vaša '71.?!'*) koje su nježno uklopljene u njegov *Amarcord* (ne nužno i Fellinijev, jer Rimini ipak ima više od 1600 hotela, a Novi tek bizarne *Hotele Novi*, u kojima se *opralo* 300 milijuna EUR-a, na kamenjoj obali, uz turobnu tužaljku banaka!).

U svom neobičnom rukopisu, neodredljivog žanra (čujem ga kako govori, uz odmahivanje rukom: *Žanr je za slabiće!*) on daje posve osoban pogled na našu povijest, svoja sjećanja i različite prijekove! Sve je u tekstu istovremeno činjenično potkrijepljeno, no izneseno iz jednog neuobičajenog kuta, s *okusom mora i mirisom soli!*

Osobno volim nedisciplinirane knjige, no znam da ih (prosječni) čitatelji ne vole! Vraćam se problemu žanra, dakle onom izrezbarenom, pozlaćenom okviru koji služi uljepšavanju prekrasnog pejzaža. Deranja je oduvijek iskakao, poput derana koji mora zakoračiti u lokvu – iako su mu svi rekli da je zaobiđe!

Naravno, kako je godinama bio u novinarstvu, zna puno toga – i to s različitih strana. Ima cjelovitu sliku, no nama podvaljuje svoj pogled na njemu važne stvari. *Novovinodolski kubizam!* Posve subjektivna objektivnost! Picasso je *out* – Braque je *in!*

Dva naša duža razgovora o književnosti – i još koječemu! – odvijala su se na terasi kafića nedaleko od Guvernerove palače u Rijeci. Njegov duh je nemiran, razigran, ali faktografski precizan. Nema improvizacija, tek jedno duhovito i pomalo rezignirano sveznanje. I neka skromnost

čovjeka koji zna razliku između velegrada i malog mjesta... Pri čemu niti je Rijeka velegrad, niti je Novi Vinodolski malo mjesto!

Problem s Fellinijem je što je njegov *Amarcord* (*Sjećam se!*) sjajan film, koji se sastoji od, pretežno, tuđih sjećanja! Svi suradnici velikog redatelja, poslije su se žalili kako je on krao njihove anegdote i pretvarao ih u svoje. Kod Deranje je problem malo drugačiji. Naime, sve anegdote su njegove, ali on ih želi podignuti na višu razinu i istovremeno ih učiniti moralizatorski općim, te, oprezno, društveno kritičnim.

On piše malu povijest od koje očekuje da ljude podsjeti na neke njihove događaje, ne bi li ih opomenuo da koračaju krivom, posve zaraslom šumskom stazom! On se ponaša kao da je Mojsije klesao svojih *Deset zapovjedi* pred novovinodolskim frankopanskim kaštelom! Možda i jest, ali ih je poslije odnio na Bliski istok i sve malo ispolirao, ne bi li na Sinaju došao do brda koje se zove *Nebo*! Ne znam koje je značenje tog imena na hebrejskom ili aramejskom, no znam koje je na hrvatskom!

Dakle, neki i danas vjeruju da je *Deset božjih zapovjedi* pohranjeno na brdu *Nebo*, dok drugi vjeruju da je *Zavjetni kovčeg* (pojavljuje se kod Spielberga!) s kamenim pločama u crkvi sv. Marije Sionske u Aksumu, na sjeveru Etiopije. Inače, Aksum je poznat kao grad fascinantnih, klesanih monolita, od kojih je najveći težak jedva 500 tona! I star tisuću godina!?

Franjo Deranja *zna* da je *Deset zapovjedi* isklesano negdje u Novom Vinodolskom i on ih pokušava pronaći svojim prodornim, duhovitim, sentimentalnim i ciničnim pričama koje kreću s rive, negdje od kaptana Žanića u lučici, da bi završile na onoj *grabrovskoj rivijeri* na kojoj imaju vile ljudi poput Manolića (svojevremeno šef svih zatvora u Hrvatskoj!), Pavića (svojevremeno vlasnik *Europapress Holdinga*), Šukera (nešto je petljao po nogometu!), te Matutinovića (došao desetljećima prije ovih; s njim sam dobar!).

Volim Novi Vinodolski još od *Vinodolskog zakonika* (iz 1288.!) pa sve do današnje *Ružice Vinodola*! Taj grad vratio se na poziciju koju je imao još u vrijeme Frankopana, a njegov *majordomus* je Franjo Deranja!

Nije sve na Kajmanskim otocima, ponešto je i u njegovoj knjizi *Salonski pilko!*

Ako čitatelja zbunjuje uvrnuti naslov, možda treba spomenuti da je Nostradamus (da, da, onaj koji je gnjavio s proročanstvima!) sahranjen u mjestu *Salon-de-Provence*. Na grobu mu je epitaf:

*Ovdje leže kosti glasovitog Michaela Nostradamusa
čije je gotovo božansko pero jedino bilo,
prema sudu svih smrtnika, dostojno
zapisati pod zvjezdanim nadahnućem
buduće događaje cijelog svijeta...
neka potomstvo ne dira njegove ostatke.*

Kako je, pak, *pilko* grobar, iz svega bi slijedilo da je ovo *priručnik za pokapanje sjećanja* – koji se mora pročitati više puta! Naravno, uz bocu dobrog vina i sjećanja popa glagoljaša...

Igor Žic

O AUTORU

FRANJO DERANJA rodio se 1947. godine u Novom Vinodolskom gdje je odrastao i (pro)živio vrijeme osnovnoškolskog obrazovanja, a Građevinsku tehničku školu i Pedagoški fakultet završio je u Rijeci. Nakon razdoblja rada u graditeljstvu, u kojem se istodobno okušao u novinarskom, te spisateljskom izričaju, prelazi u profesionalni novinarski angažman. Najviše radi(o) u radijskom novinarstvu, te u tiskanim medijima.

Objavljuje poeziju i prozu.

Objavio je:

Odrastanje (2006.), *Pup stolisnika* (2007.), *Dioba naranče* (2007.), *Jedine dvije trećine* (2008.), *Sreće nema drugdje* (2009.), *Simultanka malog Mojsija* (2010.), *Izbriši onu poruku, molim te!* (2012.), sve u izdanju nakladničke kuće Glosa iz Rijeke.

Živi u Novom Vinodolskom.

SADRŽAJ

I. Red	5
II. Oslonac	9
III. Podne	13
IV. Preskakanje	21
V. Dvojnici	25
VI. Košulja	41
VII. Pulena	49
VIII. Karte	59
IX. Ključ	65
X. Majstori	71
XI. Primirje	75
XII. Kum	81
XIII. Duga	93
XIV. Godine	101
XV. Agencija	111
XVI. Glava	117
XVII. Ime	123
XVIII. Lilit	131
XIX. Početak	143
XX. Privid	153
Pogovor	159
O autoru	162

Svatko na svoj način, tiskanje ove knjige pomogli su:

Primorsko-goranska županija

Grad Crikvenica

Turistička zajednica Grada Crikvenice

Gradska knjižnica Crikvenica

Grad Novi Vinodolski

Katedra Čakavskog sabora „Novljansko kolo” Novi Vinodolski

Turistička zajednica grada Novi Vinodolski

Vinodolska općina

Dezinsekcija d.d. Rijeka

G.P.P. MIKIĆ d.o.o. Omišalj

Udruženje obrtnika Crikvenica

Udruženje obrtnika Novi Vinodolski

Jadran Crikvenica
HOTELI
Crikvenica • Hrvatska

Izgledala mi je poput boginje.
Plavokosa, vitka, gracilna, *moja*... (...)

Usjekle su mi se – i još peku – njezine
riječi: *Sasvim je sigurno da mi nećemo*
ostarjeti zajedno, držeći se za ruke!

Nisam ni fantazirao o tome, na takav
način. Ali nisam mogao ni prihvatiti,
nisam želio čuti to što je tada rekla.
Uostalom, nadu i vjeru ne smiješ mi
uzeti! (...)

Dopusti mi iluziju!...

(*Privid; priča XX.*)

...Osobno volim nedisciplinirane knjige, no znam da ih
(prosječni) čitatelji ne vole!

...Deranja je oduvijek iskakao, poput derana koji mora
zakoračiti u lokvu – iako su mu svi rekli da je zaobiđe!

...Franjo Deranja *zna* da je *Deset zapovjedi* isklesano
negdje u Novom Vinodolskom i on ih pokušava pro-
naći svojim prodornim, duhovitim, sentimentalnim i
ciničnim pričama...

...Nije sve na Kajmanskim otocima, ponešto je i u nje-
govoj knjizi *Salonski pilko!*

Igor Žic (*iz Pogovora*)

